

Jakin152

urtarrila-otsaila
2006

*Aldizkari honek Gipuzkoako Foru Aldundiko Euskararen
Normalkuntzako Zuzendaritza Nagusiaren laguntza jaso du*

KULTURASALA

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak diruz lagundutako aldizkaria

AURKIBIDEA

ZENBAKI HONETAN

7

ZUZENDARIAREN AGURRA

9 Urrezko aldizkaria

GURE IRITZIZ

11 Hodei beltzak euskal argitalgintzan

LIBURUAK

17 Euskal liburugintza 2004
JOAN MARI TORREALDAI

GAIAK

59 «Papers de Salamanca» aberriratzeko
borroka eta Comissió de la Dignitat
TONI STRUBELL I TRUETA

73 Euskal irakurlea: 2004ko Durangoko
Azokako neurketa
IDURRE ALONSO

EGUNEN GURPILEAN

97 JON BENITO
PABLO SUBERBIOLA
PATXI GAZTELUMENDI

© Jakin

JAKINeko idazlanez inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria

Jakin

aldizkari irekia da eta ez dator nahitaez
idazleen iritziekin bat

ZUZENDARIA

Joan Mari Torrealdai

ERREDAKZIO-ARDURADUNA

Xabier Eizagirre

KONTSEILU EDITORIALA

Paulo Agirrebaltzategi, Joxe Azurmendi, Joseba Intxausti

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C / 20018 Donostia

Tel. 943 21 80 92 / Fax 943 21 82 07

jakin@jakingunea.com

www.jakingunea.com

2006ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	45 €	—
Ale arrunta	7,50 €	9,50 €
KANPOAN		
Harpidetza	48 €	—
Ale arrunta	8 €	11 €

S U M M A R Y

BLACK STORM CLOUDS LOOMING OVER BASQUE PUBLISHING

Following the announcement by the Ministry of Education of the Basque Government regarding the motion for free school text books via a borrowing system, *Jakin* reflects on the consequences which this measure would have on the general book ecosystem in the Basque language. In fact, we believe that if this motion goes ahead, it would bring about serious harm to different sectors of Basque culture and society: to the publishing industry of books in the Basque language, to the bookshop network and even to the Basque curriculum project. In short, *Jakin* asks Administration to listen to the voice of the different professional sectors related to the book world and to analyse together with them the serious consequences which might result in this motion being introduced. **JAKIN**

BASQUE BIBLIOGRAPHY 2004

Joan Mari Torrealdai, the editor of *Jakin*, publishes appraisal of the development of bibliographical publication in the Basque language during 2004. In this year, 1,851 books were published in the Basque language, 94 less than in 2003. Most of these publications are school books (36,3%), followed by children's and young people's literature (21%), books on human and social sciences (19,5%) and literature for adults (12,3%). Torrealdai has been cataloguing Basque bibliographical publication since 1976. **JOAN MARI TORREALDAI**

THE FIGHT FOR THE RETURN OF THE «SALAMANCA PAPERS» AND THE COMISSIO DE LA DIGNITAT

Toni Strubell, a journalist and coordinator of the Comissió de la Dignitat, provides us with a summary of the history of the fight for the return to Catalonia of the «Salamanca Papers» —one of the most exceptional struggles by Catalans against the liquidation of the Franco era—. Just when the documents seized during the Civil War are finally being returned to Catalonia, Strubell tells us the story of the planning and carrying out of the pillaging of documents, their transfer to Salamanca and their use for Anti-Franco repression, the conversion of the police deposit into an «Archive,» and the claim by Catalonia since 1978 for the return of the «Salamanca Papers.» **TONI STRUBELL I TRUETA**

THE BASQUE READER: A STUDY OF THE 2004 DURANGO BOOK FAIR

Idurre Alonso, a graduate in Basque Philology, provides us with the results of her field study about the reader of Basque literature. Her article analyses on the one hand the customs, tastes and literary motivation of the Basque reader and, on the other, the factors which most influence them in consuming Basque literature from both a qualitative and a quantitative point of view. Alonso's analysis is based on the responses given by two hundred people to a questionnaire during the 2004 Durango Book and Record Fair. **IDURRE ALONSO**

NEWS TODAY

This gathers together cultural information focusing on the present from various areas and perspectives. This year we shall be closely following sociolinguistic, communication and literary-related matters. This section draws on various specialists: Pablo Suberbiola, Patxi Gaztelumendi and Jon Benito. **VARIOUS AUTHORS**

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 152. zenbakia da eta 2006. urteko lehenengoa.

50 urte bete dira 1956an Arantzazun *Jakin* aldizkaria sortu zenetik. Bide luzea, ezbairik gabe. Mundua guztiz aldatzen ikusi duen bidea. Aldizkaria ere aldatu da bitarte horretan, eta aurrera begira ere ez da geldirik geratuko, Joan Mari Torrealdai *Jakinen* zuzendariak bere agurrean argi uzten duen bezala. Begietara agerikoa da zenbaki honek itxurari dago-kionez dakarren aldaketa. Aldizkariaren tankera modernotzen saiatu gara, eta gure eskerrik beroenak eman nahi dizkiogu asmo horretan ezinbesteko laguntza eskaini digun Borja Goitiari.

Atzea ahaztu gabe, bagoaz, bada, aurrera.

Gure iritziz atalean, testuliburuaren mailegu bidezko doakotasunari buruz Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak onaturiko ezlegezko mozioak euskal liburuaren ekosisteman eragin ditzakeen kalteen inguruko hausnarketa egiten du *Jakinek*. Izan ere, euskal argitalgintzari eta liburuaren munduari ez ezik, euskal curriculumaren hezkuntza-egitasmoari berari ere zuzenean eragingo lioke proposamenak. Horrenbestez, *Jakinek* hauxe eskatzen dio Administrazioari: halako porposamena ezarri aurretik entzun dezala liburuaren inguruko profesionalen ahotsa eta denok batera azter dezatela testuliburuaren doakotasunaren inguruko auzia.

Liburuak sailean, Joan Mari Torrealdai, aurreko urteetan egindakoaren ildo beretik, 2004. urtean euskaraz argitaratutako liburuaren azterketa aurkezten digu. Izan ere, Torrealdai urtero egiten duen lana ez da mugatzen liburuaren zerrenda hutsa osatzera. Ohi duenez, oraingo honetan ere euskal liburuaren urteko ekoizpenaren azterketa eta balorazioa osatu du. Gainera, aurtengoan tituluen zerrenda ez dator aldizkarian bertan, *Jakinen* webgunean eskegita baizik (www.jakingunea.com), orain arte aldizkarian argitara ematen zen modu berberean.

2004ko euskal liburugintzaren azterketa honetan ere, beraz, hainbat datu eta zifrarekin batera, analisia eta balorazioa datoz. Honako alderdi hauek landu ditu egileak: lehenik, liburu produkzioaren zifrak zehazterakoan informazio iturrien arabera dauden desberdintasunak; bigarrenik, titulu produkzioaren gorakadaren eta tiradaren beherakadaren arteko erlazioa eta euskal liburuaren errentagarritasunaren arazoa; hirugarrenik, argitalgintzari dagokionez, liburu ekoizleen aniztasuna eta argialetxe emankorrenen aipamena; laugarrenik, argitalpenaren zifren inguruan, argitaratutako tituluaren zifrak, nobedadeak eta berrargitalpenak, jatorrizko eta itzulitako liburuak; eta, azkenik, gai multzoen sailkapenari buruzko datuak eta azterketa. Alderdi nagusi hauez gain, artikulua osoan zehar agerian uzten da testuliburuaren mailegu bidezko doakotasunaren proposamenak euskal liburugintzaren sektore osoan izan dezakeen eragin kaltegarria. Bestalde, argitalgintzaren kopuru nagusiak aipatzearen, 2004an 1.851 liburu argitaratu ziren, 2003an baino 94 gutxiago. Urtero legez, liburu gehienak hezkuntza eta irakaskuntza arlokoak izan ziren: 672 (produktzio osoaren %36,3); ondoren, haur eta gazte literaturako liburuak (393, %21), giza eta gizarte zientziei buruzkoak (359, %19,5) eta helduen literaturakoak (228, %12,3).

Gaiak saila dator ondoren, eta bertan bi artikulua.

Lehenengo artikuluan, Salamancako paperak Kataluniara itzultzen hasi diren une historiko honetan, dokumentuok Kataluniara aberriratzearen aldeko borrokaren historia laburtzen du Toni Strubellek: paperen harri-paketaren planifikazio eta burutzea, paperak Salamancara eraman eta errepresio antifrankistarako erabiltzea, hasieran polizi biltegi hutsa zena «Artxibo» nola bilakatu zuten, eta 1978tik aurrera Salamancako paperak Kataluniara itzultzearen alde egindako borrokaren kronika.

Bigarren artikuluan, Idurre Alonsok euskal irakurleari buruz egindako azterketaren emaitzak eskaintzen ditu. Bere artikulua, batetik, euskal irakurlearen irakurketa ohiturak, gustuak eta motibazioak zehazten ditu, eta, bestetik, literaturaren kontsumoan kualitatiboki nahiz kuantitatiboki gehien eragiten duten faktoreak identifikatzen ditu. Alonsoren azterketa 2004ko Durangoko Azokan berrehun laguni egindako galdeketa zuzen-tan oinarritzen da.

Egunen gurpilean sailean iazko hiru sinadurek jarraitzen dute gure artean: Jon Benito literaturan, Pablo Suberbiola soziolinguistikan eta Patxi Gaztelumendi Telepolis atalean.¶

Urrezko aldizkaria

Jakin aldizkariak 50 urte ditu aurten. Zorionak! Zorionak *Jakin* taldeari eta jakinzale guztiei. Zorionak eta eskerrak bide hau egiten lagundu duzuen guztioi: lankide, langile, lagun-tzaile, harpidedun.

Bide luzea 1956tik 2006ra doan bidea! Mundu oso bat ikusi du aldatzen: ciclostila eta interneta, Francoren autarkia eta amerikarren globalizazioa, zentsura eta informazio gehiegizkoaren desinformazioa, maisu pentsalarien garaia eta adituen garaia, euskararen debekua eta euskararen ofizialkidetasuna, ideologiaren loraldia eta desideologiaren basamortua. Lagun batek dioenez, azken 50 urteotan gehiago aldatu omen da mundua aurreko 500etan baino.

Aldaketak aldaketa, *Jakinek* iparra galdu gabe nabigatu du, traba, schilla eta caribdis guztien artean. Belauntziz munduari bira egitearen pareko izan liteke *Jakinek* egin duen ibilaldia. Atzera begiratu eta pozteko arrazoirik ez zaigu falta. Iraupena bera (ez baita iraute hutsa!) bada nahiko meritua, inguruan dozenaka aldizkari ager eta desagertzen ikusi dituzunean.

Hor dago uzta, uzta ederra: 60.000.000tik gora karaktere, 196 zenbaki, 27.000tik gora orrialde, 2.300 lan baino gehiago. Eta milatik gora lankide parte hartzen. Hori guzti hori gu-

re webgunean aurkituko duzu urtean zehar: museo interaktibo baten gisa hortxe izango duzu *Jakin* osoa aztergai.

Iragana azterkizun eta etorkizuna eginkizun.

Ibilaldi berri bati eman behar diogu hasiera orain: beste 50 urte hasiera goaz. Abiapuntu berri hau, gainera, indarberriturik hartzen dugu: aldizkariari *liftinga* egin diogu, txukuna eta modernoagoa duzu orain. Eraberritua aurkituko duzu gure webgunea ere, edukiz hornituagoa eta bisajez ederragoa.

Badakigu bigarren aldi honetan ere nahiko itsaso beltza dugu la aurrean: globalizazioa, internet, merkatua. Ez da eszenategirik aiposena hain aldizkari ahulentzat. Aldizkari kulturaletako arduradunen artean eszeptizismoa izan ohi da nagusi. Baina guk nahiago dugu pentsatu aukerez balia gaitzkeela, asmatzen badugu. Eta asmatzeko 50 urteko jakituria dugu, nola nabigatu. Hasteko, internetekin elkar ukatzaile barik elkar osatzailerik izanez bizitzen asmatu beharko dugu. Globalizazio orohar-tzaileari aurre egiteko Karlos Santamaria maisuaren lezioa ikasia dugu, unibertsal izateko modua partikular izatea dela, euskaldun; eta horretarako guk erroak indartu behar ditugula.

Asmatu beharko dugu, baita ere, gure arduradun politikoak konbentzitzen merkatua ez dela arrakastaren neurria. Audientzien bidez, salmenten bidez, ale-kopuruen bidez neurtu eta baloratu behar badugu kultura, jai dugu. Guk, eta euskal kulturak.

Aldizkariak, berak bakarrik, ezin du Merkatuaren itsasoa gainditu. Laguntzak beharko ditugu, bi laguntza mota: arduradun politikoen aldetik inplikazioa *Jakinen* alde; eta euskaltzaleen aldetik konplizitatea, jarrera aktiboa aldizkariaren alde, harpidedun izanez-eta.

Jakin berria ere plataforma irekia izango da sektarismo guztien gainetik, anitza izango da pentsamendu bakar eta begi bakarrekotatik aparte; indar bateratzailea; eta autonomia, kulturaren autonomia berezko balioa delako guretzat. Euskaltzalea izango da noski, esan nahi baita euskara dela gure aberria.

Eutsi bideari, eta aurrera!

JOAN MARI TORREALDAI

Hodei beltzak euskal argitalgintzan

Gure iritzia plazaratzen dugun unean ez dakigu ziur testuliburuei buruz zer erabakiko duen Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak.

Eusko Legebiltzarrak onarturiko ez legezko mozioari men eginez mailegu bidezko doakotasuna testuliburuetan indarrean jartzeko proposamena gauzatuko balu, laino beltzak agertuko lirateke etorkizunaren zeruertzean.

Mailegu bidezko doakotasunak esan nahi du testuliburuen jabea ikaslea izan beharrean ikastetxea dela, ikasleak maileguan jasoko duela liburu erabilia hurrengoari pasatzeko, eta lau urtez behin bakarrik berrituko liratekeela testuok.

Estatuko zenbait autonomi erkidegotan jada indarrean dago, eta PSOEk bere programan aurkeztu zuen. EAEn ere PSE-EEren inizatibaz aurkeztu zen gaia Legebiltzarrean iazko irailean. Askoren harridurarako, hirukoak bere baietza eman zion ez legezko proposamenari.

Sektoreak, aldiz, ezezko biribila eman dio. Ez doakotasunari, baizik eta doakotasuna indarrean jartzeko mekanismoari: maileguari.

Lerrook idazten ari garenean, argitaletxeek eta liburu-dendek agertu dute jada goraki bere iritzia, bere ezezkoa sistema

horri. Eta ez dute hitz egin soilki beren interes legitimo eta partikularretatik, baizik eta kultura osoaren onerako. Oker legoke profesional horien salakuntzari entzungor edo muzin egingo liokeena, Administrazioa izan, politikaria izan edo oinezko iritzi emailea. Halakoari gogoratu egin behar hatzak ilargia seinalatzen duenean ez zaiola hatzari begiratu behar ilargiari baizik.

Gurean baino lehenago, beste autonomi erkidego batzuetan sektoreak bat eginda iritzia plazaratu du maileguaren aurka zuzen, baina politikarien mendeko Administrazioak bere bidea autista gisa jarraitu du, jaramonik egin gabe. Entzumen finagoa eta jarrera malgua bezain demokratikoa espero dugu gure arduradun politikoen aldetik.

Argitaletxeek salatu dutenez, eta liburu-dendariak bat datoz, balizko neurri horrek ez luke eragingo testuliburuetan soilki, baizik eta liburuaren ekosistema osoan. Eta liburugintzatik harago ere bai.

Maileguak argitalgintzan eragingo lukeen aldaketa ez litzateke axalekoa eta arina izango. Adibidez, lanpostu batzuk galdu, argitaletxeen fakturazio-zifra jaitsi, liburu mota batzuk murriztu. Eguraldi aldaketa barik lurrikara litzateke liburuaren sektorean. Ez da birmoldaketa bat, eraldaketa edo iraultza baizik. Ekosistema guztiz hautsiko luke.

Urrutirago joan gabe nahikoa da zenbaki honetan bertan Joan Mari Torrealdaik, bere eta Precisaren azterlanei esker, ematen dituen datuak kontuan edukitzea. Bi errealitate objektibo gogoratu ditu argitalgintzari buruz: bata, gure irakurleriaren unibertsoa den urria delarik euskal liburua aspalditxo honetan errentagarritasunik ezaren ertzean dagoela; eta bigarrena: erdarazkoan ez bezala euskal liburugintzaren oinarri ekonomiko nagusia testuliburua dela. Ezin du Hezkuntza Sailak liburugintza osoa auzitan jarri Eusko Jaurlearitzako beste Sailekin liburuari irtenbide adostua eman gabe.

Liburuaren sare komertzialean, bereziki herri eta auzoetako liburu-dendetan, halako neurri batek egin dezakeen mina ongi baloratzekoa da, bestalde. Testuliburuak suposatzen duen

diru sarrera gabe liburu-denda askok ateak itxi beharko litzatekeela baieztatzen dute profesioko askok. Guztiz aldatuko litzatekeela liburu-denden mapa. Beste zenbait erkidegotan gertatu denetik ikasi dute.

Liburugintzako arduradunek helburu bikoitza izan dute bere aldarrian: arriskuez jabe daitezela erabakimena daukatenak eta sektorearekin elkarrizketa abian jar dezatela. Baina ez dira horretara mugatu: mailegu bidezko sistemari alternatibak aurkeztu dizkiote eta gogoratu dute zein den neurgaitza kaltearen esparrua. Testuliburuaren defentsa sutsua egin dute, bestalde, testuliburuak hainbat arrazoigatik ordezkaezinak baitira irakaskuntzan eta euskal curriculumaren garapenerako euskarri sendoak.

Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak har dezakeen erabakiak, EIMA bidez gauzatu den orain arteko Sailaren filosofiari uko eginez, hondo-hondoan jotzen du euskal curriculuma. Eta hori —gure ikuspegitik haxe da ondorio larriena— Eusko Alkartasunako arduradunen eskutik gertatuko litzatekeela sinesgaitza gertatzen zaigu. Paradoxa litzateke, gainera, noiz eta orain gertatzea hori, hain zuzen ere gizarteko hainbat eragile bete-betean ari direnean euskal curriculum taxuzko baten alde lanean. Eginkizun da euskal curriculum diseinatzea, gorpuztea eta taxutzea eta nekez gauzatu ahal izango da liburua- ren saileko enpresak ahultzen badira. Corpus entziklopediko euskaldun baten gabezia lotsagarriaren erruz, orain arte hainbat argialetxe eta hezkuntza erakunderen bizkar joan da aha- legin erraldoi hori. Horiek ahulduz euskal curriculum ezingo da landu, eta ez lantzeaz gainera kanpoan diseinaturikoei al- denik alde irekiko zaie ate nagusia.

Gaiak gure iritziz duen garrantziaren handia dela eta, *Jakinek* hurrengo zenbakiko gai nagusia testuliburuaren maileguzko doakotasunari eskainiko dio. Zenbaki horretan maileguzko sis- temaren balizko onurak eta kalteak (eta horien prezioa) azter- tuko ditugu serio eta patxadaz, sektoreko profesionalek aur- kezten dituzten alternatibak ezagutuko ditugu eta inplikaturik dauden kolektibo edo gizarte-talde desberdinen iritziak bildu- ko ditugu, alde zein kontra egon.

Salakuntza gogorak egin dituzte liburuaren sektoreko profesional askok, hala nola, neurri horiekin euskal liburugintza koloka jartzen dela, norabide garbirik gabe jarri nahi dela beregituraketa bat martxan, ezarpen inprobisatua dela...

Sektorea Administrazioari elkarrizketa eraikitzailea eskatzen ari zaio. Desio dugu eta espero dezagun Administrazioak liburu-ko profesionalekin aztertuko dituela ezarpenak ekar ditza-keen ondorioak eta balizko kalteak.¶

Jakin

LIBURUAK

Euskal
liburugintza
2004

17 JOAN MARI TORREALDAI

Euskal liburugintza 2004

JOAN MARI TORREALDAI

Soziologian doktorea eta Kazetaritzan lizentziaduna

Behin-behineko askatasunean (oraindik!), edo askatasun arruntean (behingoz!), hau da, hemen baldin banago datorren urtean, 30 urteko liburu ekoizpenaren zerrenda eta honekin batera azterketa osatuko ditut. Bada zerbait.

Urtebete barru egingo dut errepasso orokorra, zergatik eta nola hasi eta zer-nola moldatu naizen. Halaber, izan ditudan laguntzak, izan ditudan trabak, eta horiekin nahasian usteak, iritziak eta datuak.

Baina ez gaude oraindik datorren urtean. Hel diezaiogun aurtengo lanari, hots, 2004ko liburugintzari.

Aurten, irakurle ohartuak berehala ikusi eta ulertuko duenez, ikasliburuen auzia hurbilagotik begiratzera eraman nau datorkeen lege aldaketak.

www.jakingunea.com

Aurten ere ohikoa dugun moduan eta ohiko bidetik egin dugu hala bilketa nola azterketa. Aldaketa nagusi bat bada-go, hala ere. Aurten ez baitugu titulu zerrenda aldizkarian ematen, ikus dezakezunez.

Zerrenda hori *Jakin*-en webgunean dago eskegita, aldizkarian orain arte argitara ematen genuen modu berebean. Webgunean sartu eta eskatu «Euskal liburugintza 2004» eta bertan duzu. Itxura bakarrik ez, helburua ere aldizkariaren orrietan zuen berbera du. Hau da, interesatuak kontsulta egin dezan noski, baina baita ere azter dezan; eta zer erantsirik, zer kendurik edo zer aldaturik ikusiko balu guri abisa diezagun, orain arte bezala. Aurretiaz du holakoak gure eskerrona.

Informazio estatistikoaz pare bat hitz

Gauza erraza dirudi liburugintzaren berri jakitea, ekoizpenarena gutxienik, hau da, zenbat titulu ekoitzi diren hola-ko edo halako urtean. Bestalde, edozein azterketarako lehen baldintza da unibertsoa zehatz eta mehatz ezagutzea.

Euskal liburu produkzioari dagokionez bederen, unibertso hori berez definigaitza delako edo informazio iturriak ez direlako fidagarriak, ez dakigu sekula zenbat tituluz ari garen. Eta iturri desberdinen arteko aldeak ez dira ñimiñoak askotan.

Euskal liburuaren definizioan al dago okerra? Batentzat euskara hutsean argitara ematen dena izan daiteke euskal liburu; beste batentzat, euskaraz gainera beste hizkuntza batean ere badagoena; hirugarren batek EAEn argitaratzen den liburu oro du euskal liburutzat. Nik neuk euskal liburutzat dauzkat euskaraz idatzita argitaratzen direnak, elebikoak barne.

Ala informazio iturrietan al dago akatsa? Baliteke hori ere. Honek ISBNko agentzia espainiarra du iturritzat; hark editoreen elkarte zein gremioko argitaletxeak. Nik neuk, gutzitiko fidagarritasunaren bila, gehienetan liburuarekin harreman fisikoa dut, edota fitxa bibliografiko desberdinak gurutzatzen ditut, editorialek emandako informazio zuzena jasotzen dut eta, behar denean, ISBNko informazioarekin kontrastea egin ohi dut. Eta horrezaz gainera, titulu horien

berri zehatza banan-banan eman ohi dut urtea joan eta urtea etorri.

Ondoko laukian irakurlearen eskura uzten ditut batzuen eta besteen informazio estatistikoak, azken 5 urteotan nola jokatu dugun nornahik jakin dezan.

Iturria / Urtea	2000	2001	2002	2003	2004
Precisa	1.589	1.621	1.588	1.576	1.584
ISBN espainiar agentzia	1.425	1.326	1.342	1.487	1.681
Joan Mari Torreal dai	1.519	1.488	1.665	1.945	1.851

Errentagarritasun ezaren atarian?

Galdera moduan formulatzen dut nik hemen baina uste dut editoreek galdeikurra kendu egingo lioketela.

Urteak daramatzat seinalatuz, eta inoiz azpimarratuz, ez itsutzeko, eta gutxiago norbere buruari iruzur egiteko, optimismoaren laino txurietan ez galtzeko alegia, tituluak gora doazela eta. Joera kontrajarri batean baitago liburugintza aspaldi, gurean eta inguruko kulturetan: tituluak gora joan bai baina abiada handiagoan tiradak behera. Eta ondorioz eskaintza editorial gutxiago biztanleriarentzat, esan nahi baita, balizko irakurle gutxiagorengana iristen direla tituluak aleak. Azalpen bat baino gehiago daude hori adierazteko, baina niri interesatzen zaidan kontu bakarra orain zera da, azken batean eskaintza editorialaren murrizketa kuantitatiboa dakarrela horrek.

Dinamika horrek gurean bestelako konnotaziorik ere badu, gainera. Tirada eta ondoriozko ale-kopurua jaitsi eta jaitsi doazenez, noiz arte jasan dezake egoera hori euskal editoreak? Noraino jaits daitezke tiradak? Susmoa dut errentagarritasunik ezaren atarian dagoela euskal edizioa. Euskal edizioa behintzat. Tendentzia berbera izanik ere ez baitira berak euskarazko eta inguruko erdaretako argitalgintzaren baldintzak. Bestelako merkatuarekin jokaten dute hauek, bestelako tirada maila batean dabilta eta bestelako baliabi-

deak dauzkate editoreek. Eusteko, irauteko, jaisteko marjina daukate hauek, eta ez hainbeste euskal editoreek. Euskal edizioa, berriz diot, inflexio-puntu batean aurki daiteke, nahiz eta hori editoreek esan behar duten, nik baino informazio zuzenagoz.

Arrisku hori agerian jartzeko, edizioan gauzatzen ari diren tendentzia nagusi horiek aztertuko ditut hemen. Eta horretarako Precisa azterketa etxearen informazioa erabiliko dut. Informazioaren koherentziagatik oso-osoan hartuko ditut datuak, nahiz eta badudan zalantzarik informazio bartzuei buruz. Izan ere, tituluetan kopuru desberdina dugu haiek eta nik. Eta horrezaz gainera, uste dut Precisak ematen dituen tiradak puztuta daudela, puztuta jaso dituelako seguruenik. Nire iturrien arabera batez besteko tirada gaur bertan 1.600 inguruan dabil.

Eskaintza editoriala elkarri jositako hiru osagaiz hornitzen denez, ondoren hiruak ikusiko ditut: tituluak, tirada, ale-kopurua.

a) Tituluen eboluzioari erreparatzen badiogu, zenbait urtetako gorabeheratxoak salbu, ez da krisirik ikusten. Nik Precisak baino titulu gehiago ematen dut, 300 bat gehiago, baina joeretan berdintsu gabiltza. Precisaren datuetan ere azken bost urteotan ez dago jaitsierarik.

b) Tiradaren eboluzioan dago gakoa. 2000 urteko euskal liburuaren batez besteko tirada 2.900 bazen, 2004an 2.211 da. Ez da bat-batean apaldu, baizik eta urtez urteko joera negatiboa da. Kontua da orduan baino ia 700 ale gutxiago plazaratu ditugula orain.

Batez besteko tiradaz ari garenean, ezin da ahaztu badirela liburu motak hortik behera daudenak. Precisak horien artean jartzen ditu literatura, haur eta gazteentzako liburua, liburu unibertsitario nahiz zientziazkoa eta giza eta gizarte alorrekoa. Batez bestekoa igo hiru liburu motek igotzen dute euskaraz: ikasmaterialgintzakoeak, liburu praktikoeak eta hiztegi eta entziklopediek. Jakina da deus gutxi publikatzen dugula euskaraz liburu praktikoen sailean, askorik ez entzi-

klopedietan. Igoera bultzatzeko gelditzen zaigun bakarra testuliburua edo eskola liburua da. Bistan da, hortaz, gainerako ekoizpena neurri handi batean liburu honetako etekin ez elikatzen dela. Eman dezagun orain liburu mota hau krisiak jota gelditzen dela Hezkuntza Sailak har ditzakeen neurriengatik. Ez dut zertan azpimarratu horrek dakarkeen hondamendia euskal edizioan.

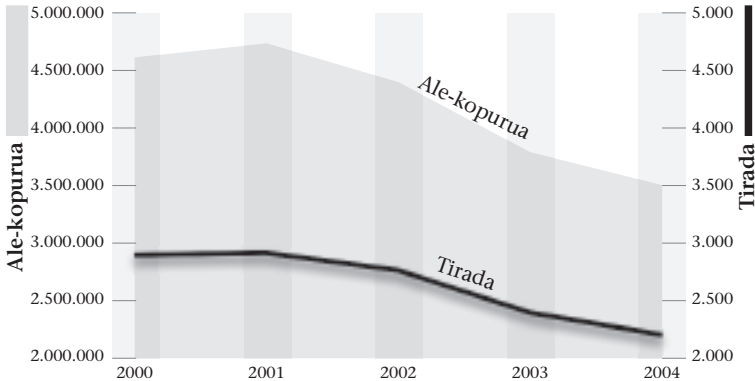
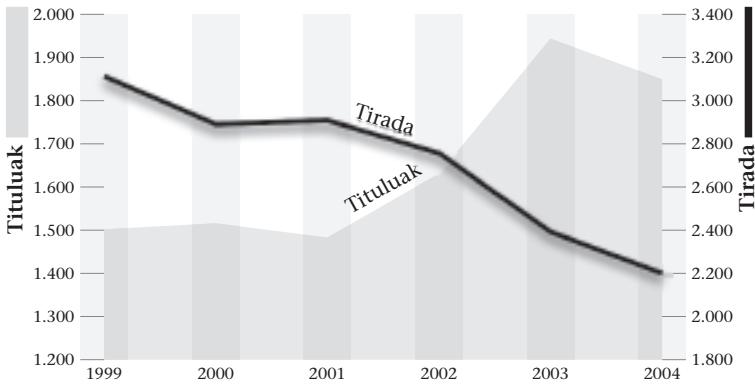
c) Ale-kopuruaren eboluzioa, bistan da, beste bien konbinaketa edo konportamenduaren ondorioa da. Jakina da, hortaz, emaitza. Precisaren informazioaren arabera, 2000 urtean euskaraz 4.611.487 ale zabaldu ziren guztira. Eta 2004 urtean 3.502.182 ale. Kontuak eginda, 1.109.305 ale gutxiago zabaldu dira. Galera ez da huskeria. Izugarria da bost urtetan euskal liburuak galdu duen ale kopurua: ia-ia lautik bat gutxiago plazaratzen da.

<i>Urtea</i>	<i>Tituluak</i>	<i>Tirada</i>	<i>Ale kopurua</i>
2000	%100	%100	%100
2001	97,9	100,6	102,6
2002	109,6	95,4	95,3
2003	128,-	82,8	82,1
2004	121,8	76,2	75,9

Iturria: Precisa.

Berriz diot aurreraxeago esandakoa: ataka gaiztoan dagoe-la euskal liburugintza alderdi ekonomikotik, merkatuan intzidentzia galtzen ari delako hain zuzen. Ez dakit zein mailataraino jaits daitezkeen tiradak, baina askoz gehiago ez, errentagarritasun minimoari eutsi nahi bazaio. Liburu defizitarioen kopurua handituz badoa eta ez-defizitario diren eskola liburu batzuk baztertzen badira, nola bizi? Administrazio publikoaren diru laguntzetatik? Beste neurri batzuk hartu ezean, ahulduz joango dira liburugintzako profesionaltasuna eta industria kulturalak.

Ale gutxiago merkaturatzeko joera hau larria da kultural-ki ere. Gizartean indarra galduz doala esan nahi du, bere eragina urrituz doala, geroz eta jende gutxiagorengana ari dela iristen.

Arestian aipatu dudan konklusio berera nator atzera: joera hau arriskutsua da, eta tituluaren gorakadak ez du konpentsatzen beste aldetik dagoen galera. Joera arriskutsua dela jakinik ere ez dakit zenbateraino den larria, baina nire ustez behinik behin larriki kezkatzeko modukoa bai. Larritasunaren sakona sektoreak baloratu beharko du.

Jarduera editorialaren ezaugarriak

Argitaratzailearen ikuspegitik liburugintzari begiratzuz gero hiruzpalau ezaugarri nagusi nabarmentzen dira, hala nola, atomizazioa, argitaratzaile mota ugaria, kontzentrazioa.

Atomizazioa

Ikusi besterik ez dago euskaraz publikatu diren 1.851 titulu publikatzeko 275 argitaratzaile desberdinek esku hartu dutela. (Frantzian argitaletxe bakar batek ateratzen du hori eta gehiago.) Itxura gabeko kopurua. Horietatik gehienek (erdia ondo gaindituta, %59,6) liburu bakarra argitaratu dute urte osoan. Hogeititulara iritsi ez direnen kopurua ia osoa dela esan daiteke: %94,5. Horrek esan nahi du, eta taulan garbi azaltzen da, 20 titulutik gora publikatu dutenak %5,5 direla, zehazki 15 argitaletxe, 275etik 15.

Taulak bi zutabe ditu, batean titulu kopurua doa eta bestean argitaratzaileen kopurua, eta biek elkarren kontrako mugimendua dute: tituluaren zutabeko lerroan zifra txikia dagoenean kopuru potoloa dago beste aldean, eta alderantziz.

<i>Tituluak</i>	<i>Argitaratzaileak</i>
1	164
2-4	59
5-9	19
10-19	18
20-29	2
30-39	2
40-49	2
50-59	0
60-69	0
70-79	1
80-89	1
90-99	3
100-149	3
150etik gora	1

Lehen aipatutakoa azpimarratuz, taulak begien aurrean uzten duen gabezia 20 titulutik gorakoa da. Normalizat eman dezagun 100 titulutik gorako argitaratzaileak hainbeste ez izatea, baina ez da batere seinale ona 40-90 tartean dagoen basamortu editoriala. Atomizazioa, barreiaketa, ahuldadea salatzen ditu taulak. Argazki horretan industria editorialaren planteoak buztinezko zangoak ditu, eta esan gabe doa liburu-gintzaren ekoizpenak berme eskasa duela aurrera begira.

Bost argitaratzaile mota

Esanguratsua delakoan bosteko tipologia bat egin ohi dut, parametro desberdinen arabera antolaturik. Beste modu askotara ere antola daiteke editorialen unibertsoa, baina aski emankorra da modu hau.

<i>Argitaratzaile mota</i>	<i>Ekoizleak</i>	<i>Ekoizpena</i>	<i>%</i>
Bertoko argitaletxe pribatu komertziala	46	842	45,5
Argitaratzaile publikoa	49	260	14,-
Elkarte, talde, fundazio, erlijio-etxe...	115	215	11,-
«Kanpoko»	22	391	21,1
Irakaskuntzakoa	14	99	5,3
Besterik	20	44	2,4

Hurbilagotik ikusiko ditugu jarraian argitaratzaile motak.

- *Bertoko argitaletxea*

Argitaletxe mota honek lau osagai ditu: bertokoa izatea, hau da, Euskal Herrian sortu eta bertan kokatua; argitaletxea izatea, hots, bere egiteko nagusia argitalpena izatea; pribatua izatea, eta ez Administrazio publikoaren baitakoa; eta komertziala izatea, hau da, merkaturako lan egitea.

Adierarik osoenean hauexek dira argitaletxe gisa onar ditzakegunak, nahiz eta hauetako batzuk tamainaz txikiegiak izan. Handi eta txiki 46 kontabilizatu ditut eta berauen emaitzak ez du ekoizpenaren erdia hartzen. Zehatz esanda, %17,3 dira argitaratzaileen multzoan eta ekoizpenaren %45,5 produzitzen dute. Datu hau harrigarria bezain argigarria da, esan nahi baitu bokazioz-edo liburu argitaratzaile diren bertokoen eskuetatik at dagoela ekoizpenaren erdia eta gehiago.

Hortxe dagoke liburu sektoreko produkzioaren ahuldade puntu behinena. Nire ikuspegitik, izan ere, multzo honek damaizkio sektoreari sendotasuna eta bermea. Sendotasun eta berme erlatiboak, egia esan, multzo honetan ere denetarik baitago bai tamainaz eta bai liburu politikaz. Berrargitalpenak, dena den, pisu esanguratsua du hauen artean: %41,5.

- *Argitaratzaile publikoa*

Argitaratzaile publiko ugari dago euskal edizioan, Eusko Jaurlaritzatik hasi eta azken udaletxeraino. Ekoizleen %18,5 osatzen dute eta ekoizpenaren %14. Ez da gutxi.

Ekoizlerik handiena Eusko Jaurlaritza da, noski, produkzio mota honen erdia pasatxo (%50,7) berak hartzen duela. Gipuzkoako Foru Aldundia dator bigarren, oso urruti bada ere %10ekin. Udaletxeen artean produkzioaren ia %30 osatzen dute. Bestalde, liburu tipo honek ez du merkatuan intzidentzia handirik. Berrargitalpena %5 da.

Argitalpen publikoaren funtzioaz beti egon ohi da eztabaida, alegia, ea argitaratzaile pribatuaren merkatu-leku legitimoa hartzen duen ala ez. Gurean orain isilik dago arazoa. Ikuspuntu horretatik ekoizpenari begiratuta bistan da argitalpen asko eta asko ez direla salgarriak; eta beste asko lekuan lekukoak direla. Azken horietako batzuetan ez lego-ke agian gaizki argitaletxe profesionalaren eskua; eta badira, dena den, komertzialagoak diren tituluak ere, eta horietan bai beharko litzatekeela argitalpena esku pribatueta utzi.

- *Elkarte, erlijio-etxe eta beste*

Multzo heterogeneo eta ugaria da. Ugariena ekoizleen multzoan: %43,2. Horien ekoizpena ez da beste mundukoa, baina ez da mespretxatzekoa ere: %11,5. Oso-osorik lehen edizioan agortzen dela esan daiteke, berrargitalpena %2,3 besterik ez baita.

Multzo honen konposaketa kolore guztietakoa da. Era guztietako elkarte eta taldeak daude hemen, hala nola, kiroltakoak, kulturakoak, arte-etxeak, aisiakoak, erlijiozkoak, ekonomikoak, finantzarioak, gizarte laguntzakoak, fundazioak, ikastegiak, sindikatuak, alderdiak, museoak, kultur etxeak, euskara taldeak, erakunde lokalak zein orokorrak...

- «*Kanpoko*» *argitaratzaileak*

Kategorizazio honek ez du inolako legitimitaterik auzitan jartzen baizik eta adierazten argitaratzaile mordo baten izaer-

ra. «Kanpoko»tzat hartzen ditugu hemen etxe nagusia eta jatorrizkoa Euskal Herritik kanpo daukatenak, kanpoan editatu nahiz sukurtsalen bidez bertan lanegin. Hauen artean enpresa editorialak eta bestelakoak daude egon. Gehienak eta inportanteenak, hori bai, espainiar enpresen kide dira. Multzo honek ekoizleen %8,3 suposatzen du eta ekoizpenaren %21,1. Hauen produkzioan lautik bat da berrargitalpena. Itzulpenaren zifra ziurrik ezin dut eman: handia da itzulpenaren pisua, hori bai, baina ezin jakin zenbatekoa, ikasmatetrialetan «mozorrotu» egiten baitute erdal jatorria.

- *Irakaskuntzakoak*

Dozenatxoa pasa dira, unibertsitateak eta eskolak, edota horiez arduratzen diren erakundeak. Produkzioaren %5 pasatxoan hartu dute parte. Berrargitalpenak ez du indar handirik (%5). Eragile nagusiak unibertsitateak dira. Partzialki soilki kontabilizatu dut Ikastolen Elkartea. Hemen kontabilizatu ditut berak bere kasa eta bere izenean atera dituenak, eta ez Elkar-ekin batera egin dituenak, horiek bertoko «argitaletxeak» sailtxoan baitaude.

Kontzentrazioa?

Gorago aztertu dugun laukiak argitan utzi dizkigu bizpahiru konstatazio: bat, agente editorial gehien-gehienek banakako ekoizpen kopuru txiki-txikia dutela; bi, kopuru ertaina (30-90 titulu urteko) ateratzen duen eragile gutxi dagoela; eta hiru, enpresa gutxi batzuk ziurtatzen dutela argitalgintzaren zatirik handiena.

Atomizazioaren beste aurpegia izan daiteke kontzentrazioa, baina ez dut uste gure artean badenik. Eman daitekeela, hori bai. Urteak daramatzagu egoera beretsuan. Ez dakit oreka hori egonkorra ote den. Kontzentrazioa etortzeaz dagoke. Bi faktorek eragin dezakete. Batetik, uste dut kultura idatziaren beheraldiak-edo krisi ezkutu bat dakarkeela edizioan. Azpiko mugimenduak dira oraingoz, baina nago ar-

gitaletxe batzuek atek itxi egin beharko dituztela epe luze-egia baino lehen. Euskal editoreak diru gutxirekin bizitzen eta lan egiten ohituta daude, baina ez zorpeko enpresak mantentzen. Editorialen krisia aurreikus daitekeelakoan nago ez bada beste liburu politika bat planteatzen.

Bigarren faktore desorekatzailea testuliburuaren mailegutzarena da: oraingo oreka hauskor hori mila zatitan txikitu daiteke EAEko Hezkuntza Sailak mailegu bidezko doakotasuna gauzatzeko badu. Neurri horrek argitaletxe handienei eragingo die, horiek ari baitira ikasmaterialgintzan, eta ikusi egin behar orduan zein gelditzen den zutik.

<i>Argitaletxea</i>	<i>Nobedadeak</i>	<i>Berrarg.</i>	<i>Titulu kopurua</i>	<i>%</i>
Elkarlanean	70	112	182	9,8
Elkarlanean/ Ikastolen Elkartea	24	108	132	7,1
Ibaizabal	53	68	121	6,5
Zubia	99	6	105	5,6
Giltza	51	43	94	5,1
Erein	66	37	91	5,-
Anaya	50	32	82	4,4
Ttartalo	53	23	76	4,1
Hiria Liburuak	40	0	40	2,1
Alberdania	25	0	25	1,3
<i>Guztira</i>	<i>531</i>	<i>419</i>	<i>950</i>	<i>51,-</i>

Aurtengora itzuliz, ekoizpen handiena izan dutenen arteko lehen hamarren emaitza produkzio osoaren %51,3 da. Titulu kopuru orokorrak gora egin, behera egin, hamar handieneko produkzio maila %50 pasatxoan mantentzen da azken hiruzpalau urteotan. Lehenago gorago zebilen, hamar puntu gorago hain zuzen. Orduan, oker ez banago, kontzentrazio puntu bat bazegoela aipatu nuen.

Hamarreko multzo hori ez da homogenea liburu politikari buruz. Lehenak 182 edizio egin ditu eta hamargarrenak 25; desberdina da, orobat, berrargitalpenean edo itzulpenean bakoitzak daraman jokamoldea.

Berrargitalpen planteamendu oso desberdina dute batzuek eta bestek. Hiruk erditik gorako berredizioa dute: Elkar/Ikas-

tolen Elkartea (%81,8), Elkar (%61,5) eta Ibaizabal (%56,2). Berredizioa estrainatu gabe daukatenak ere badira (nire datuak ongi badaude behintzat): Alberdania eta Hiria.

Nobedadeen artean itzulitako liburuaren pisua da bestea. Hau da: editorial bakoitzeko produkzioan zenbat suposatzen du itzulitako liburu berriak? Horretan puntan datorrena Hiria da (%62,5). Esanguratsua da Hiriarena: berrediziorik ez eta itzulpena erditik gora. Erditik gora dute itzulpena beste batzuek ere, Ttarttalok (%60,3), Giltzak (%51), eta informazio faltaz (nahiz eta eskatu) ez dakit Anaya batek edo Zubia batek duten maila. Itzulpen maila apalena daukatenak beste hauek dira: Elkar/Ikastolen Elkartea (batere ez) eta Elkar (%28,5).

Hamar handienetan, ikusi dugunez, ezberdintasunak izugarriak dira euren artean: produkzioan, berrargitalpenean, itzulpenean.

Eskaintza editoriala

Editorialen lana hiru grafiko lagunduta eskainiko dut hurrengo orrietan. Balio absolutuen eboluzioa agertuko da batean; bigarren batean, azken hamar urteotako hazkundera globalki edo bere osoan erakusteko moduan; eta hirugarrenak urte bakoitzak aurrekoarekiko duen aldea azalduko du.

Grafiko hauei esker iruzkinetan gehiegi luzatu beharrik ez dut izango. Grafiko erakuslearen lana hartuko dut soilki.

Baina aurretik ohar argigarri pare bat.

Iaz hasita ISBN daukaten materialak bakarrik hartu ditut aintzat estatistika lan guztietarako. Irizpide bera aplikatu diet aurreko urte guztiei ere. Badakit jakin, horrela, liburu interesgarri asko kanpo uzten ditudala, baina ez dut beste erremediorik «homologazioaren izenean».

Bigarren ohar bat ere egin behar da irakurleak jakin dezan paper formatuaz gainera bestelako euskarriak ere kontabilizatu ditudala, baldin eta ISBN badute. Webgunean azaltzen

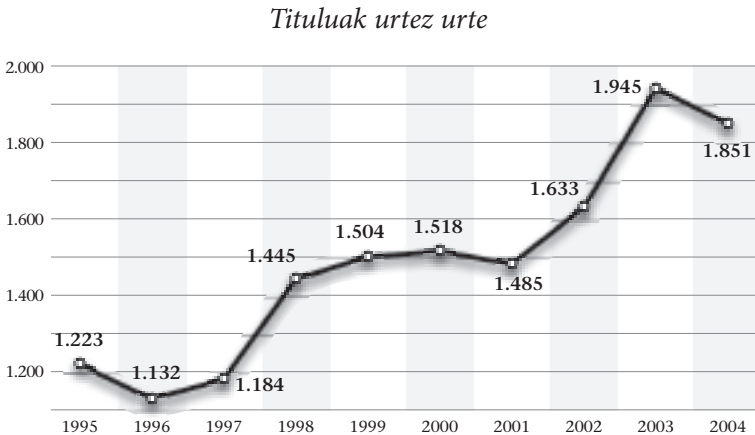
dira horiek ere, «bestelako» liburuekin batera, eta hemen ere kopuruen barne daude. ISBN gabeko liburuei buruz esandakoa errepikatu behar da hemen: asko izanda ere kanpoan utzi ditut euskarri digitaleko produktuak ISBN gabe-koak direnean. Mordo ederra da kanpoan gelditu dena, ber-ritz diot.

Eta azken ohar bat.

Urteko produkzioa, 2004koa gure kasuan, testuinguru kronologikoan kokatzeko asmoz, azken hamar urteotako emaitzak kontuan hartuta eraiki ditugu grafikoak. Urte-rik urtera egon ohi diren goranzko eta beheranzko tartee-ek be-re balio erreala hartzen dute horrela, perspektiba luzeagoa-ri esker.

Tituluen gorabeherak: 10 urte

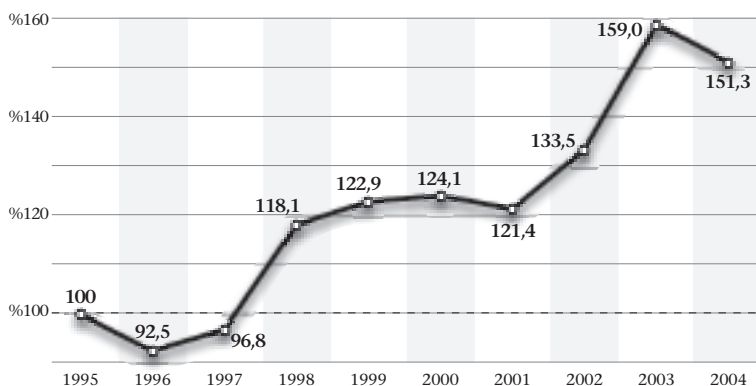
Orain artean «tituluen gorakada» gisa izendatu dut izen-buru hau. Baina egia esan, zuzenagoa da «gorabehera» gisa bataiatzea, ez aurtengoan behera egin duelako titulu kopu-ruak; ez horregatik bakarrik, 10 urteotan gehiagotan ere gertatu izan delako baizik.

Aurtengoak jaitsiera markatzen du, baina munta gutxikoa dela esango nuke. Egia da ia ehun titulu gutxiago ekoitzi

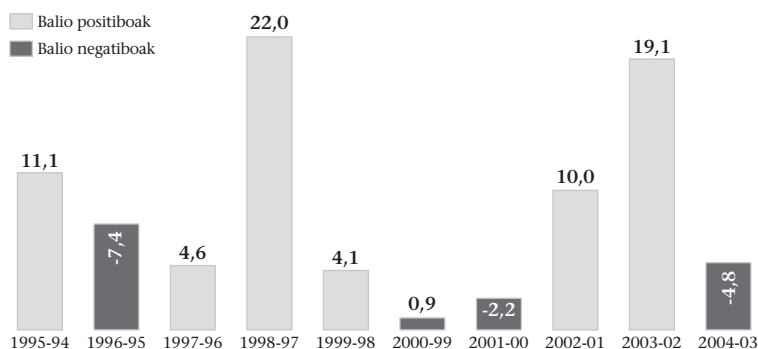
delat (zehazki 94), baina iruditzen zait aurtengo ekoizpen hau urtez urtekoaren parean gehiago dagoela iazkoa baino. 2003koa da ezohikoa, handiegia izan baitzen gorazko jautzia, 300 unitate baino gehiago. Aurtengo jaitiera esanguratsuztat emateko, gainera, hurrengo urteetako eboluzioa ezagutu beharko genuke.

Tituluen eboluzioa

Grafiko berri horrek errealitate bera beste modu batera erakutsi nahi du, 1995 urtea abiapuntu gisa hartuta. Haren erreferentzian baloratzen da hamar urteotako eboluzioa. Aurreko grafikoak balio absolutuetan ematen duena honek balio portzentualetan azaltzen du.

Tituluen eboluzioaren indizea

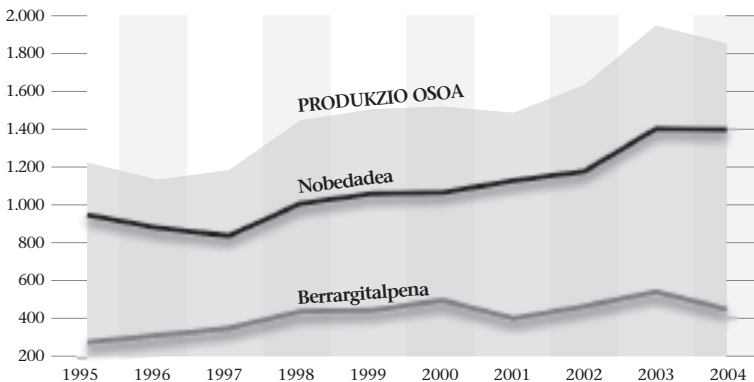

Urte batetik besterako aldea zehatz-mehatz markatzen du grafikoak. Kolore beltzak salatzen du hamarkada honetan tituluek behera egin duteneko; aurtengoarekin hiru aldiz gertatu da joera negatibo hori: 1996an, 2001ean eta 2004an, hain zuzen ere.

Hiru urte horiek kenduta urtero-urtero gora egin du titulu kopuruak. Goranzko jauzirik handiena, 1998koarekin batera, iazkoa da, 2003koa.

Nobedadeak eta berrargitalpenak 10 urtez

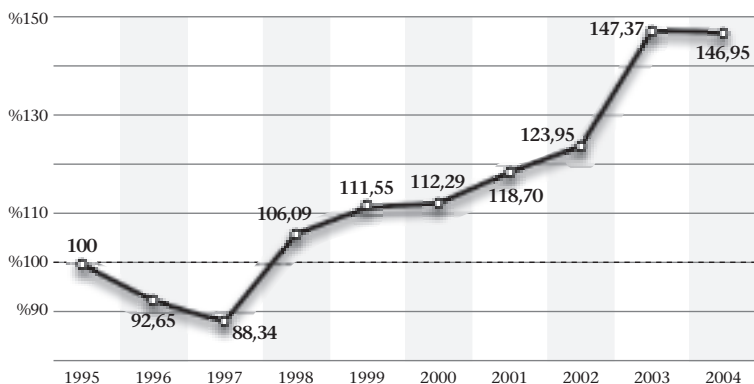
Nobedadeak eta berrargitalpenak

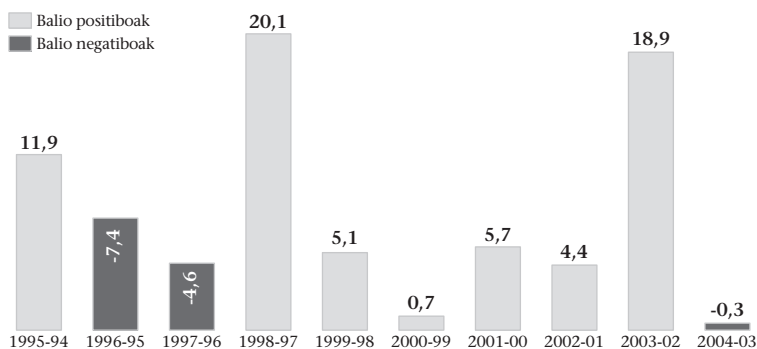
Lauki horrek zera erakutsi nahi du: ekoizpen orokorraren baitan zein den nobedadeek izan duten eboluzioa eta zein den berrargitalpenek egin duten bidea.

Azpiko bi lerroak (nobedadea eta berrargitalpena) urtez urteko ibilbidean ikusten baditugu, batez beste %73 inguru dagokio nobedadeari eta %27 bat berrargitalpenari. Aurten nobedadearen proportzioak puntutxo batzuk irabazi ditu: %75,5 da nobedadearentzat eta %24,5 liburu berrargitaratuarentzat.

Aurreneko urteak kenduta beti gora egin du lehen edizioak. 1996 eta 1997 urteetan jaitsialdia ez da portzentuala bakarrik, baizik eta zifra absolutuetan ere gertatzen da.

Nobedadeen eboluzioa

Aurten ezin da esan jaitsi egin denik, 4 titulu gutxiago aterra badira ere nobedade gisa. Egin kontu tituluaren kopurua ia 100 unitatekoa izan dela galera. Baina galera hori ez du jasan nobedadeak, berrargitalpenak baizik.

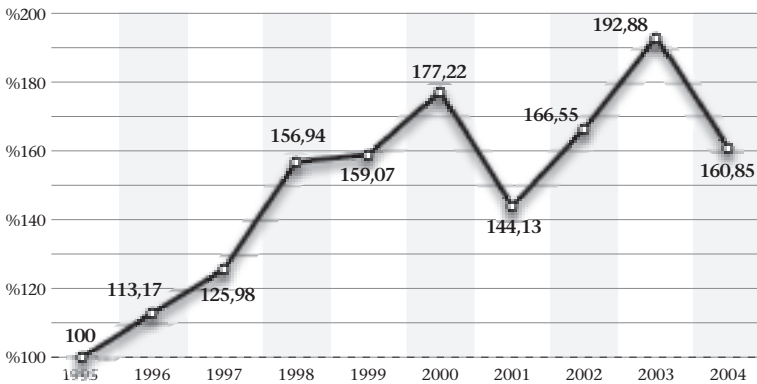
Nobedadeen eboluzioaren indizea

Azken zutabeak seinatzen duen «-0,3» horrek erakusten du kopuru orokorrak behera eginda ere nobedadeko liburua berean mantentzen dela, eta katearen uztai ahula berrargitalpena dela.

Ez naiz orain luzatuko, baina euskal liburugintzan (perspektiban ikusita) berrargitalpenik ezak kezkatzen nau ni, ez titulu kopuruaren tamainak. Beste modu batera esanda, ez

sormenak baizik eta merkatuak. Ez baitut uste sortzaile aldetik epe ertainean behintzat gabeziarik edo ezinik gertatu-ko zaigunik. Nobedadeak sormenarekin du zerikusia. Eta berrargitalpenak merkatuarekin (eta ondorioz argitaletxearen sendotasunarekin nahiz editorearen profesionaltasunarekin). Ez dut segurantzia bera merkatuan. Espero genuen eta behar dugun eran ez da hazten ari irakurleria edo erosleria. Are, irakaskuntzako «bezeria gatibua» aparte utzita, zorioneko merkatu hori ez ote da murrizten ari? Intuzioaz gainera, azterketek ere eboluzio negatibo bera azpimarratzen dute: tiradak jaitsiz doaz eta merkatuan jartzen diren aleak gutxitu egin dira.

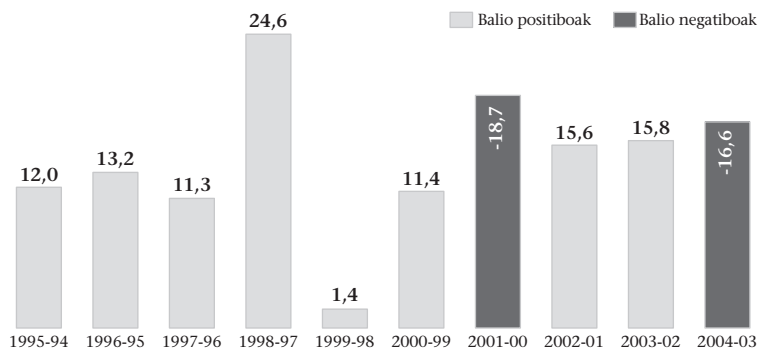
Berrargitalpenen eboluzioa

Lerro zuzena barik gorabeheratsua dugu berrargitalpenarena. Produkzioak behera egiten duenean, agian berrargitalpenak huts egiten duelako da, baina ezin da gauza bera esan goranzko bidean. Iazko igueran, adibidez, nobedadeek parte garrantzitsuagoa izan zuten; eta aurtengo jaitsialdia, aldiz, ia osoki berrargitalpenari dagokio.

Aurten bai nobedadeak bai berrargitalpenak, biek izan dute jaitsiera. Baina tamainaz desberdina. Nobedadea «-0,3» jaitsi bada, berrargitalpenak «-16,6» pairatu du. Bai porzentualki eta bai zifra absolutuetan jaitsiera berdintsua izan zuen berrargitalpenak 2001ean.

*Berrargitalpenaren eboluzioaren indizea**Berrargitalpenen maila*

Lehen argitaraldia.....	1.404 titulu
Bigarren argitaraldia.....	162
Hirugarren argitaraldia.....	83
Laugarren argitaraldia.....	71
Bosgarren argitaraldia.....	50
Seigarren argitaraldia.....	15
Zazpigarren argitaraldia.....	17
Zortzigarren argitaraldia.....	13
Bederatzigarren argitaraldia.....	5
Hamargarren argitaraldia.....	6
Hamaikagarren argitaraldia.....	14
Hamabi argitaraldi edo gehiago.....	34

Aurten publikaturiko liburuen lautik batek izan du berredizioa. Edizioaren tamainaz ordenatuta agertzen da produkzio osoa zerrendan.

Hamabi argitaraldi edo gehiagokoak

12. argitaraldia

<i>Bakarka 4</i>	Mujika, Jose Antonio
<i>Bristol-eko hilketa</i>	Prowse, Philip
<i>Connemara gure bihotzetan</i>	Gabiria, Julen
<i>Euskara - Lan-koadernoak 7 (LH)</i>	Elorza, Itziar eta beste
<i>Euskara - Lan-koadernoak 8 (LH)</i>	Elorza, Itziar eta beste
<i>Ingurunea 5 (LH)</i>	Sudupe, M. Lurdes eta beste
<i>Izu-istorioak</i>	Stoker, Bram

- Lan-zuzenbidearen ikasgaiak. Iturriak, sindikatu-zuzenbidea, lan-kontratua, gizarte segurantza, lan-prozesua*
Nikolas txikiren oporrak
Patakon
 García Ortega, Jesús eta beste
 Goscinny
 Mendiguren Elizegi, Xabier
13. argitaraldia
Bakarka 1
Bakarka 5
Connemara gure bihotzetan
Euskara 4 - Hizkuntza (LH)
Hamaseigarrenean, aidanez
SPrako tranbia
 Letamendia, Jose Antonio
 Mujika, Jose Antonio
 Gabiria, Julen
 Esnaola, Roke eta beste
 Lertxundi, Anjel
 Elorriaga, Unai
14. argitaraldia
Esaera zaharrak eta txiste berriak
Maite zaitut
Sherlock Holmes-en istorioak 2
Tunel luzea
 Ormazabal, Joxantonio
 McIver, Nick
 Conan Doyle, Sir Arthur
 Milne, John
15. argitaraldia
Ezer baino lehen
Irabazi eta galdu
Katu beltza
Kittano
 Iturbe, Arantxa
 Jupp, T. C.
 Milne, John
 Ormazabal, Joxantonio
16. argitaraldia
Atzapar arrastoak
Irakasle alu bat
Kittano
Nikolas txiki
 Landon, John
 Mendiguren Elizegi, Xabier
 Ormazabal, Joxantonio
 Goscinny
18. argitaraldia
Desagertutako emakumea
 Prowse, Philip
19. argitaraldia
Pernando amezketarra
 Ormazabal, Joxantonio
22. argitaraldia
Behi euskaldun baten memoriak
 Atxaga, Bernardo
23. argitaraldia
Babilonia
 Irigoien, Joan Mari
24. argitaraldia
Ostegunak
 Arretxe, Jon
27. argitaraldia
110. Street-eko geltokia
 Zabaleta Urkiola, Iñaki

Denetik dago zerrenda horretan, benetan denetik: haur literatura, eta noski helduen literatura, baina baita ere ikas-materiala. Hori da gure errealitatea.

Argitaraldi bat baino gehiago urtean

1/2 edizioak

<i>Ala baita: 27 abesti [Inprimatutako musika]</i>	Garbizu, Tomas
<i>Gauza txikien liburua</i>	Aristi, Pako
<i>Gloria Mundi</i>	Morillo, Fernando
<i>Hautsi da katea. Sara izan zen lekuko</i>	Martinez de Lezea, Toti

1/2/3 edizioak

<i>Han goitik itsasoa ikusten da</i>	Gabiria, Julen
--------------------------------------	----------------

2/3 edizioak

<i>Garmendia eta zaldun beltza</i>	Uribe, Kirmen
<i>Izar-malkoak</i>	Morillo, Fernando
<i>Palestina hotela: «not american, l'm basque»</i>	Iriondo, Joseba

3/4 edizioak

<i>Ispiluen gainean lotan</i>	Sierra, Jordi
-------------------------------	---------------

3/4/5 edizioak

<i>Kolosala izango da</i>	Sarrionandia, Joseba
---------------------------	----------------------

4/5 edizioak

<i>Ipuin batean bezala</i>	Irigoien, Joan Mari
----------------------------	---------------------

5/6 edizioak

<i>Izendegia - Nombres vascos</i>	Bidegain, Xarles
<i>Musika 1 (DBH)</i>	Gomez-Elegido, M ^a Cruz

5/6/7/8/9 edizioak

<i>Idatziak. Gonbitak, zorion agurrak, oharrak...</i>	Askoren artean
---	----------------

11/12/13 edizioak

<i>Connemara gure bihotzetan</i>	Gabiria, Julen
----------------------------------	----------------

12/13 edizioak

<i>Bakarka 4</i>	Mujika, Jose Antonio
------------------	----------------------

15/16 edizioak

<i>Kittano</i>	Ormazabal, Joxantonio
----------------	-----------------------

Hamazazpi tituluk 2004an argitaraldi bat baino gehiago izan dute. Arrakastaren seinale garbia da hori, nahiz eta jakin orain argitaletxeek askoz hobeto doitzen dituztela tiraldiak.

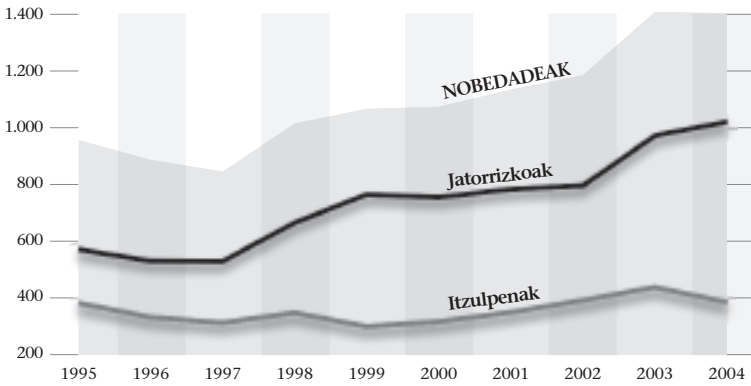
Jatorrizko eta itzulitako liburuak nobedadeetan

Lehen argitaraldiaren baitan liburuaren hizkuntz jatorria zein den interesatzen zaigu hemen; alegia, euskaraz sortua ote den ala erdaratik ekarria. Edo hobeto esan: hemen inte-

resatzen zaiguna da hizkuntz jatorria kontuan hartuta zein den aurtan bi liburu tipoen arteko joko.

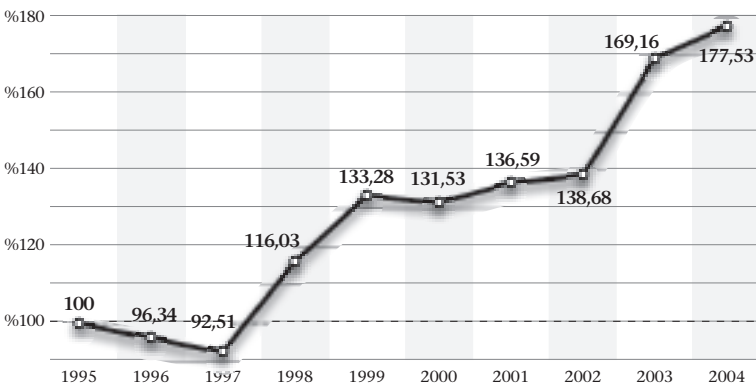
Esan dugu arestian nobedadeak mantendu egin direla. Baina zeini esker: euskal jatorrikoari esker ala erdal jatorrikoari esker? Itzulpenari euskarazkoak hartu dio aurrea. Honen gora egin du eta hark behera. Nire gusturako bide positiboa da hori, baina horretaz gero arituko gara.

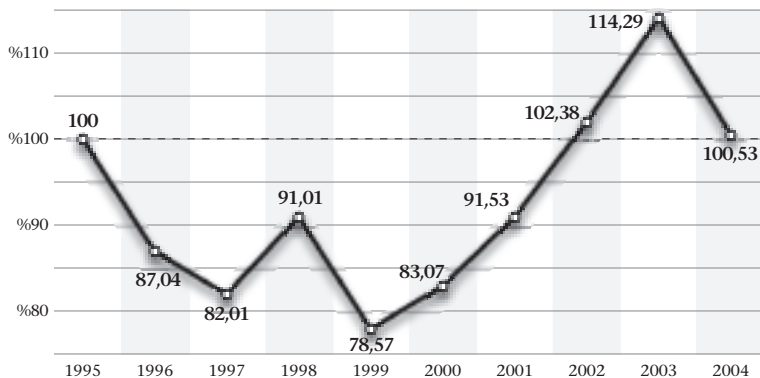
Jatorrizko liburua eta itzulpena nobedadeetan

Aurtengo datu soilaz gainera urteen jariora ere interesatzen zaigu. Eboluzio gorabeheratsu hori grafikoaren bidez erakutsiko dugu.

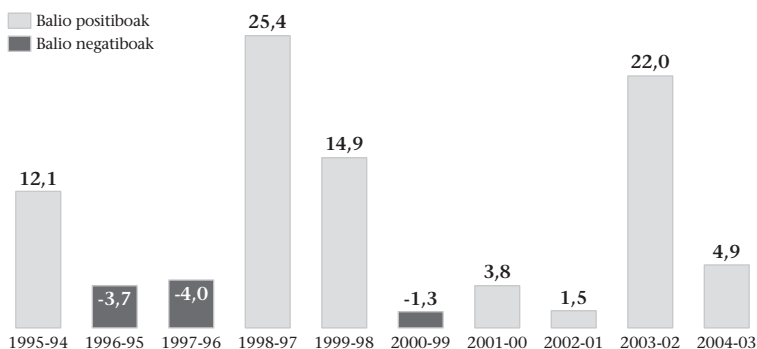
Jatorrizko liburuaren eboluzioa (nobedadeak)

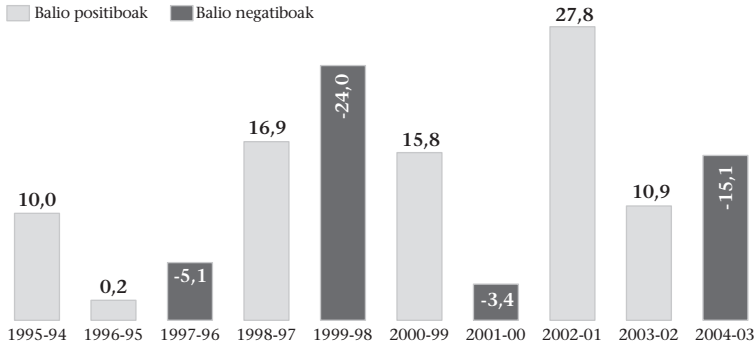
Itzulitako liburuaren eboluzioa (nobedadeak)

Jatorrizko eta itzulitako liburuen eboluzioaren aurreko bi grafikoak alderatuta ikusten dena da XXI. mende honen hasiera eta orain arte itzulitako liburuen multzoak etengabeko gorakada izan duela modu nabarmenean. Aitzitik, ez da gauza bera gertatzen euskal jatorrizko liburuen multzoarekin, azken hamarkadako urte batzuetan hazkunde motela izan baitu.

Ondoko bi grafikoetan azalduko da modu askoz ere argiagoan urtetik urtera liburu mota bakoitzak izan dituen gorabeherak.

Jatorrizko liburuen eboluzioaren indizea

Itzulitako liburuaren eboluzioaren indizea

Hizkuntz jatorri ezberdineko liburu horien artean ez dakit nik zein den kulturalki elkarbizitza orekatsua. Azken hamar urteotako ibilbidearen batez bestekoan %68,3 da jatorrizkoaren alde eta %31,7 itzulitakoaren alde. Proporzio egokia da? Ez? Ez dakit esaten. Eztabaidarako edo gogoetarako gaia da. Nik neuk nahiago dut euskal jatorriko liburuia indar dadin, baina tira. Ikusi egin behar da, bestalde, itzulpena zein liburu motatan gauzatzen den. Aurten, dena den, jatorrizkoaren aldekoagoa da proporzioa: %73 %27ren aurka.

Urtea	Jatorrizkoa	Itzulpena
1990	61,-	39,-
1991	57,7	42,3
1992	56,6	43,4
1993	56,4	43,6
1994	61,7	38,3
1995	63,3	36,7
1996	59,5	40,5
1997	66,2	33,8
1998	68,3	31,7
1999	73,9	26,1
2000	73,7	26,3
2001	69,4	30,6
2002	67,3	32,7
2003	69,2	30,8
2004	73,-	27,-

Laukian 15 urteko zerrenda luzea eman dugu irakurleak ikus dezan zer-nolako den eboluzioa. Hitz erdi batean esan

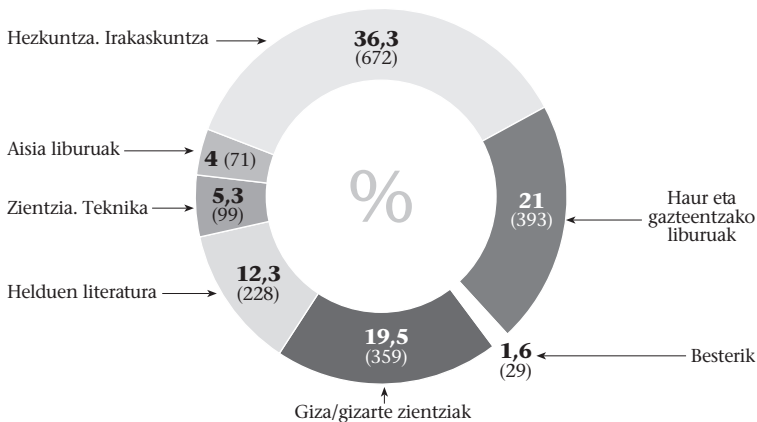
daiteke azken aldion itzulpenaren indarra %30 inguruan dagoela egonkortua. Eta, aldiz, 90eko hamarkadaren lehen partean hamar bat puntu goitik zebilela itzulpenaren indarra.

Gaiak

Urtero egin ohi dudan legez, liburugintzari gaien arabera-ko argazkia atera diot. Urte batetik bestera ez da nabarmen aldatzen argazki hori, baina ez da urtero berdin-berdina ere. Aldatu ohi da, noski, gai eremu bakoitzeko titulu kopurua, eta halaber aldatzen da gaien arteko proportzioa, hau da, urteko produkzioaren baitan liburu mota bakoitzak duen pisua. Ezusteko handiegirik gabe, dena esan behar bada ere. Oker ez banago urtero berdina da ordena: irakaskuntzako liburua aurrena, eta ondoren hurrengoak betiko ordena jakinean: haur eta gazteentzako, giza eta gizarte zientziak eta helduen literatura.

Sailok, gainera, eta hau ere ezaugarri propioa da, tituluetan goranzko joera(txoa) dute, salbu batek: literaturak. Literatura, alderdi kuantitatiboetan noski, egonkortua edo gertua dagoela ematen du.

Grafikoan ikusten da hobekien zein den gai bakoitzaren indarra urteko produkzioaren baitan.

Eta ondoko laukiak informazio bera zifratan ematen du, baina hori ez ezik oso erreferentzia inportantea ere bai: bost liburu mota garrantzitsuenen hazkundearen neurria azken 10 urteotan, alegia.

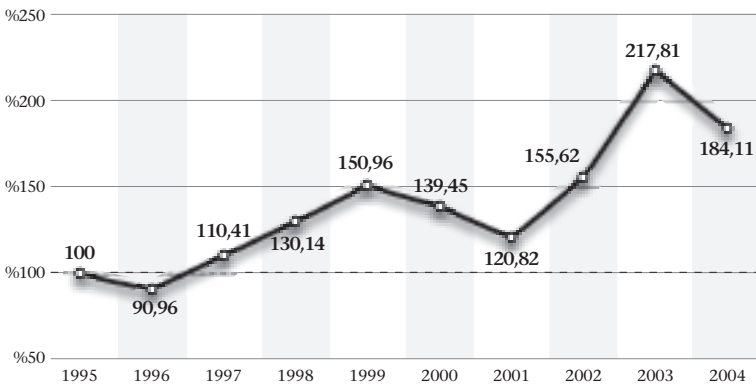
Gai multzoa	Zenbaki absolutuak	%	2004/1995
Hezkuntza. Irakaskuntza	672	36,3	+ 84,1
Haur eta gazteentzako liburuak	393	21,-	+ 26,7
Giza/gizarte zientziak	359	19,5	+ 39,7
Helduen literatura	228	12,3	- 4,2
Zientzia. Teknika	99	5,3	+ 191,2

Axaleko azalpenak erakusten du titulu hazkunde handiena zientzia eta teknika gaiena dela. Hazkunde esanguratsua da, baina ez garrantzitsua, oso kopuru absolutu apalez ari garelako. Besterik da bigarren hazkunde handiena duen irakaskuntzako liburuaren eboluzioa: %84 hamar urtetan, 300 titulu gehiago. Eta ez titulutik bakarrik, baita (agian batez ere) aletan eta fakturazio-zifratan ere.

Hezkuntza eta irakaskuntza: 672 titulu

Sail honetako liburuaren pisua eta garrantzia luze eta zabal geroxeago aztertuko ditugunez, datu estatistiko soilak azalduko ditugu une honetan.

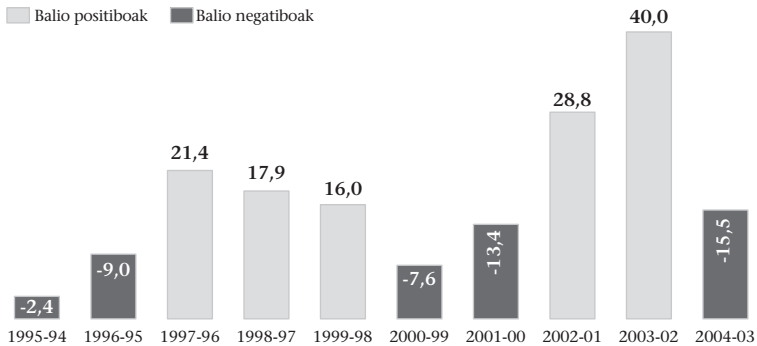
Irakaskuntzaren eboluzioa

Hamar urteotan, gorabeherekin bada ere, hazi eta ez gutxi egin da irakaskuntzako produkzio idatzia. Aurten 120 bat titulu galdu ditu, baina hala ere sekulako pisua du urteko ekoizpenaren baitan.

Irakaskuntzaren eboluzioaren indizea

Hamar urteetako ekoizpenari banan-banan begiratu, erditan jaitsi egin da, eta beste erditan gora egin du. Baina ez da editorialki esanguratsua gora eta behera ibiltze hori, ikas-materialen plangintza desberdinekin zerikusia duelako izango baita, pentsatzekoa denez. Aurreko grafikoak adierazten duen hazkunde globala da kontuan hartzekoa.

Hurrengo laukiak produkzioaren barne banaketa agertzen digu, maila eta alorka zenbat publikatu den alegia.

Didaktika. Pedagogia. Orientabideak.....	5,9
Haur eskola. Oinarrizko irakaskuntza.....	17,1
Lehen Hezkuntza.....	37,8
Derrigorrezko Bigarren Hezkuntza.....	30,5
Euskararen irakaskuntza.....	7,8
Besterik.....	0,7

%100

Eta aurrerantzean, zer?

Irakaskuntzako liburuaren gailentasuna deskribatzeko azken urtea aurtengo hau? Zabaldu denaren arabera, egia bal-

din bada EAeko Hezkuntza Sailak mailegu bidezko doakotasuna ezarriko duela, guztiz aldatuko da irakaskuntza liburuaren panorama, eta ez ikasliburuarena bakarrik, liburgintza osoan eragingo baitu, ekoizpenean (espirituala eta materiala) bezala komertzializazioan (banaketa, liburu-denda). Ez da zertan aditua izan behar mota horretako erabakibaten ondorioak neurgaitzak direla antzemateko. Ondorio horiek edozein kulturatan nabarmenak badira, are eta handiagoak dira gurean, bereziki handia delako gurean irakaskuntzako liburuaren pisua eta proportzioa.

Zorioneko mailegutzak ekar ditzakeen aldaketak zer-nolakoak diren jakiteko, liburu mota horrek sektorean duen garrantzia ezagutu behar da. Horregatik, hurrengo lerroetan liburu tipo honen pisua kuantitatiboki zein kualitatiboki zenbatekoa den azaltzen saiatuko gara. Eta ez hori bakarrik: azaldu nahi dugu, baita ere, Euskal Herrian sorturiko liburuetan, balizko neurri horrek ez duela berdin eragiten euskarazko eta erdarazko liburuetan.

Ikasmaterialgintzaren pisua

Hitz orokorretan gehiago luzatu partez, bil ditzagun 2004ko balio nagusiak lauki batean, irakaskuntza liburuari dagozkionez beti ere.

Informazio hau osatzeko ere Precisa etxetik darabilzkit datuak.

<i>Irakaskuntza</i>	<i>Zifra absolutua</i>	<i>Osoaren gain</i>
Tituluak	654	%41,3
Tirada	3.050	%37,9
Aleak	1.994.000	%56,9
Fakturazioa	20.447.000	%67,9

Urteko liburu ekoizpenaren baitan testuliburuaren garrantzia kuantitatiboki neurritz kanpoko da: titulu guztien %41,3 ikasmaterialek osatzen dute; tirada ere beste askok baino altuagoa du, eta batez bestekoaren ia %38 dago goitik; merkatuan jartzen diren ale guztietatik %56,9 irakaskuntza

alorrekoak dira; eta batez ere fakturazioan jotzen du gailurra testuliburuak: %67,9 fakturatzen du liburu mota honek.

Bi hizkuntza, bi edizio eredu

Berriz diogu: mailegu bidezko doakotasunaren neurriak ez luke era berean joko erdal liburua eta euskarazkoa. Euskarazkoak heriotza kolpea har lezake, baina zeharka bakarrik harrapatuko luke erdarazkoa. Zergatik? Euskarazkoan eskolak duen zentralitatea ez duelako erdarazkoan.

Hitzetan luzatu partez taulen bidez argituko dugu gaia. Esan bezala, Precisa etxearen datuetan oinarritzen gara eta bi edizio mota bereizten ditugu, biak Euskal Herrikoak: erdarazkoa eta euskarazkoa.

Edizio mota hauek gaien arabera sailkatzen ditugunean argi asko agertzen da bi edizio ereduz ari garela, oso bestelakoak baitira batean eta bestean gaien hierarkia, hala titulutan nola fakturazioan. Bien gai egiturak ikusiko ditugu jarraian, tituluen arabera aurrena eta gero fakturazio zifraren arabera.

Tituluen ekoizpena

<i>Gai eremua</i>	<i>Erdarazkoa</i>		<i>Euskarazkoa</i>	
Literatura	15, -	50,9	49,1	15,7
Haur eta gazte	17, -	5,9	94,1	34,2
Testu ez unibertsitarioa	24,5	21,8	78,2	41,3
Testu unibertsitarioa	15,3	96,9	3,1	1, -
Giza/gizarte	13,5	96,7	3,3	1, -
Liburu praktikoa	6,4	98,8	1,3	0,2
Dibulgazioa	3,6	53,7	46,3	3,6
Hiztegi/Entziklopedia	0,7	3,5	96,5	1,4
Besterik	4, -	81,8	18,2	1,6
<i>Guztira</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	

Taula honek hiruzpalau iruzkin egiteko bide ematen digu:

a) Erdarazko edizioa euskarazkoa baino orekatuagoa da. Ustez huts egiten du zenbait alorretan, baina usteak erdia ustel: erdarazko edizioa «kanpotik» datorrenarekin osatzen baita. Ez dauka, hortaz, «osoa» zertan izan. Adibidez, haur

eta gazteentzako liburuan ez du horrenbesteko indarririk, baina ezta eduki beharrik ere, liburu mota horren lekua argitaletxe espainiarrek betetzen baitute.

b) Euskal edizioaren indarra hiru eremutan dago, eta ordena honetan: ikasmaterialgintzan (%41,3), haur eta gazteen liburuan (%34,2) eta helduen literaturan (%15,7).

c) Taula horizontalki irakurrita, gai eremuz bakoitzaren parte hartzea zenbatekoa den ikusten da. Azpimarratzekoa da euskarazko edizioak zein gailentasuna duen erdarazkoaren gain ikasmaterialgintzan (%78,2 versus 21,8) edo haur eta gazteen liburugintzan (%94,1 versus 5,9).

Literaturan paretsu dabilta bi edizioak. Eta hiztegi edo entziklopedietan euskarak azaltzen duen nagusitasuna, sekulakoa ematen badu ere, ezdeusa da, hutsaren hurrengoa baita ekoizpena (%1,4ko indarra du edizioan).

Fakturazioa

<i>Gai eremua</i>	<i>Erdarazkoa</i>		<i>Euskarazkoa</i>	
Literatura	3,6	45,6	54,4	5,8
Haur eta gazte	12,6	45,8	54,2	20, -
Testu ez unibertsitarioa	32,2	27,8	72,2	67,9
Testu unibertsitarioa	21,8	99,7	0,3	0,2
Giza/gizarte	10,6	98,6	1,4	0,4
Liburu praktikoa	10,3	98, -	2, -	0,6
Dibulgazioa	1,7	52,6	47,4	2,3
Hiztegi/Entziklopedia	4,2	77, -	23, -	2,8
Besterik	3,1	100	0	0
<i>Guztira</i>	<i>100</i>		<i>100</i>	

Fakturazioaren zifretatik abiatuta, hizkuntzen araberako bi edizio-ereduena indartu besterik ez da egiten. Gai eremu bakoitzak batean eta bestean duen pisua hain da nabarmena eta agerikoa! Iruzkin pare bat egingo dut atzera, begien bistakoa azpimarratzeko bada ere:

a) Erdal ereduaren oreka modu bat ikusten da, baina ez euskarazkoan. Euskal edizioan testu ez unibertsitarioak hartzen du lehoiaren zatia: %67,9.

b) Ikasmaterialgintzari hurbileko beste sail bat erantsiko bagenio, haur eta gazte liburuarena alegia, irakaskuntzaren

«merkatu gatibu» horren pisua neurriz gainekoa da: fakturazioaren %87,9.

c) Bertoko erdal edizioa hiru eremu tradizionaletan gaitzen du euskarazkoak: hasteko, eskolako liburuetan (%72,2 versus 27,8), eta, gero, helduen literaturan (%54,4 versus 45,6) eta haur eta gazteen produkzioan (%54,2 versus 45,6).

Argudio horietatik ondorio pare bat errepika daiteke: ikusirik testuliburuak zein pisu desberdina duen erdarazko eta euskarazko liburugintzan, bistan da Hezkuntza Sailak har dezakeen neurri horrek ez lukeela berdin eragingo euskal eta erdal liburugintzan. Erdal liburuan zeharkako eragina luke, eta guztiz kontrakoa euskarazkoan. Ikasmaterialgintzaren pisua bai titulutan eta bai fakturazioan hain da handia ezen balizko neurri horrek ezin bizirik uzteraino ahuldu dezake euskal edizioa, bere indargune nagusia deseginda.

Lurrikara sektorean

Datu hauek zehatz ezagutu gabe ere, ez da azitia izan behar hauxe berrikusteko: mailegu bidezko doakotasunak sekulako jipoia emango dio. Epe motzera ez bada epe ertainera, zenbait editorialek ikasmaterialgintza utzi egin beharko du, errentagarritasun faltaz.

Arrazoi dute argitaletxeek balizko neurri horren ondorio txarrak azpimarratzean. Neurriak ez du afektatuko enpresa editoriala bakarrik, baizik eta kate osoa: hasteko testugile, itzultzaile eta ilustratzaileak; gero ekoizle materialak edo enpresa editorialak; eta geroago liburu-dendak, txiki eta ertainak aurrena eta independenteak oro azken batean. Zergatik? Testuliburuak eta horien ondoko ikasmaterialek pisu handia dute liburu-denda gehienek fakturazioan. Ez dakit zuzen edo zehatz liburu-denden fakturazioan zenbateko pisua duen liburu mota horrek, baina ez da batere txikia izango kontuan izanik testuliburuak %57,8 liburudendetan saldu ohi dela. Ekonomikoki ozta-ozta dabilen liburu-dendak (eta ugari omen dira) iluna du etorkizuna. (Testu hau ida-

tzita neukala ezagutu dut EAEko liburu-dendarrien aldarria ere, alarmargi gorriak piztuta.)

Sektoretik haratago

Argialetxeek, plazaratu duten manifestuan, euskal curriculuma bera auzitan ikusten dute mailegu bidezko doakotasunaren erruz. Aldi berean, hainbat gizarte eragile, bereziki irakaskuntza mundukoak, egunotan euskal curriculum berri eta edukiz beteriko bat lantzen dabilta. Nekez uztar daitezke bi jarrerak. Edozein curriculum berri sostengu gutxiagorekin geldituko da testuliburuak egiteko bertako enpresa editoria-lak ahultzen badira. Zer esanik ez, desagertzen badira.

Curriculumare ere jokoan dagoela esan daiteke.

Indarrean dagoen egungo curriculumare euskal edukien aldetik nahiko ahula da eta, hala ere, lanak dituzte zenbait testuk minimo horretara iristeko. Adibidez, Euskal Herria batzuentzat EAE da, beste batzuentzat Hego Euskal Herria eta besteentzat Euskal Herri osoa, Hego eta Ipar.

Beste modu batera esanda, bertan pentsatu eta egosten den materiala ez dela horrenbeste. Konstatazio hutsa da gaur egun euskaraz eskoletan zabalitzen den testuliburu asko guretik kanpo moldatuak direla bere jatorrian. Honako egokitu egiten dira, eta askotan hori ere ez, baizik eta itzuli eta kito. Itxura batean uste den baino askoz ugariagoak dira itzulpenak testuliburuetan, nahiz eta sarritan aitortu ez. Itzulpenak mozarrotzeko joera nabaria dago, marketing arazoengatik edo auskalo zergatik.

2004ko ikasmaterialgintzan, nire taulan %20 da itzulpena. Hau da, itzulpen aitortua edo deklaratu. Eta ezkutukoa? Beste hainbeste eta gehiago. Itzulpen-egokitzapen-moldapen gisa agertzen direnak testuliburuaren %52 atera zaizkit.

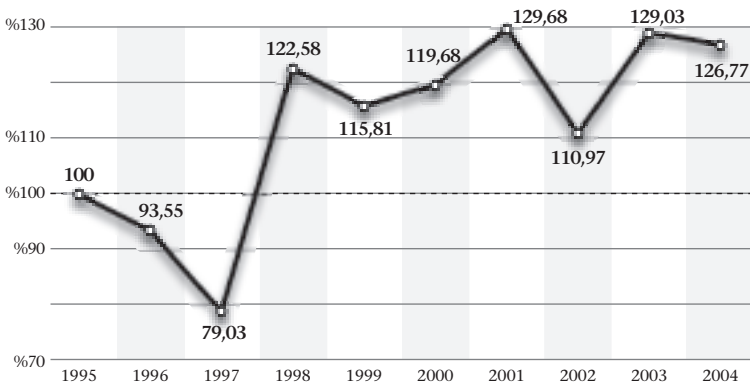
Ez da garrantzi gabeko datua, bai curriculumari begira bai mailegu bidezko doakotasunak eragin dezakeenari begira. Ekaitzari aurre egitea askoz ere errazagoa zaio itzulpenetik edo egokitzapenetik bizi denari, egin behar duen inbertsioa

ez baita laurdena ere lantaldeak sortu eta landu behar dituenaren ondoan. Kaltetuenak, hortaz, bertoko enpresak izango dira.

Haur eta gazteentzako argitalpenak: 393 titulu

Atarikoan esanda uztea komeni da 393 titulu horiek ez direla literatura. Gehienak bai, hala ere, baina badira hor beselako materialak.

Haur eta gazte liburuaren eboluzioa

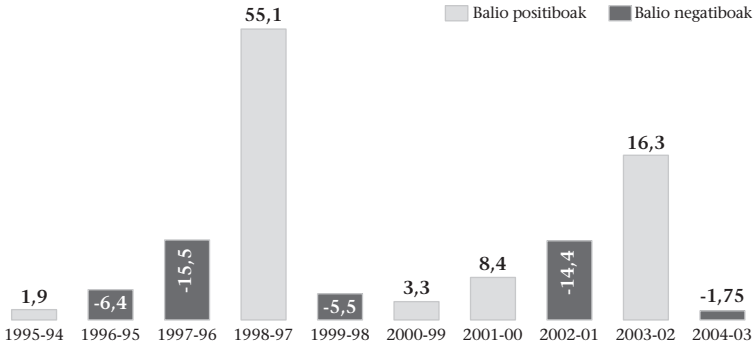
Hazi ez da hazi liburu mota hau aurten, baina, ale gutxi batzuk galdu dituela eta, ezin daiteke esan jaitsi denik ere. Grafikoak ematen duen irudia egiazkoa da, ia-ia mantendu egiten da.

Nahiz eta titulu kopurutan aurrekoan galdutakoa bi urterik behin-edo berreskuratu, liburu mota honek azken urteotan arindua du bere pisua ekoizpenaren baitan. %20ren itzulingeruan dago finko samar.

Urtetik urtera noiz gora noiz behera dabilen arren, goraka indar gehiagoz egin ohi du beherantz baino.

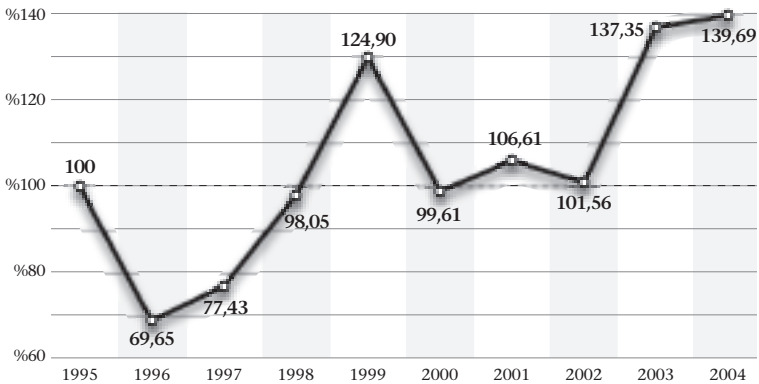
Haur eta gazteentzako liburuak berrargitalpen maila mantendu egin du (%31,8), eta nobedadeetan itzulitako liburuak egin du gora: %55 da titulu berrietan itzulitakoaren pisua. Astunegia nire gusturako.

Haur eta gazte liburuaren eboluzioaren indizea

Giza eta gizarte zientziak: 359 titulu

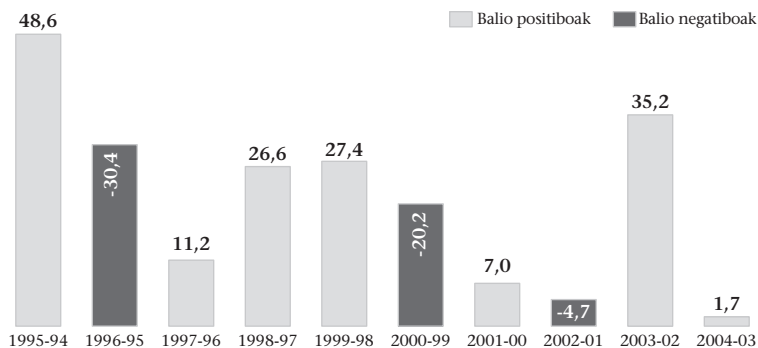
Giza eta gizarte liburuaren eboluzioa

Giza eta gizarte liburuak aurreko urtean izan zuen sekulako igoera, eta aurten mantendu egin dela esan genezake, oker handirik esan gabe. Produizioaren baitan hartu duen garrantzia ere hazi egin da, baina huskeria, egia esan. Liburu mota honentzat, hain zabala eta orokorra izanda, zer da bada %19,5. Huskeria, berriz diot, hemen sartzen baitira, soziologia, politika, zuzenbidea, linguistika, historia, geografia eta beste.

Giza eta gizarte liburuaren eboluzioaren indizea

Azpisailetan gutxi batzuk ateratzen dira ondra pittin batekin, eta gehixeago estutuz gero bi bakarrik: historia (%19,5) eta hizkuntza (%16,8).

Hona zerrenda osoa:

Filosofia eta psikologia.....	4,2
Soziologia eta estatistika.....	8,1
Zientzia politikoak eta ekonomikoak.....	10,8
Zuzenbidea. Administrazioa.....	9,2
Linguistika eta filologia.....	16,8
Geografia eta bidaiak.....	3,-
Historia eta biografiak.....	19,5
Etnologia.....	5,-
Edertia.....	9,2
Hirigintza eta arkitektura.....	5,-
Besterik.....	9,2

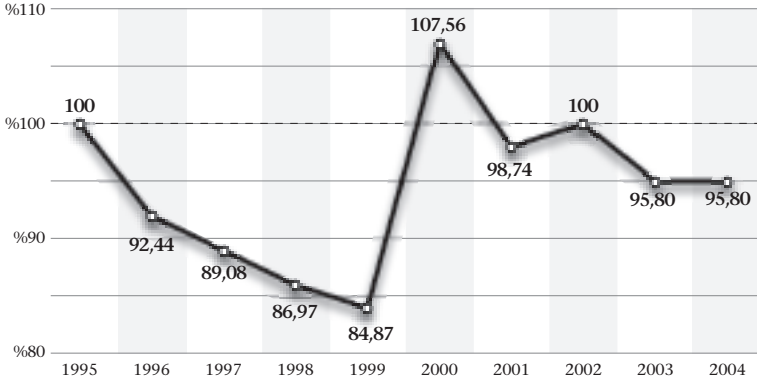
%100

Liburu honen ahulezia nagusia berrargitalpenik ezean dago. Ez du arrakasta sozialik, bestela %4,6 baino gehiago editatuko zen berriro.

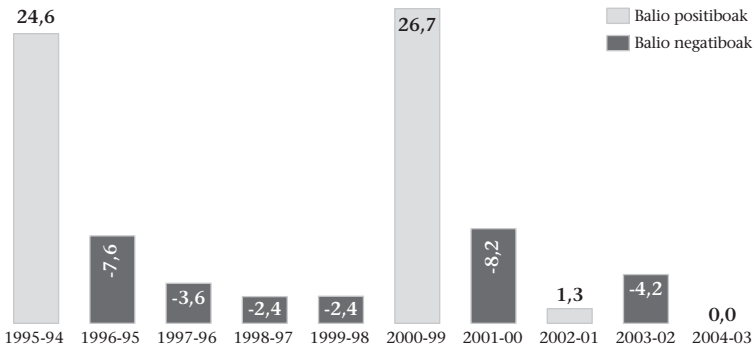
Helduen literatura: 228 titulu

Liburu mota hau ere mantendu egin da. Bitxia bada ere, iaz eta aurreko kopuru berean: 228 titulu bai urte batean bai bestean.

Helduen literaturaren eboluzioa

Helduen literaturaren eboluzioaren indizea

Orain gerakuntza batean bezala baldin bagaude ere, badaramatza hiruzpalau urte beheranzko joeraren gaitzak kutsatua. Duela 10 urte baino maila apalagoan gaude orain, baina dexente beherago ere egona da 90eko hamarkadaren azken zatian, grafikoak argi salatzen duenez. Bigarren grafikoak azaltzen duenaren arabera, badirudi noizbehinka izan dituen igoera handi horiek salbatzen dutela. Inpresioa da lanak dituela hartutako maila mantentzen.

Berrargitalpena ia bost puntu jaitsi da, eta hori ez da seinale ona, lehendik ere ez baitzegoen altuegi: %18an gelditu da orain.

Generoen sailkapenak urte mordoan darama egitura berdinez. Aurreko urtekoekin alderatuz ager daitezke aurten aldatetak, baina ez dira objektiboak, sailkapenarenak baizik. Esaterako, aurrekoetan narratiban zuzenean sartu ohi genuen hainbat titulu orain «beste zenbait generotan» sartu ohi dugu, hala nola, umorezkoak, gutunak, kazetaritzakoak, erotika, historia eta beste:

Literatura. Historia. Kritika.....	9,6
Eleberria. Ipuina.....	46,5
Olerkia.....	20,2
Antzerkia.....	3,5
Herri-literatura. Bertsoa.....	7,9
Beste zenbait genero.....	7,5
Saioa. Poligrafiak.....	4,8

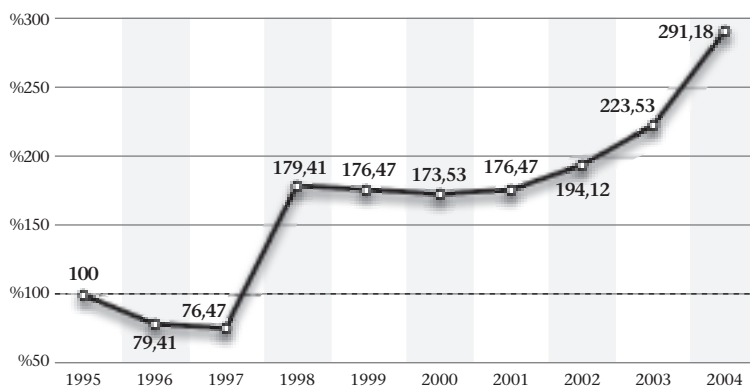
_____ %100

Gainerakoak

Alor gehiagotan ere baditugu euskaraz liburuak. Ez du me-rezi, ordea, multzo txikiz multzo txiki ibiltzea. Bi bakarrik aurkeztuko ditugu hemen, aurreko urteetako usadioari jarraiki.

Zientzia eta teknika: 99 titulu

Zientzia eta teknikaren eboluzioa

Eboluzio positiboa duen liburu mota da, etengabeko gozatzeko bidean doana. Kopuru orokorrak, hala ere, apalak dira. Apalak dira absolutuki, eta apalak batez ere hain eremu zabalekoa izanik, barne hartzen baitu zientzia, fisika, biologia, botanika, zoologia, medikuntza, ingeniaritza...

Apaltasun hori ezin gainditua da, gainera, kontuan hartzen badugu ia-ia berrargitalpenik gabeko liburu mota dela.

Hona barne sailkapena alorrez alor:

Zientzia.....	35,3
Natur zientziak.....	19,2
Ingeniaritza. Teknologia. Industriak.....	14,2
Medikuntza.....	22,2
Besterik.....	9,1
	%100

Aisia liburuak: 71 titulu

Euskarak konkistatu gabeko mundua du aisia. Liburugin-tzak azaldu besterik ez du egiten gizartean euskaldungoak bizi duen egoera erreala.

Gutxi argitaratzen da musikaz, zinemaz, kirolaz, argazkia, eta gainera behin bakarrik. Batere berrediziorik gabeko liburuaren munduan gaude.

Barne sailkapena hirutan egin dugu:

Musika. Argazkia. Margoa. Zinema.....	63,4
Jolasa. Jokoa. Kirola. Atletismoa.....	26,7
Komikia.....	9,8
	%100

P. S.: Entregatzeko orduan berriz irakurri dut lana, badaezpada ere, eta nahikoa «apokaliptikoa» iruditu zait. Ez ala? Dagoen horretan uztea erabaki dut, hala ere. Iruditu egiten baitzait (irudipenak ote?) euskal liburugintza merkatu alde-tik ez dagoela ondo. Eta ia seguru bainago testuliburu

mailegutzak, gordin-gordin indarrean jartzen bada, jada kolokan badauden euskal enpresa editorialak jo eta lurrera botako dituela.¶

2004ko LIBURUAK: GAI SAILKAPENA

Sailak	Zenb. abs.	%
0. OROTARIKOAK	416	22,5
— Zientzia eta kulturaren oinarri orokorrak. Bibliografia. Katalogoak. Bibliotekonomia. Entziklopediak. Kazetaritza. Poligrafiak. Museok	23	1,2
— Haur eta gazteentzako argitalpenak	393	21,2
1. FILOSOFIA	15	0,8
— Metafisika. Ontologia. Estetika. Filosofia sistemak. Psikologia. Logika. Etika	15	0,8
2. ERLIJIOA. TEOLOGIA	18	1,-
— Berezko teologia. Biblia. Kristologia. Mariologia. Teologia morala. Liturgia. Pastoral teologia. Eliza. Kristauetz besteko erlijioak	18	1,-
3. GIZARTE ZIENTZIAK	797	43,-
— Soziologia. Estatistika. Demografia. Politika. Ekonomia. Zuzenbidea. Herri administrazioa. Gizarte laguntza. Etnologia	125	6,7
— Hezkuntza. Irakaskuntza. Heziketa. Pedagogia	672	36,3
5. ZIENTZIA HUTSAK. ZIENTZIA ZEHATZAK ETA NATURALAK	57	3,1
— Matematikak. Astronomia. Fisika. Kimika. Geologia. Metereologia. Paleontologia. Biologia. Botanika. Zoologia	57	3,1
6. ZIENTZIA APLIKATUAK. MEDIKUNTZA. TEKNIKA	42	2,3
— Medikuntza. Ingeniaritza. Teknika. Nekazaritza. Basogintza. Zooteknia. Etxeko ekonomia. Industria. Zenbait industria eta lanbide. Eraikuntza. Sukaldaritza	42	2,3
7. EDERTIA. JOLASAK. KIROLAK	122	6,6
— Edertia. Estetika. Hirigintza. Arkitektura. Eskultura. Marrazketa. Margogintza. Argazkigintza. Musika	103	5,6
— Jostaldiak. Jolas eta jokoak. Kirolak	19	1,-
8. FILOGIA. LITERATURA	278	15,-
— Hizkuntzalaritza. Filologia	50	2,7
— Literatura. Literatur historia eta kritika. Literatur generoak	228	12,3
9. GEOGRAFIA. BIOGRAFIA. KONDAIRA	73	3,9
— Geografia	8	0,4
— Biografiak	42	2,3
— Kondaira	23	1,2
SAILKATU GABE	33	1,8
GUZTIRA	1.851	100

G A I A K

57 TONI STRUBELL I TRUETA
«Papers de Salamanca» aberriratzeko
borroka eta Comissió de la Dignitat

73 IDURRE ALONSO
Euskal irakurlea: 2004ko Durangoko
Azokako neurketa

«Papers de Salamanca» aberriratzeko borroka eta Comissió de la Dignitat

TONI STRUBELL I TRUETA

Kazetaria eta Comissió de la Dignitat-en
koordinatzailea

«Papers de Salamanca» direlakoak aberriratzeko borroka da, egiaz, diktadorearen desagerpen fisikoaren ondoren frankismoarekin bukatzearen aldeko katalanen borrokarik berezientakoa. Berezia, itxuraz bazterrekoa den gai batek hartu duen indarrarengatik. Eta berezia, orobat, frankismo berantiarraren aurpegirik itsusienetakoa erakusteari egin dion ekarpen ideologiko eta pedagogikoagatik. Baina baita berezia ere diktaduraren ondorio oraindik konpongarrietako bat —alor sinbolikoan— indargabetzeko urrats bat bistaraten duelako. Paul Preston irakasle zorrotzak esana da:

Francok hildakoak pizterik eta hark eragindako suntsiketak lehengoratzerik ez daudenez, gutxienez itzul ditzatela Salamancako Artxiboko paperak. Esparru horretan bai baitago zer edo zer konpontzerik.

Eta, agian, 2002an miraria baino ez zirudien hori ikusteko zorian egon gaitezke, neurri batean besterik ez bada¹. Haien itzultzea, alegia.

«Papers»en aldeko borroka, haren emaitza alde batera utziz, oso borroka berezia izan da —eta da— Katalunian. Hasierako frankismoak egindako dokumentu-espoliazioa

ezagutu eta sufritu zuen belaunaldia batu du beste belau-
naldi gazteago batekin, hain zuzen ere XXI. mende bete-be-
tean demokrata espainolek zor hori kitatu nahi ez izateak
adierazten duen sekulako zartakoaz kontziente den belau-
naldiarekin. Bestalde, harrapaketen oinordekoak ere batu
ditu ezer galdu ez arren Salamancako hiriarekin zerikusirik
ez zuen ondarea berreskuratzeko berebiziko premia ikusten
zutenekin. Batzuek zein besteek haxe zekiten ziur: mundu-
ko ezin estatu demokratikok ez luke onartuko baldintza
horietan dokumentuak ez itzultzea, Unescok aipatzen duen
legez. Kezka horrek profil oso ezberdinetako jendea ere ba-
tu zuen: historialariak, artxibozainak, kultur eragileak, poli-
tikariak, legelariak... Guztien artean osatu zuten 2002an
Duintasunaren Batzordea (Comissió de la Dignitat), 1995eko
frustrazioa errepika ez zedin lan egiteko prest zegoen era-
kundera. Kasu hartan, Felipe Gonzálezen Gobernu espaino-
lak, PPren «váyase Sr. González» zitalaren aurrean, beldur-
tuta uko egin zion itzulera dekretatzeko asmoari. Egun, hau
idazterakoan —2006ko urtarrilean—, ziur aski Kataluniari
paperak itzultzeko prozesuaren aurrean gaude. Itzultze ho-
ri partzialtzat jo dezakegun arren, «historikoa» dela ere esan
liteke, aurrekariak eta protagonistak ezagututa.

Gestapo, arpilatzearen inspiratzaile

Agian irakurle batzuek ez dute izango 1937 eta 1939 artean
frankistek burutu zuten dokumentu-espoliazioaren berri.
Artikulu hau *Jakin* aldizkarirako izanik, espoliazioak Euskal
Herriarekin zerikusi handia duela argituz hasteak beharba-
da badu interesik. Estatu kolpea Nafarroan eta Araban na-
gusitu zela, Molaren osteak Bilbon sartzeko prestatzen ari
zirenean, Berlin-Erroma ardatzak lagundutako makina bi-
rrintzailea jauzi kualitatibo bat emateko prestatu zen. Or-
durako ez zen nahikoa guda gordinean etsaiak ezabatzea;
areago, operazio suntzitzaileak gerrako frontetik haragoko
eremuetan ere finduz joan behar zuen. Golpismo militar

frankistaren buru bihurriak, etsaiak defendatzen zituzten lurraldeak behin konkistatuz gero —Euskal Herria, Katalunia, Aragoi ekialdea, Andaluziako hainbat lurralde, Kantabria, Asturias...—, etsaiak ezabatzen bukatzeko metodo eta estrategiak lantzen hasi ziren. Dokumentu estrategikoak lapurtzen hasteko unitate bereziak sortu zituzten. Sakoneko asmoa dokumentuak arakatzea zen, handik etsaiak eta beren ekintzak ezagutzeko helburuarekin, ondoren errepre-sioari ekiteko. Salamancako polizi biltegian (geroago izena aldatu zioten, «Archivo General de la Guerra Civil en España» titulu onbidezkoagoa jarritz) ia hiru milioi etsairen fitxak sortu zituzten, adin txikiko haurrenak barne. Biltegia polizialki funtzionamenduan egon zen 50eko hamarkada amaiera arte, eta gero erregimen frankistaren amaiera arte ziurtagiri eta historialak egin izan ziren bertan. Berrogeita hamar guardia zibiletik gora aritzen ziren han lanean, dokumentuen edukia hustutzeari lotuta. Lapitzez markatzen zituzten, eta ondoren banan banako fitxak sortu. Han atxikitako dokumentuak ez ziren artxibozaintzaren ohiko metodoen bidez katalogatzen; aitzitik, erakundea eragabea eta kaotikoa zen, eta polizi izaera nabarmena zeukan.

Operazioaren zitalkeria agerian uzten duen xehetasun bat bada: horren konplize eta inspiratzaile nortzuk izan ziren jakitea. Gernikan sobera frogatu digu historiak Legión Cóndorrek egin zuela sarraskia, eta Francoren konplizitatea ere zalantzaezina da. Salamancako operazioan ere konbinazio hilgarri berarekin egiten dugu topo. Oraindik guztiz argitzeke dago auzia bere osotasunean, baina zantzu guztiek adierazten dutenez, Ramón Serrano Súner eta Hitlerren arteko harreman bikainak ez ziren mugatu soilik errefuxiatu errepublikano katalan, euskaldun eta espainolak kontzentrazio eremu nazietara masiboki eramatea sustatzera, batez ere Mathausenera (preso errepublikanoek berek eraikitakoa, gainera). Informazioaren alorrean ere benetako lankidetzaz izan zuten. Berme osoko hainbat historialarik azken aldian frogatu duenaren arabera, 1937tik Bigarren Mundu

Gerraren amaiera arte hainbeste eta hainbeste nazi Espainian egotea ez zen asmo turistiko hutsaren ondorio. Mota guztietako operazioetan egon zen benetako laguntza logistikoa, eta informazioaren alorra ez zen inola ere salbuespen izan. Franco eta Serrano Súnerren eskaerari erantzunez, Gestapo Valladoliden bulego bat irekitzera heldu zen. Horri dagokionez, Josep Vergés ekonomialariak *Diari de Gironan* argitaratutako artikulu bateko paragrafoa hau ekartzea me-rezi duelakoan nago:

Gestaporen *Sicherheitsdienst* delakoak, Adolf Hitlerren polizia politikoaren espioitza atalak, 1937an «Papers de Salamanca» izeneko operazioa jarri zuen abian, katalanei lapurtutako eta Francisco Francoren kuartel nagusiaren Gibraltar kaleko ume-hospizioan gordetako 200.000 kilo dokumenturekin. Paul Preston diktadorearen historialariak azalarazi duenez, SSetako Heinz Jost koronelak, Nurembergen heriotzara kondenatuak, diseinatu zuen «garbiketa» operazio hori Espainian [...]. Ramón Serrano Súner Francoren koinatuak familiaren lagun Marcelino Ulibarriren esku utzi zuen harrapaketa. Gero horrexek zuzenduko zuen errepresioaren epaitegia, heriotza-zigorrez arduratzen zena. Camp de la Botan soilik, gaur egun Espekulatzailen Foroak estaltzen duen lekuan, 1.400 pertsona fusilatu zituzten. [Salamancara] Eraman ez zuten guztia suntsitu egin zuten, katalanezko liburu eta aldizkariak kasu. Baina ez zuten hori guztia erretzen, Alemanian bezala; aitzitik, paper-orea egiten zuten, askoz ere negozio hobea. Bitxikeria gisa, Salamancako Plaza Mayor ederra ere Kataluniaren suntsiketaren gerrako harrapakinarekin eraikita dago, kasu honetan 1714koarekin.

Nola jarduten zuten arpilatzaileek

Antolakuntza mailako zalantza batzuen eta karlista eta falangisten arteko zenbait liskarren ondoren —falangistak *gorrrien* dokumentu eta liburutegiak osorik erretzearen aldekoagoak baitziren—, azkenik dokumentuak harrapatu eta Salamancara eramateaz arduratu zen erakundeak honako izen bitxi hau hartu zuen: Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos. Bitxia, batez ere, «Recuperación» delakoarengatik. Erakunde horren lana hauxe zen:

errepublikanoei konkistatutako hirietan sartu, frankisten eraso zutabeen atzetik, eta ahal zuten erakunde, elkarte eta banako errepublikazale guztien dokumentuak bere egin. Arpilatu behar zituzten erakundeen zerrenda luzeak zituzten. Josep Cruanyes-ek, *Els papers de Salamanca. L'espoliació del patrimoni documental de Catalunya* liburu bikainean (Edicions 62, 2003ko ekaina), operazioari buruzko xehetasun guztiak eskaintzen ditu. Bartzelonan milaka egoitza hustu zituzten. Harrapaketak iraun zuen hilabeteetan zehar hainbat biltegitan gorde zituzten paperak. Kataluniako Parlamentua bera izan zen gunehorietako bat, Hitler eta Mussoliniren bazkideek behin erakundea bortxatu ondoren.

Razziaren xede behinenak alderdi politikoen eta sindikatuen egoitzak eta ezker edo katalan militantziagatik ezagunak ziren pertsonen etxebizitzak izan ziren. Errepublikaren aldean borrokatu ziren guztiak. Baina, bide batez, arrisku «gorri»rik izateko susmorik merezi ez zuten hainbat erakunderekin ere grinatu ziren: abesbatzak, medikuntza alternatiboko kontsultategiak, antzerki talde amateurrak, elkarte kulturalak. Zeren antza hartzen diogu horri guztiari? Aldi berean, Eusko Jaurlaritzak erabilitako egoitzak ere (Passeig de Gràcia, 60, kasu) ez ziren espoliatzaileen bisitetatik libratu. Guztira, Bartzelonatik hamaika tren bagoi eraman zituzten dokumentuz beteta. Herrialdeko gainerako *comarques*etan gauzak ez ziren hobeto joan. Beste zenbait hiri ere aukeratu zituzten konfiskazio gunegisa, Lleida, Valentzia, Alacant eta Vinaros besteak beste. Hasierako espoliazioaren ondoren, Ulibarri karlista bere obsesio makabroan tematu zen gutun espoliatzaileak bidaliz, motibazio antimarxista, antiseparatista eta asntimasoniko argiekin.

Paul Preston irakaslea, Duintasunaren Batzordearen azken aldiko zenbait ekitalditan, obsesio «anti» horren zergatiak aztertzen saiatu da. Antiseparatismoak beharbada ez du azalpen gehiegirik behar aldizkari honetan, espainiar pentsamolde politiko tradizional gaixoberaren baitako konstante horrekin dagoen harremana dela eta. Izan ere, Felipe

IV.aren garaitik, antikatalanismoa Estatu politika gisa sustatzea konstante bat izan da —besteak beste Ricardo García CárceI historialariak bikain aztertu du gaia—. Antimarxismoarenak Ricard Vinyes eta Paul Prestonek berak agerian jarritako alderdi bitxiak ditu. Ideologo frankistek marxistak jazartzen zituzten benetan gaixo zeudela uste zutelako. Pentsaera horren azpian pertsonaia ilun bat zegoen; horrek erregimenaren erraietatik «zientifikoki» argudiatzen zuenez, marxistak fisiologikoki akastunak ziren, eta, beraz, suntsitu egin behar ziren, baita beren seme-alabengandik banatu ere. Antonio Vallejo-Nágera psikiatraz ari gara: Armadako Psikiatria zerbitzuko buru, nazismoak defendatzen zuen garbiketa etniko edo politikoarekin oso lotuta zegoen, hortik hartu baitzuen inspirazioa. Masoneriarekiko gorrotoari dagokionez, Paul Prestonek Juan Tusquets erlijioso frankista katalanaren kasuan jarri du arreta. Prestonen arabera, integrista konbertitu horrek ahalegin aipagarria egin zuen «contubernio judeo-masónico-bolchevique» delakoaren mito gisa ezagun egingo zena hedatzearren. Tusquetsek Mola jeneralarekin eta Francorekin egin zuen lan, eta masoiei buruzko artxibo zabal bat egin zedin eskatu zuen behin eta berriro. Denboraren poderioz, artxibo hori Salamancako fitxategian eta errepresioaren lanabesean bihurtu zen.

Tusquets, Serrano Súner bezala, urteekin bere iragana itxuraldatzen saiatu zen. Baina haren «lana» baliatu behar genuke frankismoaren horroarekin oso modu azpimarragarrian bat egin zuten hainbat katalan zein katalanista ohi egon zirela gogora ekartzeko. Gogora ditzagun, orobat, Eugenio d'Ors edo Juan Samaranch. Ramón Serrano Súner bera, bere bigarren abizenaren azentua aldatu baitzuen hura deskatalanizatzeke xede aitortuarekin, Castelló de la Planako semea zen.

Fitxategia «Artxibo» bihurtua

Salamancako makrobiltegia, Francoren lehen hiriburuan sortua (badaezpada Portugalgo mugatik gertu dagoen hiri

batean eraikia, kolpe militarrek huts egingo balu ere), ez zen urte askotan mekanika errepresioegile goibeletik atera. Handik ateratzen zen epaitegi eta ministerioetaranzko dokumentuen prozesioa, batetik izendapenei eta bestetik epaiei oinarri dokumentala emateko. Frankismoan karguren bat lortu nahi zuen edonork Salamancako «kristautasun zaharraren» ziurtagiritik pasatu behar izaten zuen hura frogatu ahal izateko. Pentsa liteke, era berean, Artxiboa funtzionario zerbitzuaren ehuneko aipagarri bat garbitzeko erabili zela, batik bat eta ankerkeria biziz irakasleen artean, faxistek talde hori benetako izurrite errepublikanotzat jotzen baitzuten.

Denboraren poderioz, biltegia, Ulibarriren eta beranduago bere iloba baten agintepean, bizimodu lasaiagoa edukitzera igaro zen. Ordurako ez ziren errepresiorako hainbeste dokumentu eskatzen, eta frankismoaren karguetarako bakarrik egiten ziren ziurtagiriak, ia besterik ez. Joan B. Culla eta beste ikertzaile katalan batzuek, trantsizioa baino lehenagoko urteetan dokumentuak ikusteko baimena lortu zutenek, hautsez eta amaraunez betetako egoitza zikin batzuk gogoratzen dituzte. Jakina denez, neguan, beti gogorrek Salamancan, biltegia zaintzeko ardua zuten guardia zibilek nahi adina paper erretzen zituzten suarekin berotzeko asmoz. Argi utzi behar da, bestalde, besteak beste Katalunia, Aragoi edo Euskal Herrietik ekarritako dokumentazio ugartik %10 inguru baino ez dela gelditzen, gainerako %90 paper-ore bihurtu baita. Aukeraketa, gutxi gorabehera, aliritzira egiten zen. Paper-orearena, bestalde, erregimen frankista bakartuak, eta bereziki Artxiboak, pairatzen zuen eskasiak azaltzen du. Artxiboaren arduradunek saldu egiten zuten ore hori zentroa bera finantzatzeko eta beren etsaien izenak idazteko fitxa gehiago egiteko. Josep Cruanyesek jarduera horren xehetasun guztiak biltzen ditu bere liburu bikainean. Liburu horren edukiak ezinezko bihurtzen du norbaitek Artxiboaren izaera akademiko edo neutrala defendatzea. Beste auzi bat da Artxiboa salamanca-rrentzat erakunde ezaguna ote zen; haiek, oro har, 1995 arte ez zekiten Artxiborik bazenik ere.

Erreklamazio baten historia. 1978-1995

Agian Cruanyesek Salamancan egindako ibilaldi ikertzai-lean topatu duen dokumentu «indiskretu» emankorrenetakoa Ulibarren ilobak demokrazia iritsi baino pittin bat lehenago idatzitakoa da. Bere nagusiei honako arriskuaz ohartarazten die: «katalanek», behin Estatu espainiarra demokratizatuz gero, dokumentu ondarearen itzulketa eskatzeari ekingo diote. Horren aurrean, «Artxiboa» blindatzeko eta handik ezer ateratzea eragozteko aldarria egiten du.

Argi dago «espainiar demokrazia gazteak» hainbat eta hainbat oinordeko eman zizkiela Ulibarriren ilobari eta bere kezkei. Jakina, Adolfo Suárezen gobernuak ez zion itzulketari ekin. Eta orduantxe gertatu zen, hain zuzen ere, betiereko Espainian hain miragarria den egoeretako bat. Manuel Fraga Iribarnek berak sartu zuen Diputatuen Kongresuaren erregistroan, bere sinadurarekin, paperak Kataluniara itzultzeko talde mistoak Gobernu espainiarrari egindako eskaera. Hain aipatua izan den ironia hori ez da sortzen don Manuelen kezka politikoetatik, ezta hurrik eman ere, baizik eta Coalición Democrática (orduko PPren izena) taldeko kide onargarri horietako baten borondateatik, Antoni de Senillosarengandik hain zuzen ere. Azken hori *ingeles erako* politikari eskuindarra izan zen, nolabait esatearren. Fragaren sinadura, dena dela, lehen zahartzaroko bekatuetako bat izan zen, eta bere alderdikide zein etsaiek ez diote geroztik inoiz akats hura ahazten utzi. Hala eta guztiz ere, Fraga/Senillosaren eskaerak porrot egin zuen, eta Ricardo de la Cierva orduko Kultura Ministroak argi utzi zuen: dokumentuak itzultzea «Espainiaren batasuna zalantzan jartzea» izango litzateke. Esaldi horixe jaso du hogeita bost urte beranduago José María Aznarrek.

Baina Senillosa, jarrera egokia azaldu zuen arren, ez zen errebindikatzaile bakarra izan. Garai hartan, joko politikoan finkatutako alderdi politikoek bazituzten «arreta jartzeko gauza garrantzitsuagoak», agian; dokumentuen itzultzearen

auziari indar handiagoz heltzen zioten historialari eta artxi-bozainek, edo, edozein kasutan, Kataluniako Parlamenteko diputatuek. Josep Benet, borrokalari antifrankista handia eta historialari aipagarria, izan zen eskaera hori egin zuen lehenetakoa. Jarraian, Parlamentean dauden edo egon diren ia alderdi guztietako politikariek segitu zioten; horrela erakusten da zein onarpen zabala duen errebindikazio horrek Katalunian. Herrialde Katalanetako gainerako lurraldeetan, auzi horri buruzko kontzientzia handituz joan da denboraren poderioz.

1995. urtea bereziki garrantzitsua izan zen itzultzearen aldedeko borrokan. Pujolen alderdiak, 1993 eta 1996 artean Kongresuan Felipe Gonzálezen gehiengoari eusten lagundu zuenak, premiazkoak ez ziren bere aldarrikapenen artean sartu zuen itzultzearen auzia. Carmen Alborch ministroak ez zuen lortu, saiatu arren, GALen eskandaluengatik ikaraturako eta jazartutako gobernuak azkenik neurri hura onartzea. Orduan, PP, Aznarren eskutik, bere egitasmoa gizentzeko frankismoaren oinarri soziologikora jotzeko aukerari atxiki zitzaion, jada inolako konplexurik gabe. Hasierako inhibizio galera gradualak kutsu benetan zitalak hartu zituen beranduago, Aznarren bigarren legegintzaldian, eta egun, FAESen diskurtso eskuindarrean.

Salamanca ostatu emandako dokumentu katalanen auzia hauteskunde opari bikain gisa agertu zitzaion 1995eko PPri. Iritzi publikoaren ustiaketa chauvinistaren prototipo ederra, alegia; politika-eskuliburu zoldatsu eta filofaxistenean sartzeko modukoa. Gaztelaren zati batek eskaintzen duen pagotxa antikatalana baliatu nahi zuen, eta Espainia osora esportatu, baita oposiziotik ere besterik ezean. Eta, jakina, Salamancako bertako politika labe ezin hobea zen halako opil batentzako.

1995. urteak oso ohikoa ez den gertakari batekin harritu zuen Salamanca hiria: Jesús Málaga alkate sozialistarekin. Lehtasun politikoak —eta ez ideologikoak— direla eta, «Artxiboaren gaia» auzi politiko gori-goria bilakatu zen.

«Artxiboaren defentsa»ren erretolika, lehendabizi, Gonzálezen aurkako jaurtigai gisa sortu zen lerro popularretan. Senatuan, Julián Lanzarote izeneko senatari ezezagunak, lege frankistetan oinarriturik, itzultzearen eskaera baliogabetzeko diskurtso abertzale sutsua ehundu zuen. Eta Salamancako sozialistek, horrela besaulkia gorde ahal izango zutela pentsatuz, amuari heldu zioten eta eskuin zaharkituenarekin kastizismo kontserbadorean lehiatzen saiatu ziren. Salamancako ia indar politiko guztiak batu ziren 1995eko martxoan, dokumentuak Kataluniara itzultzeko aukerari gogor aurre egiteko. Azpimarratu beharra dago hilabete batzuk lehenago ia inork ez zeukala ez dokumentuen ez artxiboaren berri.

1996an, aurreikus zitekeenez PP boterera ailegatu zenean, zortzi urte oso beltzen aroari eman zitzaion hasiera; dokumentuak erreklamatzeko zituztenentzat ez ezik, demokrazia-entzat berarentzat ere bai, oro har. Ezer berririk esan al diezaiokegu irakurle euskaldunari? Izan ere, «Katalunia zitalaren aurrean Artxiboa defendatzen zutenak» ohartu ziren beren diskurtsoa zertxobait leuntzea komeni zitzaiela, hain itxura totalitario eta inperialista ez ematearren. Ez zitzaien oso funtzionala irudituko, aidanez, beren jarrera defendatzeko chauvinismo muturrekoenean kokatzea; eta, mundu guztiak dakien legez, Unescoren jarreraren aurka: «gerra edo gatazka aroan ezinbestez lekualdatutako dokumentu guztiak, ondoren, beren jatorrizko artxibora itzuli behar dira». Orduan asmatu zuten «Artxiboaren batasuna» delakoa, milurtekoaren hasieran haitzuloaren jarrerari taxua emango diona. Kontsigna ezin hobea zen. Zientifikoa zirudien. Eta ez hori bakarrik; gainera, subliminalki ideal frankistara jotzeko erakargailu bikaina zen. Lehenago Ricardo de la Ciervak bezala, orain Aznarren sudur-ahotsak egiten zuen tiro honakoa jaurtiz: «Artxiboaren batasuna arriskuan jartzeak Espainiaren batasuna jartzen du arriskuan». Eta esan egiten zuen. Esaldi horrek, denbora pasatu eta gero, eta paperak itzultzearen aldeko jarreraren garaipenaren ondotik, zer pentsatua ematen du zinez. Ez ahal da egia izango!

2001-2002 aldia giltzarria izan da itzultzearen historiarentzat. Orduan sortu zen Duintasunaren Batzordea, itzultzea lortzen eta Aznarren egitasmoen aurka jotzen ahaleginduko zen alderdiz kanpoko elkarte herrikoa. Garai horretan, *Euskaldunon Egunkariaren* itxiera baino lehentxeago adibidez, PPre hantustea eta espiritu inperiala gainezka egiten ari zen, PSOE kokildu batek batzuetan oparitzen zion adorearekin. Aznar, orduan, honakoa iragartzera iritsi zen: 2002. urtea izango zen Salamancako «Papers» famatuentzako «azken erabakiaren urtea» (juduen «azken soluzio» hitlertarren antza har dakioke adierazpen horri). Gorri izandako Carmen del Castillo ministro konbertituarekin batera, «azken erabaki» hura Francok, Hitlerrek edo Ulibarrik nahiko luketena izan zedin ezinbesteko urratsak egiten hasi zen. 2002an bertan arreta desbideratzeko operazioak antolatu ziren, akordiotara iritsi behar zuten batzorde «misto» fantasmak sortuz. Akordiorik egon ezenez —eta batzordeko ordezkari katalan jasankorren alde asko esaten du horrek—, PP, Salomon erregea bailitzan, aldeetako baten alde jarri zen. Suposa zitekeen bezalaxe, betiereko Espainiaren alde, jakina. Une horietan ugaritu ziren adierazpenetan, argi geratzen zen gauza bat: dokumentuak Kataluniara itzultzeak Espainiatik ateratzen direla esan nahiko luke. Horrela, auzia «erabakita» geratu zen, Francoren miresleentzat bereziki erakargarria den aditza erabiliz. Mirespen sekretu zein nabarmenekoentzat.

Salamanca 2002, kulturaren europar hiria

Baina ez zen hori izan 2002ko gai mediatiko entzutetsu bakarra, «Papers»ei dagokienez. «Salamanca 2002, kulturaren europar hiria» delakoari lotutako eskandalua ere aipatu behar dugu. Aznarren gobernuak, Gaztela-Leongo Juntarekin batera, ekitaldi horren ospakizuna Artxiboaren dokumentuak erakusketa handi batean agerrarazteko baliatzeko egitasmoa iragarri zuen. Asmoa ez zen, soilik, faxistek la-

purtutako dokumentuak erakustea, beren jabe legitimoak gonbidatu gabe edo haiei baimena eskatu gabe; areago, dirulaguntza oparoak jasotako ekitaldi demokratiko eta europar baten erakusleihoa erabili nahi zen horretarako. Ez dut pentsatu ere egin nahi nola erantzungo lukeen Melina Mercurik, europar ekitaldiaren sortzaileak, halako lotsagabeke-riaren aurrean. Greziar ezkerreko artista ospetsu hura Kulturaren Europar Hiriak figura sortzera gidatu zuten printzipioen artean arakaturaz, honako esaldiak aurkitu litezke: «demokrazian sakondu», «herriak senidetu», «totalitarismoak erauzi». Hau da, Lanzarote eta Aznar jaunen asmoen guztiz kontrako ideiak. Horiek gatzez igurtzi nahi zituzten zauri zaharrak, kroaziar fatxek Isabel Coixeten azken filmeko protagonistari egiten dioten bezala. Ez dago esan beharrik aberrazio horren aurrean mundu osoko mila intelektualek egindako protestari egungo europar erakunde kontserbadore eta estatuzentrikoek eman zioten erantzun bakarra isiltasuna izan zela. Horrek zera uzten du agerian: estatirik gabeko nazio bati *bullying* egiteak ez die beste munduko enbarazurik egiten Bruselako komisarioei. Estatuak soilik dute garrantzia. «Arazoak Estatuaren *barnean* konpondu behar dira», esaten digute. Bitartean, ezein europar estatudunek inola ere onartuko ez lituzkeen politikak aplikatu dituzakete Madrildik edo Paristik. Hautsok ekartzen dituzte egungo lohiak: *Egunkaria* auzia, COPE, 18/98 epaiketa, katalan hizkuntza eta dantza flamenkoaren arteko konparazioa, eta halako edozer.

Egoera gaur egun

Baina pasatu zen M11, lehenik, eta M14, gero. Eta horrek gaur egungo egoera bitxira garamatza. Duintasunaren Bartzordearen konstantziak emaitza positiboak ekarri ditu, baina ez oraindik perfektuak. Printzerriko dokumentuak itzultzen dira, baina Herrialde Valentziarrekorik ez. Euskal Herri, Aragoi eta faxismoaren lapurreta jasan zuten gainerako

nazio edo lurralde guztietako dokumentuak ere itzuli beharko lituzkete. Onartezina da auzi hori oraindik konpondu gabe egotea, iragan erregimeneko beste hainbat gauza bezalaxe. Zentzu horretan, Duintasunaren Batzordea, dokumentu guztien (valentziarrak, udaletakoak...) itzultzearen alde borrokan segituko baitu, bereziki pozik dago itzulketa onartzen duen 2005eko Legearen zenbait atalekin. Esate baterako, hitzaurrearekin. Hainbat legelarik goratu du testu hori, erregimen frankistaren gaitzespen eta deslegitimaziora iristeko aurrekari juridiko garrantzitsua izan daitekeelakoan. Eta orain arte pairatu dugun legerian ez zen aukera hori nahi bezainbeste gauzatu. Legeria hori, hein handi batean, erregimen diktatorialaren herentzia baino ez da, espainiar botereko zenbait sektoreentzat erreferentzia miresgarri eta gainditu gabea. Horregatixe segitu behar dugu ahal dugun guztia egiten zera lortzeko: egunen batean frankismotik geratzen den guztia urruneko amesgaizto bihur dadila, eta utz diezaiola eguneroko errealitate goibel izateari, oraindik ere hainbat esparrutan gertatzen den bezala. Estatu espainol eta frantsesa egun osatzen duten pertsona eta nazioen askatasunarentzat izango da onurarik handiena. Salamancako Artxiboaren adibideak, neurri horretan, oxigenoa eman behar digu guztioi, frogatuta geratu baita lana gogor egin eta tinako eutsiz gero totalitarismoa eta bere baitako aberrazio subliminal eta ideologikoak menderatu daitezkeela.¶

[Xabier Eizagirrek euskaratua]

-
1. [Erredakzioaren oharra]: Urtarrilaren 19ko goizaldean atera zituzten Samancatik Kataluniarantz paperez betetako 500 kutxa. Hori bai, zuzeneko bidea hartu beharrean, lehendik Madrildik pasatu behar izan zuten. Artikulu hau astebate lehenago jaso genuen *Jakin*-en erredakzioan.

Euskal irakurlea: 2004ko Durangoko Azokako neurketa

IDURRE ALONSO

Euskal Filologian lizentziaduna eta
euskara irakaslea

Sarrera

Liburua jakintza gordailu izatetik kontsumo objektu izatera iritsi dela zioen 2001ean Juan Kruz Igerabidek (2001), eta horrek ekarri duela ekoizpena industriaren garapenaren araberakoa izatea (ez gizartearen beharren araberakoa). Al-daketa horrek Durangoko Liburu eta Disko Azokaren izaera bera ere aldatu egin du, eta gaur egun erreferentzia nagusi (eta ia bakar) bihurtu da liburu erosleentzat. Durangoko «betekada», ordea, ez da eguneroko bizitzaren erakusgarri, oraindik orain euskal literaturak irakurle gutxi dauka eta.

Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak 2004an eginiko ikerketan agertzen denez, EAEko biztanleen %68,4k irakurtzen dute libururen bat urtean; horietatik, ordea, %15ek soilik irakurtzen dituzte euskarazko liburuak (literatur liburuak nahiz bestelakoak). Hortaz, datu horien arabera EAEko biztanleen %10,26k baino ez ditu irakurtzen euskarazko liburuak. Aipatutako ikerketa hori, beraz, EAEko biztanleen erakusgarri izanik ere, ez da tresna egokia euskal liburuaren irakurlea ezagutzeko. Hutsune horretatik abiatzen

da lan hau, eta euskal irakurlea zein euskal literatur kontsumoa apur bat gehiago ezagutzeko balio nahi luke. Batetik, euskal irakurlearen irakurketa ohiturak, gustuak eta motibazioak zeintzuk diren zehazteko ahalegina dago lan honean, eta bestetik, literaturaren kontsumoan kualitatiboki nahiz kuantitatiboki gehien eragiten duen irakurlea identifikatu nahia. Izan ere, ohituta gaude «salduenak», «irakurrienak» eta antzeko etiketak ikusten, baina kontsumoan eragiten duten faktoreak (dela generoa, dela instituzioen eragina, dela irakurlearen nolakotasuna...) oso gutxitan aztertu izan dira gurean. Hemen aurkezten den neurketa, hain zuzen, faktore horien azterketan dago oinarrituta.

Azterketa honen garrantzia I. Even-Zoharrek proposatutako *Polisistemen Teoriaren* baitan ulertu behar da. Euskal Herrian hemendik kanpo adinako oihartzuna izan ez duen teoria horrek bide berriak urratu ditu literatura ulertzeko moduan; literatura testuen azterketatik atera eta haren barne antolaketa eta funtzionamendua ulertzeko erreferentzia garrantzitsuenetarikoa bihurtu da. Izan ere, teoria horrek literatura komunikazio-sistema gisa proposatzen du, eta literaturaren barne antolaketa konplexua elkarrengan eragiten duten eta bata besteari menpeko diren faktore eta harreman askoren arteko sistema gisa azaltzen du. Bide horretatik, Jakobsonen komunikazio eta hizkuntzaren eskema oinarri hartuta, *ekoizle*, *kontsumitzaile*, *instituzio*, *errepertorio*, *merkatu* eta *produktuaren* arteko harreman banaezinek sortzen dute literatur sistema oro. Horrek ezinbestean dakar kontsumoa aztertzen duen edozein ikerketak sistemaren gainontzeko elementuak aintzat hartzea. Hori dela eta, neurketa hau euskal literaturaren kontsumoak sistemako beste elementu batzuekin dituen harremanekiko hurbilketa gisa ulertu behar da.

Metodologia eta lagina

Neurketa 2004ko Durangoko Liburu eta Disko Azokara hurbildutako berrehun lagunei eginiko galdeketa zuzenen

bidez osatu da¹. Bertaratutakoei beren irakurketa ohiturei, gustuei eta motibazioei buruzko galdeketak egin zitzaizkien, eta azterketa horretan jasotako datuak aurkeztuko ditut hemen².

Jarraian inkestei erantzun dieten irakurleen lagina aurkeztuko dut.

I. taula. Galdeketari erantzun diotenen ikasketa maila adinaren eta sexuaren arabera

	Adin taldeak				Sexua	
	18-35	36-50	51-65	65<	Andreak	Gizonak
Goi mailako ikasketadunak ³	44	41	26	1	62	50
Bestelako ikasketadunak ⁴	34	35	15	3	40	48
Orotara	78	76	41	4	102	98

Galdeketa parte hartu duten lagun gehienak 18-35 eta 36-50 adin taldeetan kokatzen dira. 51-65 urte bitarteko irakurleak ere kuantitatiboki garrantzitsuak dira, erantzun dutenen %20,5 osatzen baitute. Hirurogeita bost urtetik gorakoekin laginak eskaintzen dizkigun datuak ez dira adin talde horren adierazgarriak, izan ere, lau soilik izan ziren galdeketa parte hartu zuten 65 urtetik gorakoak. Arrazoa azokan adin horretako jende gutxi egon izana dugu batetik, eta bertaratutakoek galdeketa egiteko jartzen zituzten eragozpenak bestetik. Ondorioz, multzo hori ez dut kontuan hartuko datuen irakurketan.

Euskal irakurlearen profila

Euskal literaturaren kontsumoan eragiten duen irakurlearen profila zehaztean, alde batetik euskaraz maiz irakurtzen duena hartu beharko dugu aintzat. Ahalik eta emaitza zehatzena lortze aldera, eta Joan Mari Torrealdai (1997) eskaintzen dituen datuetan oinarrituta, euskaraz gehien kontsumitzen den literatur generoaren irakurketa maiztasunak aztertu ditut, narrazioarenak (eleberria zein narrazio labu-

rra), hain zuzen. Beste aldetik, gizakiaren jokabideak azterzen direnean kontuan hartu ohi diren hiru aldagai nagusien gainean eratu dut irakurketa: sexua, adina eta ikasketa maila, hain zuzen ere.

Sexuaren aldagaiari dagokionez, galdeketen emaitzek iradokitzen dute irakurlearen sexuak, oro har, ez duela eraginik irakurketa ohituretan. Gizon zein andreek literatur genero gustukoenetan eleberriak aipatu dituzte gehien, eta bigarren aukera gisa narrazio laburrak eta ipuinak hautatu dituzte batzuek zein besteek. Ildo beretik, andreen %21,9k irakurtzen dute astean behin, gutxienez, narrazioa euskaraz (eleberriak zein ipuinak); gizonezkoetan %22,7 dira irakurketa maiztasun hori dutenak. Datu horiek agerian uzten dute irakurketa maiztasunak ere ez duela loturarik sexuaren aldagaiarekin euskal literaturan.

Literatur idazleengan gizon zein andreek B. Atxaga, J. Sarrionandia, J. M. Irigoien eta J. Arretxe aipatu dituzte idazle gustukoenen artean. Libururik gustukoenetan ere bat datoz batzuk zein besteak, *Obabakoak* lana izan baita guztietan aipatuena.

Orain arte esandakoaren arabera, eta irakurketa maiztasuna, gustuko generoak, gustuko idazleak eta gustuko liburuak alderatu ondoren, esan daiteke bi sexuen arteko aldea txikiegia dela aldagai horrek kontsumo ohituretan eragiten duela ondorioztu ahal izateko. Horixe bera iradokitzen du 2004ko Eusko Jaurlaritzaren irakurketa ohiturei buruzko ikerketak, bertan adierazten baita euskarazko irakurleengan ez dagoela kopuru aldetiko bereizketarik sexuari dagokionez (2004: 66).

Hori dela eta, hemendik aurrera beste bi aldagaiak —adina eta ikasketa maila— hartuko ditugu ardatz datuen irakurketan. Sexuarekin egin legez, oraingoan ere eleberrien eta narrazio laburren irakurketa maiztasunak ikusiko ditugu⁵.

II. taula. Irakurketa maiztasuna ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %			
	Goi mailakoak		Bestelakoak	
	N	E	N	E
Ia egunero	8, -	8,9	5,7	7,9
Astean behin/bitán	15,2	12,5	7,9	7,9
Hilean behin/bitán	26,8	29,5	22,7	21,6
Urtean behin/bitán	31,2	40,2	29,5	39,8
Inoiz ez	17, -	8, -	32,9	20,4
Ez du erantzun	1,8	0,9	1,1	2,3
Orotara	100	100	100	100

	Adin taldeak %							
	18-35		36-50		51-65		65<	
	N	E	N	E	N	E	N	E
Ia egunero	2,6	7,7	10,5	6,6	9,7	14,6	0	0
Astean behin/bitán	7,7	10,2	13,2	10,5	19,5	12,2	0	0
Hilean behin/bitán	33,3	25,6	17,1	26,3	24,4	26,8	0	0
Urtean behin/bitán	29,5	46,1	32,9	43,4	26,8	24,4	50	25
Inoiz ez	25,6	10,2	23,7	10,5	19,5	21,9	50	50
Ez du erantzun	1,3	0	2,6	2,6	0	0	0	25
Orotara	100	100	100	100	100	100	100	100

Goi mailako ikasketak egin dituzten irakurleek bestelako ikasketak egin dituztenek baino irakurketa ohitura sendoa-goak azaltzen dituzte. Esate baterako, gustukoak dituzten generoen irakurketa ohiturei erreparatuta, goi mailako ikasketadunen %51,3k euskarazko eleberriak irakurtzen dituzte hilean behin, gutxienez, eta %51,4k narrazio laburrak. Bestelako ikasketadunengan dezente baxuagoak dira proportzioak: %14,7k irakurtzen dituzte eleberriak euskaraz hilean behin gutxienez, eta %36,7k narrazio laburrak edo ipuinak. Datu horiek adierazten dute ikasketa mailaren aldagaia, sexuarena ez bezala, faktore eragilea dela literaturaren kontsumoan.

Irakurlearen adinari dagokionez, hilean behin, gutxienez, euskaraz narrazioa irakurtzen dutenen ehunekorik handiena 51-65 adin taldean dago. Ondoren 18-35 urte bitarteko irakurleak datoz, eta oso parekaturik 36-50 urte bitartekoak.

Eusko Jaurlaritzaren neurketen arabera, EAEn zenbat eta irakurle zaharragoak, orduan eta baxuagoa euskaraz irakurtzen dutenen kopurua (2004: 66). Horrek, nire ustez, hiru arrazoi nagusi ditu: lehena, gazteenek demografikoki pisu handiagoa izatea, hots, 18-35 eta 36-50 urtekoen multzoetan 51-65 urte bitartean edota 65 urtetik gorakoetan baino biztanle kopuru handiagoa egotea; bigarrena, euskaldun alfabetatuen kopuruak behera egitea adinak aurrera egin ahala; azkena, Eusko Jaurlaritzako azterketaren zein Durangoko Azokako datuen arabera, goi mailako ikasketadunek azaltzen dutela euskaraz irakurtzeko joera handiena eta, alfabetatuen datuekin bezalatsu, adinak aurrera egin ahala jaitsi egiten da goi mailako ikasketak dituztenen kopurua.

Durangoko azokan bildutako datuek, ordea, kualitatiboki irakurle talde garrantzitsua iradokitzen dute 51-65 adin multzoan, euskaraz maiztasun handiz irakurtzen baitute galdeketari erantzun dioten adin tarte horretako lagunek. Balizko irakurketa bat izan daiteke pentsatzea Durangora hurbiltzen den adin horretako jendea oso literaturzalea eta ikasia dela. Izan ere, gazteagoek baino maiztasun handiagoarekin irakurtzen dute euskal literatura galdeketari erantzun dioten 51-65 urte bitartekoek. Honenbestez, kuantitatiboki euskaraz irakurtzen dutenen proportziorik altuena gazteek (18-35 urte bitartekoek) osatzen badute ere, 51-65 adin taldekoek —gutxi izanik ere— irakurketa maiztasun handiagoa erakusten dute. Horixe bera iradokitzen dute, gainera, Eusko Jaurlaritzak eginiko ikerketaren emaitzek, nahiz eta azterketa horrek ez duen, zehazki, euskal irakurlea aztertu. Edonola ere, esanguratsuak dira neurketa berean adinen arabera zehazten diren irakurketa ohiturak; EAEn maizen irakurtzen dutenen proportziorik handienak (hizkuntza aintzat hartu gabe) 30-45 eta 46-64 adin taldeetan daude; 18-29 urte bitartekoetan %29k irakurtzen ditu urtean zortzi liburutik gora; 30-45 urtekoen artean %35ek; 46-64 urte bitartean %36k; 65 urtetik gorakoetan, azkenik, %24k. Datu horiek erakusten dute 30-45 urte bitartekoek ere asko ira-

kurtzen dutela (gaztelaniaz, bederen). Hortaz, balizko bi arrazoi daude Durangoko Azokan 51-65 urteen tarteko euskal irakurlea 36-50 urteen artekoa baino indartsuagoa izateko kualitatiboki: bata, azokara doan 50 urtetik gorako irakurlea oso literaturzalea izatea. Bestea, ikasketa mailak eragitea bi adin talde horien arteko bereizketa; izan ere, 51-65 adin multzoan dago goi mailako ikasketadunen proportziorik handiena (galdeketari erantzundakoen artean, betiere).

Orain arte esandakoa laburbilduz, irakurlearen ikasketa mailak eta adinak era zuzenean eragiten dute literatura irakurtzeko maiztasunean. Irakurketa maiztasunik handiena adierazten dutenak goi mailako ikasketadunak dira, eta horiekin batera, 51-65 adin taldeko irakurleak. Bestalde, euskal literaturaren kontsumoan kuantitatiboki pisu garrantzitsua du 18-35 urte bitarteko multzoak, adin tarte horretakoek adierazten baitute euskaraz irakurtzen dutenen eta euskaraz irakurtzeko gaitasuna dutenen portzentajerik handiena. 36-50 urte bitartekoei dagokienez, Eusko Jaurlaritzak 2004an argitaratutako datuen arabera, euskaraz irakurtzen dutenen proportzioa 18-35 urte bitartekoei eta 51 urtetik gorakoek adierazten dutenaren tartean dago. Gaztelaniaz maizen irakurtzen dutenak 30-45 eta 46-64 adin taldeetan daude. Beraz, azterkizun geratzen zaigu kualitatiboki euskaraz irakurtzen dutenen multzo indartsuena 51-65 urteen artean soilik edo, gaztelaniaz bezala, 30-64 adin multzoan kokatzen den.

Euskal literaturaren irakurlearen profila ezagututa, gatozen orain kontsumo ohiturak ezagutzera.

Kontsumo ohiturak

Atal honetan Itamar Even-Zoharrek proposatutako eske-man sakontzen saiatuko naiz. Hala, literaturarenak diren hainbat faktoreren arabera aztertuko dut kontsumoa: lehen-dabizi, irakurleak gustukoak dituen literatur generoak, idaz-

leak eta literatur lanak zeintzuk diren ikusiko dugu. Ondoren, honako aldagaiek literatur lanaren kontsumoa zein neurritan baldintzatzen duten aztertuko dugu: *ekoizlea* (idazlearen izena), *kontsumitzailea* (irakurlearen adina eta ikasketa maila zein beste irakurle batzuegandik jasotako gomendioak), *instituzioa* (eskola, literatur sariketak, kritikak...), *merkatua* (prezioa, argitaletxea, azaleko iruzkina) eta *produktua* (liburuaren generoa, tamaina, gaia).

Literatur generoak

Kontsumitzaileak literatur liburu bat edo beste irakurtzea erabakitzen duenean, berebiziko garrantzia dauka literatur generoak. Generoaren hautaketa, ordea, garai historikoak baldintzatzen du hein handi batean. Horren adibide dugu euskal liburugintzan literatur generoek izandako garapena azaltzen duen Joan Mari Torrealdairen aipu hau:

Pizkunde garaian antzerkiak produkzioaren ia erdia pasa bere du; gainera, narrazioa eta olerkia elkarren parean eta distantzia handira datoz.

Frankismo garaian olerkiak du lehentasuna, baina narrazioak nahikoa hurbil segitzen dio; batez beste aski orekatuak daude generoak oro.

Eta, azkenik, gure garai honetan narratibarena da nagusigoa, eta zein neurritan gainera! Narratibaren erdia baino gutxiagorekin dator olerkia, eta zertan aipatu besteak? Urterro-urtero begiratu bat emanez, jakin banekien narratiba beti aurretik zihoala, baina ez nuen uste proportzioak horren handiak zirenik. Nobedadeak barik eskaintza editorial globala kontuan hartuta, hau da, nobedadeak gehi berrargitaldiak, %56,5 da narratiba. Beste modu batera esanda: jendearen eskura jarri den hamar literatur titulutik sei narratibakoak dira. (Torrealdai 1997: 322)

Eskaintza eta eskaria parean joan ohi direla kontuan hartuta, pentsatzekoa da narrazioa dela euskal irakurleek, oro har, gusturen irakurtzen duten generoa, eta hipotesi hori indartzen dute Durangoko Liburu eta Disko Azokan jasotako datuek.

III. taula. Gustuko generoa ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Narrazio laburra/ ipuina	14,3	19,5	17,9	9,3	26,8	25
Eleberria	83, -	72,4	75,6	82,7	78, -	50
Saiakera	8,9	3,4	2,6	8, -	12,2	0
Antzerkia	3,6	2,3	3,8	2,7	0	25
Bertsoak	2,7	10,3	6,4	5,3	4,9	25
Erreportajea	0,9	2,3	1,3	2,7	0	0
Kronika	0,9	1,1	1,3	0	2,4	0
Autobiografia	3,6	1,1	2,6	2,7	2,4	0
Poesia	6,2	3,4	3,8	4, -	7,3	25
Besteren bat	7,1	6,9	6,4	5,3	7,3	50
Ez du erantzun	0	0,9	0	1,3	0	0

Literatur generoetan eleberriak betetzen du euskal literaturaren zentroa, eta irakurleen %61ek aipatu du eleberria gustuko duen genero gisa. Narrazio laburrak eta ipuinak datoz ondoren, aipamenen %13ekin. Genero narratiboan ez da ikasketa mailen arteko bereizketarik sumatzen; bai, ordea, poesian, saiakeran eta bertsoan. Goi mailako ikasketadunengan saiakera eta poesiaren aipamenak bestelako ikasketadunengan baino gehiago dira nabarmen, eta bertsoak, ostera, dezente gutxiagok aipatu dituzte.

Adinari dagokionez, esan daiteke adinak aurrera egin ahalak poesiak eta saiakerak indarra hartzen dutela: 18-35 urte bitarteko irakurleetatik %2,6k aipatu du saiakera genero gustuko duen artean eta %3,8k poesia; 36-50 urteen bitarteko irakurleen artean %8k aipatu du saiakera eta %4k poesia; 51-65 urte bitartekoetan, azkenik, %12,2rako igoera dugu saiakeran eta %7,3koa poesian. Bestalde, irakurketa maiztasunik handiena duen irakurle taldeak, hots, 51-65 urte bitarteko multzoak, narrazio laburrak eta ipuinak gainontzekoek baino gehiago aipatu ditu. Aitzitik, bertsogintzaren kasuan alderantzizko joera nabari da, eta adinak aurrera egin ahalak, gutxiago dira bertsoak genero gustuko enetan sailkatzen dituztenak.

Lagina aurkeztean eman ditudan datuen arabera, goi mailako ikasketadunen proportziorik handienak 51-65 eta 18-35 adin taldeetan daude, hurrenez hurren. Ordea, saiakera eta poesia gehien aipatu dituztenak 36-50 eta 51-65 adin taldeak eta goi mailako ikasketadunak dira. Beraz, pentsa daiteke adinak eta ikasketa mailak zuzenean eragiten diotela generoaren hautaketari eta aldagai beregainak direla.

Idazleak

Irakurleak narrazioa irakurtzeko duen joerak isla zuzena dauka idazleen hautaketan ere; irakurleak poesiarik irakurtzen ez badu, nekez ezagutuko ditu euskal poetak. Hortaz, irakurleek gogokoen dituzten idazleen izenek ere irakurketa ohiturei buruzko datu garrantzitsuak eskainiko dizkigute. Irakurle bakoitzari gustuko duen autore bat, bi edo hiru eskatu zaizkio. %18,5ek ez du jakin autorerik aipatzen, hortaz, gainerako %81,5en erantzunak aurkeztuko ditut hemen.

IV. taula. Idazle aipatuena ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Anjel Lertxundi	11	4,8	7,6	10, -	8,8	0
Bernardo Atxaga	60	54, -	50, -	58,3	70,6	100
Harkaitz Cano	4	4,8	4,5	5, -	2,9	0
Joan Mari Irigoien	16	20,6	16,7	16,7	20,6	50
Jon Arretxe	18	17,5	15,1	21,7	14,7	0
Joseba Sarrionandia	30	34,9	31,8	28,3	38,2	0
Julen Gabiria	3	3,2	4,5	3,3	0	0
Kirmen Uribe	4	1,6	1,5	5, -	2,9	0
Pako Aristi	7	6,3	3, -	8,3	11,8	0
Ramon Saizarbitoria	6	3,2	4,5	3,3	8,8	0
Unai Elorriaga	6	3,2	9,1	1,7	2,9	0
Besteren bat	36	39,7	47, -	26,7	38,2	100

Goiko taulan bildu ditudan idazleek bost aipamen baino gehiago jaso dituzte. Arestian esan bezala, generoak erabat baldintzatzen du idazleen hautaketa, eta, ildo horretatik,

Kirmen Uribe dugu goiko idazleen artean poesia soilik idatzi duen autore bakarra. Ildo beretik, azpimarratzekoa da K. Uribek liburu bakarra idatzi duela eta, hala ere, irakurleak gogokoen dituen idazleen artean kokatzea lortu duela.

Bestalde, gehien aipatu diren idazleak Bernardo Atxaga, Joseba Sarrionandia, Joan Mari Irigoien eta Jon Arretxe dira ikasketa maila eta adin talde guztietan. Ildo beretik, aipagarria da presentzia garrantzitsua lortu dutela irakurleen artean autore berriek (Jon Arretxez gain, literaturaren munduan urte gutxi daramaten beste autore batzuek aipamen asko jaso dute).

Bestalde, idazleen aipamenetan 18-35 urte bitarteko irakurleek eta 51-65 urte bitartekoek erakutsi dute aniztasunik handiena. Ikasketa mailari dagokionez, berdintsuak dira batzuek zein besteek aipatu dituzten autore kopuruak.

Literatur lanak

Gustuko liburuetan eleberriak eta narrazioak dira nagusi. Gainera, lehenago zehaztutako lau idazleen lanak dira aipamen gehien jaso dituztenak. Orotara %78k jakin dute gustuko izan duten libururen baten (edo gehiagoren) izenburua ematen, eta erantzun horiek aurkeztuko ditut jarraian.

Goi mailako ikasketadunek B. Atxaga beste guztien gainetik aipatu dutela ikusi dugu arestian. Liburu gustukoena aipatzean ere deigarria da hiru liburu gustukoena Atxagarenak izatea: *Obabakoak*, *Soinujolearen semea* eta *Gizona bere bakardadean*. Laugarren eta bosgarren aukerak Sarrionandiaren *Lagun izoztua* eta Irigoienek *Babilonia* izan dira. Bestalde, azpimarragarria da hiru liburu gustukoena artean zerrendan agertzen ez diren beste batzuk ere aipatu dituela hamarretik zortzik; beraz, pentsatzekoa da euskal liburuen gaineko ezagutza zabala dutela goi mailako ikasketak egin dituztenek. Bestelako ikasketak dituztenek aipatutako liburuak *Obabakoak*, *Ostegunak* eta *Kutsidazu bidea*, *Ixabel* ditugu, eta horien ondotik datoz *Lagun izoztua*, *Narrazioak*

eta *Soinujolearen semea*. Beste izenburu batzuk aipatu dituztenak hamarretik sei izan dira.

V. taula. *Liburu aipatuena ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera*

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
<i>Babilonia</i>	9,4	5,-	6,2	8,3	10	0
<i>Behi euskaldun baten memoriak</i>	4,2	3,3	4,7	3,3	3,3	0
<i>Bi anai</i>	2,1	3,3	1,6	5,-	0	0
<i>Gizona bere bakardadean</i>	10,4	1,7	9,4	5,-	6,7	0
<i>Kolosala izango da</i>	5,2	1,7	3,1	5,-	3,3	0
<i>Kutsidazu bidea, Ixabel</i>	6,2	10,-	12,5	5,-	3,3	0
<i>Lagun izoztua</i>	9,4	8,3	7,8	11,7	6,7	0
<i>Narrazioak</i>	2,1	8,3	3,1	1,7	10,-	0
<i>Obabakoak</i>	27,1	30,-	17,2	31,7	46,7	0
<i>Ostegunak</i>	7,3	11,7	9,4	11,7	0	0
<i>Ostiralak</i>	6,2	5,-	4,7	6,7	6,7	0
<i>Otto Pette</i>	4,2	1,7	3,1	3,3	3,3	0
<i>Soinujolearen semea</i>	13,5	8,3	6,2	10,-	23,3	100
<i>SPrako tranbia</i>	3,1	5,-	7,8	0	3,3	0
<i>Beste batzuk</i>	81,2	60,-	85,9	58,3	80,-	0

Bestalde, goi mailako ikasketadunengan ez bezala, beste-lako ikasketadun irakurleek gustukoena dituzten idazleak ez datoz bat gehien gustatutako liburuen idazleekin (ez proportzionalki, bederen).

Adinari dagokionez, adin talde guztietan *Obabakoak* da irakurleek gogokoen izan duten lana. Lau idazle gustukoena liburuei erreparatuta, Atxagaren liburuak %53,6k aipatu dituzte; Sarrionandiarenak, %16,8k; Arretxerenak, %14,2k eta Irigoienek, %7,7k. Horrez gain, adinak aurrera egin ahala, irakurleek gogokoago dituzte Atxagaren, Sarrionandiaren edo Irigoienek lanak. Jon Arretxek, aitzitik, gazteen artean dauka arrakastarik handiena.

Azkenik, zerrendakoez gain, izenburu gehien aipatu dituztenak 18-35 eta 51-65 adin taldeak izan dira. Gogora de-

zagun, gainera, beste autore batzuen aipamenak ere adin multzo horietan egin direla gehien.

Kontsumoaren motibazioak

Galdeketaren emaitzek iradokitzen dute euskal irakurleen %35,2k beti autore berberen lanak irakurtzeko ohitura dutela, eta goi mailako ikasketadunengan joera hori indartu egiten da. Beti autore berberak irakurtzeko arrazoietan segurura jo nahia eta erosotasuna izan dira arrazoirik aipatuena. Gainontzeko liburuen propagandarik ezak eta informazio faltak ere leku garrantzitsua betetzen dute beti autore berberak irakurtzeko galdetutakoek emandako arrazoietan.

Jarraian, kontsumoan eragin dezaketen hainbat faktoreren garrantzia aztertuko dut. Horretarako, liburu bat irakurtzea erabakitzeke zein aldagai hartu ohi dituen kontuan galdetu zitzaion irakurleari.

VI. taula. Irakurgaien hautaketan eragiten duten faktoreak ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Idazlea	61,6	32,9	31,2	52,6	61	75
Gaia	60,7	60,2	65,4	52,6	68,3	25
Gomendioak	24,1	30,7	29,5	27,6	21,9	25
Izenburua	4,5	4,5	9,-	2,6	0	0
Literatur kritika	23,2	28,4	16,7	30,3	31,7	50
Argitaletxeak	0,9	0	0	0	2,4	0
Tamaina	2,7	9,1	10,3	1,3	4,9	0
Prezioa	2,7	4,5	3,8	3,9	2,4	0
Azaleko iruzkina	14,3	6,8	11,5	10,5	7,3	25
Beste batzuk	3,6	4,5	3,8	5,3	2,4	0
Ez du erantzun	0	0	0	0	0	0

Goiko taulako datuek iradokitzen digute oro har gaia, idazlea eta gomendioak izan ohi direla liburuak hautatzeko motibazio nagusiak. Goi mailako ikasketadunen artean idazlea eta gaia dira liburuak hautatzean bi eragile erabakigarriak, eta horren ondoren gomendioak datoz. Bestelako ikas-

ketadunen artean, ordea, gaia berdintsu mantentzen bada ere, idazlearen garrantziak nabarmen egiten du behera. Gomen-dioei, bestalde, goi mailako ikasketadunek baino gehi-xeago erreparatzen diete bestelako ikasketak dituztenek.

Ildo beretik, adinak aurrera egin ahala, idazlearen izenak li-buruen hautaketan duen garrantzia handitzen da, eta gomen-dioen eragina, ostera, txikitu. Literatur kritikaren pisuak ere aldaketa esanguratsua du adinaren arabera aztertuta; 18-35 urte bitartekoek kritikari aitortzen dioten garrantzia bikoiztu egiten da 36-50 eta 51-65 urte bitarteko multzoetan.

Jarraian, hiru faktore literario aztertuko ditut sakonago: idazlea, literatur kritika eta sariak. Hortaz, idazlearen izenak kontsumoa zenbat baldintza dezakeen ikusiko dugu. Bestalde, euskal literaturaren munduan ugari izan dira kritikaren eta sariketen inguruan gertatutako eztabaidak eta ezadostasunak. Egun bi faktore horiek, idazlearen izenarekin batera, kontsumoari zein neurritan eragiten dioten zehaztu nahi izan dut. Horretarako, irakurleari eskatu diot garrantziaren arabera batetik hamarrerako eskalan sailka ditzala faktoreok. Batak garrantzi txikiena islatzen du, eta hamarrak handiena.

VII. taula. Literatur kritikari, sariei eta idazleari ematen zaien garrantzia ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Kritika 1-5	48,2	54,5	50,-	52,6	51,2	50
Kritika 6-10	51,8	45,4	50,-	47,4	48,8	50
Sariak 1-5	62,5	73,9	68,8	69,7	61,-	50
Sariak 6-10	37,5	26,1	31,2	30,3	39,-	50
Idazlea 1-5	18,7	45,4	38,5	28,9	19,5	25
Idazlea 6-10	81,2	54,5	61,5	71,-	80,5	75

Kontsumitzaileek literatur kritikari, sariei eta idazleari ematen dioten garrantziari erreparatuta, *idazlea-kritika-sariak* hurrenkera proposa daiteke kontsumitzailearen lehentasunetan. Orotara, galdeketari erantzun dioten %69,3k ematen dio idazleari bostetik hamarrerako garrantzia; kritikari %48,7k; sariei, azkenik, %32,8k. Gainera, hurrenkera bera manten-

tzen da adin talde eta ikasketa maila guztietan. Literatur kritikari ematen zaion garrantzia bertsua da adin talde guztietan. Idazleari eta sariei garrantzi handiena aitortzen die-na, bestalde, maiztasun handienaz irakurtzen duen irakurlea da: 50 urtetik gorakoa eta goi mailako ikasketaduna.

Datu horien arabera, literatur kritikak eta sariketek nabarmen eragiten diote kontsumoari, hamarretik bostek hartzen baititu kontuan kritikak eta hamarretik hiruk sariak. Badakigu, baina, batetik hamarrerako eskalan faktore bakoitza baloratzea zaila dela; hori dela eta, galdetutakoek gehien aipatu dituzten idazleek zenbat sari eta kritika jaso dituzten ikusiko dugu faktore bakoitzaren garrantzia neurtu ahal izateko.

Sariak eta kritikak gehien aipatutako idazleengan

Sariketa literarioetan oihartzun handiena dutenak Kritika Saria, Espainiako Sari Nazionala eta Euskadi Saria izan ohi dira. Atal honetan aztertuko dugu orain arte gehien agertu zaizkigun idazle eta lanek 1980-2005 urteetan izaniko kritika eta sari kopurua (iturria: www.zubitegia.armiarma.com).

VIII. taula. Idazle aipatuena sari eta kritika kopuruaren arabera

	Sariak			Kritikak
	Kritika Saria	Espainiako Sari Nazionala	Euskadi Saria	
Anjel Lertxundi	2	0	2	48
Bernardo Atxaga	4	1	1	31
Harkaitz Cano	0	0	1	48
Joan Mari Irigoien	3	0	1	38
Jon Arretxe	0	0	0	22
Joseba Sarrionandia	2	0	0	28
Julen Gabiria	0	0	0	9
Kirmen Uribe	1	0	0	5
Pako Aristi	1	0	0	39
Ramon Saizarbitoria	2	0	1	33
Unai Elorriaga	0	1	0	14

Ematen du sarien artean Kritika Saria dela kontsumitzailearen eragin nabarmenena daukana, dela sari horrek he-

dabideetan duen oihartzunagatik, dela sariak idazleari ematen dion prestigioagatik. Espainiako Sari Nazionaletan oso gutxitan saritu izan dira euskal literatur lanak, hortaz, ez dago ondorio argirik ateratzerik. Euskadi Sariari dagokionez, ez du ematen harreman zuzenik dagoenik aipamenei eta sariari artean; Harkaitz Canoren kasuan ere ez da saria izan ezagutarazi duena, galdeketak 2004an egin baitziren eta H. Canok Euskadi Saria handik urtebetera eskuratu baitzuen.

Literatur kritikak ere lagundu ahal izan du idazleok ezagutarazten; izan ere, aipamen gehien jaso duten idazlerik gehientsuenek hogeik kritikarik gora jaso dituzte. Gainera, kritika literatur-idazle zein lanak ezagutarazteko bidea da gaur egun, ez baita apenas literatur lanen gaineko azterketa kritiko-literarioz egiten:

Eta horixe da arazoa, hain justu, informatu besterik ez dutela egiten gehienetan. Izan ere, oraindik ere ezer baldin bada nabarmena gurean *kritikagintzaren* urritasuna baita. Euskal literaturaren historia garaikidean ez da egongo kritikaren urritasunarengatik kexatu ez den egilerik. Alabaina, kontua ez da kritikarik ez dagoela, egon bai baitago, baizik eta kritika hori, kasurik gehienetan, liburuaren aipamen edo erreseina laburrera mugatzen dela. Beste hitz batzuekin esateko, ez dela kritikatzeko, eta ikusi beharko litzatekeela, guztiok elkar ezagutzen dugun Euskal Herri txiki horretan benetako kritikarik onartzeko prest gauden. (Olaziregi 2000b: 92)

Ondorioz, pentsa daiteke kritika nolabaiteko promozio bidea dela gaur egun, eta kritikaria hedabideetan idazleei (bartzuei, bederen) presentzia bermatzen diena. Bestalde, goi mailako ikasketadunek bestelako ikasketadunek baino garrantzi handiagoa aitortzen diote bai literatur kritikari bai eta sariketei ere. Kritika gehien jaso dituzten idazleak A. Lertxundi, H. Cano, J. M. Irigoien eta P. Aristi dira; idazle horien aipamen kopuruari, ordea, ezin daiteke esan goi mailako ikasketadunak nabarmentzen direnik. Sariaketei erreparatuta, A. Lertxundi, B. Atxaga, R. Saizarbitoria eta J. M. Irigoien ditugu hiru sari horietako gehien jaso dituztenak. Idazleak hautatzeko orduan, lau horietatik lehenengo hirurak gehien aipatu dituztenak goi mailako ikasketadunak izan dira.

Adinari dagokionez, lehen esan dut literatur kritikari garrantzi bertsua ematen ziotela adin talde ezberdinek. Sari-ketei, ordea, 51-65 urte bitarteko irakurleak aitortzen dio garrantzi handiena. VIII. taulari erreparatuta, sari gehien jaso dituzten idazleak B. Atxaga, J. M. Irigoien, R. Saizarbitoria eta A. Lertxundi dira; eta, hain zuzen ere, lau autore horietatik lehenengo hirurak proportzionalki gehien aipatu dituztenak 51-65 adin taldekoak dira.

Gustuko liburuak ezagutzeko bideak

Orain arte ikusitakoaren arabera, liburua aukeratzean garrantzi handia ematen zaio gaiari eta idazleari. Atal honetan idazleen eta liburuen gaien berri ematen duten biderik eraginkorrenak identifikatuko ditut.

IX. taula. Gustuko liburuak ezagutzeko bideak ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Kritika	32,7	21,1	13,9	37,9	41,2	0
Gomendioak	34,6	35,2	33,3	43,9	23,5	0
Kasualitatea	11,5	9,9	13,9	7,6	8,8	0
Oparia	7,7	4,2	6,9	9,1	0	0
Eskola	28,8	33,8	56,9	13,6	8,8 ⁶	50 ⁷
Besteren bat	27,9	31,-	13,9	30,3	55,9	50

Datuek iradokitzen dute libururik gustukoena ezagutzeko bide eraginkorrenak literatur kritika, gomendioak eta eskola direla. Goi mailako ikasketak dituztenen artean gomendioak eta literatur kritika parekatu samar ageri zaizkigu, eta horiek baino lau puntu inguru gutxiagorekin daukagu eskola. Bestelako ikasketadunen artean literatur kritikak goi mailako ikasketadunen artean baino pisu gutxiago dauka (hamar puntu baino gehiagoko jaitsiera dugu goi mailakoekin alderatuz) eta gomendioak eta eskola nagusitzen dira.

Adinari erreparatuta, gazteenen artean (18-35 adin taldean) erdiak baino gehiagok eskolaren bidez ezagutu ditu gustu-

koenen artean aipatutako liburuak. Bestalde, gomendioek ere eragin handia dute adin talde horretan. Bigarren adin multzoan gomendioek aurrekoan baino pisu dezente handiagoa dute, eta literatur kritika da, eraginari begira, bigarren postua betetzen duena. Eskolak oso atzetik jarraitzen die. Adinak aurrera egin ahala, eskolaren eragina ia hutsean geratzen da, eta 51 urtetik gorakoek ez dute eskolan euskal literatura ezagutzerik izan (irakasle direnek izan ezik). 51-65 urte bitarteko irakurleek batik bat kritikaren eta, neurri apalagoan, gomendioen bidez ezagutu dituzte aipatutako liburuak. Beraz, liburuaren eta irakurlearen arteko zubi-lana egiten duten bideak aldatu egiten dira adin multzo batetik bestera.

Ondorioak

Durangoko Azokako neurketak agerian utzi du euskal literaturaren kontsumo ohituretan ikasketa mailak eta adinak eragin handia dutela. Aurkeztu ditudan datuen arabera, goi mailako ikasketadunek bestelako ikasketadunek baino gehiago irakurri ohi dute euskaraz, eta, adinari erreparatuta, galdeketerari erantzun diotenen artean irakurketa maiztasun handiena 51-65 adin taldekoek azaldu dute.

Ildo beretik, aipagarria da irakurketa ohitura sendoenak erakutsi dituzten irakurleek liburuen izenburuetan erakutsi duten aniztasuna. Idazleen aipamenetan autore gazteek (literaturaren munduan urte askorik ez daramatenek) presentzia garrantzitsua lortu dute, baina, hala ere, Bernardo Atxaga, Joseba Sarrionandia eta Joan Mari Irigoien beteranoak dira aipamen gehien jaso dituztenak. Gustuko liburuetan ere hiru idazle horien lanak izan dira aipatuenak: *Obabakoak*, *Soinujolearen semea*, *Gizona bere bakardadean*, *Lagun izoztua* eta *Babilonia*.

Liburuak hautatzeko motibazioetan ere ezberdintasunak ikusi ditugu ikasketa mailaren eta adinaren arabera: goi mailako ikasketadunen artean idazlea eta gaia dira bi arrazoi nagusiak. Bestelako ikasketadunen artean, berriz, gaia

agertzen zaigu jaun eta jabe eta idazlearen garrantzia erdira jaisten da; gomendioen garrantziak, ostera, nabarmen egiten du gora. Adinari dagokionez, urteek aurrera egin ahala handiagoa da idazleari eta literatur kritikari aitortzen zaion garrantzia liburua hautatzean, eta gomendioen eragina, ostera, gutxituz doa.

Idazleari eta sariei garrantzi handiena ematen dietenak maiztasun handienaz irakurtzen dutenak dira: 51-65 adin taldekoak eta goi mailako ikasketadunak. Gainera, sariei ematen zaien garrantziaren erakusgarri da sari gehien jasotako idazleak gehien aipatu dituztenak goi mailako ikasketadunak eta 51-65 adin taldekoak izatea.

Literatur generoei dagokienez, eleberria da nagusi adin talde eta ikasketa maila guztietan. Aipagarria da, hala ere, irakurketa ohitura sendoenak dituztenek (goi mailako ikasketadunek eta 51-65 adin taldekoek) aipatu dituztela gehien saiakera eta poesia; eta bertsoak gehien aipatu dituztenak, ordea, bestelako ikasketadunak eta adin talde gazteenekoak dira.

Bukatzeko, literatura ezagutarazteko bideetan eskolak duen garrantzia azpimarratu nahi nuke. Azterketa honek azaleratu duen datu aipagarrietariko bat, nire ustez, eskolak euskal literaturaren transmisioan duen pisua da. Izan ere, kontsumitzaileek libururik gustukoena zein bidetatik ezaugu dituzten galdetuta, 18-35 urte bitarteko gazteen artean %56,9 izan dira eskola aipatu dutenak. Hortaz, belaunaldi berriek eskola dute erreferentzia nagusi, eta etorkizuneko belaunaldiek ere hala izango dutela aurreikus daiteke; D ereduaren etengabeko hazkuntzak joera hori indartzen du. Hortaz, garrantzitsua izango da luze baino lehen literatura-
ren irakaskuntzak bete beharreko funtzioari buruz hausnar-
tzea eta kalitatezko hezkuntzarako oinarriak finkatzea.¶

1. Azokako sarrera nagusian abenduaren lautik zortzira goiz eta arratsalde txandakatuz egin dira berrehun galdeketak.
2. Datuak aurkezten hasi aurretik esan behar dut irakurketa errazteko asmoz kasu batzuetan datuak ehunekotan aurkeztu ditudala. Horrez gain, hainbat galdera erantzun anitzekoak dira, hau da, posible da galdetutakoek erantzun bat baino gehiago ematea. Horrek eragingo du batzuetan erantzunen batuketak %100 baino gehiago ematea. Esate baterako, bi idazle aipatzeko eskatuta, gerta daiteke guztiek *A* idazlea aipatzea eta erdiek *B* idazlea. Kasu horretan, *A* idazlea %100ek aipatu dutela esango dut eta *B* idazlea %50ek. Batuketa egingo bagenu, %150 izango genuke.
3. Doktoregoa, lizentziatura edo diplomatura dutenak.
4. UBI, LH2 edo besteren bat dutenak.
5. *N* ikurra erabili dut narrazio laburrentzat eta *E* ikurra eleberrientzat.
6. Adin honetan euskal idazle gustukoak eskolaren bidez ezagutu dituztela esan dutenen %100 irakasleak edo irakasle izandakoak dira, eta lanbideak bultzatu ditu euskal literatura irakurtzera.
7. Ikus 6. oharra.

Bibliografia

- Berria, «Bukatu da, akabo!», 2004, www.berria.info
- Berria, «Jon Irazabal: Durangoko azoka finkatuta dago», 2004, www.sustatu.com
- Etxeberría, Hasier, 2002, *Bost idazle Hasier Etxeberriarekin berbetan*, Alberdania, Irun.
- Eusko Jaurlaritzá, 2004, *Euskadiko gazteak 2004*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritzá, 2005, *III Mapa Sociolingüístico 2001*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabinetea, 2004, *Irakurketa ohiturak aisialdian*, www.euskadi.net/estudios_sociologicos
- Even-Zohar, Itamar, 1990, «Polysystem Theory», *Poetics Today* 11/1: 9-26.
- Even-Zohar, Itamar, 1999, «Factores y dependencias en la cultura. Una revisión de la Teoría de los Polisistemas», in Montserrat Iglesias Santos (bil.), *Teoría de los Polisistemas*, Arco, Madril: 23-52.
- Igerabide, Juan Kruz, 2001, «Liburua jakintza gordailu izatetik kontsumo-objektu izatera», *Larrun* 46: 19-20.
- Juaristi, Patxi, *Investigación sobre el grado de satisfacción de los padres de la Ikastola Bera Kurutz de Markina-Xemein*, argitaratu gabe.
- Juaristi, Patxi, 2003, *Gizarte ikerketarako teknikak*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- Olaziregi, Mari Jose, 2000a, «Un siglo de novela en euskera», in *Historia de la literatura vasca*, UNED, Madril.
- Olaziregi, Mari Jose, 2000b, «Euskal literatur sistema milurte berriaren atarian», *Uztaro* 34: 87-96.
- Olaziregi, Mari Jose, 2002, *Euskal eleberríaren historia*, Labayru ikastegia - Amorebieta-Etxanoko Udala, Bilbo.
- Susa literatura argitaletxea, «Literaturaren Zubitegia», www.zubitegia.armiarma.com
- Torrealdai, Joan Mari, 1997, *Euskal kultura gaur*, Jakin, Donostia.

LITERATURA 97

Atxaga bere bakardadean
Kritika duindu beharraz
Uholdearen osterako
Histeria eta zarata

JON BENITO

SOZIOLINGUISTIKA 101

«Komikiak» eta «esketchak»
El catalán, un «deber»?

PABLO SUBERBIOLA

TELEPOLIS 106

Pasa hitza
Telebista eta irratia, albiste
Info 7 sortu da
Metak itxi dugu

PATXI GAZTELUMENDI

Atxaga bere bakardadean

Alberto Barandiaranek Bernardo Atxaga elkarrizketatu *Berrian*. Titularra: «Literaturan zein bizitzeko eran ez dut kide handirik ikusten Euskal Herrian». Desertu batean bezala ikusten omen du bere burua, bakarrik. Ideia bera errepikatu zuen *Sautrelan* eta ETBko *Galdezka* saioan egin zizkioten elkarrizketetan («Nahiko bakarrik nagoela esango nuke»).

Ondo. Idaztea bakarkako ofizioa da baina. Modu ponposo batean, Enrique Vila-Matasen modura esateko edo:

Idaztea ekintza bakartia da. Idazlea bere mamu eta obsesioek lagunduta bizi den izakia da. Idaztea bakarkako abentura da, irakurtzea bezala.

Baina isolamendu horrek beste argitasun bat eman izan balio bezala hitz egiten zuen. *Galdezka* saioan egindako elkarrizketan, atentzioa deitu zidan bere burua orakulu bezala sentitzen zuenaren onarpen ez esplizituak, baina inplizituak. Orakulua? Erantzunak ematen dituen jainkoa da Atxaga? Ahalmen bereziak dituen pertsona, zirkunstantzia eta egoera konkretuetan iragana gogora ekarri eta etorkizuna igar dezakeena?

Iragana gogora ekarri eta erantzunak ematen dituen orakulua, *Berriako* elkarrizketan:

Agian, lehen hobeto jokatu nuen. Ez nago oso pozik nire inplikazioarekin. Alde horretatik, oso ezkor nago. Egia da azken bost-zazpi urteotan ibili behar izan dudala arrisku batekin, eta ahalegin handia izan da. Jokatu dut eta galdu egin dut. Horrelako joera, aurrean hizketakiderik izanda, oso onuragarria da, niretzat ez ezik, giroarentzat. Baina ez dago hizketakiderik. Hizketakidea ez da zerbait eskatzen dizuna, hitz honekin ados egon beharko zenukeela esaten dizuna. Hori gorra da zurekiko, eta erabili egin nahi zaitu, zernahi bezala. [...] Ez dut federik. Uste dut lehen jakintsuagoa nin-

tzela. «Hor konpon zaitzete!». Berrero hor nago. Ez nuke nahi, baina halaxe da.

Lekuak (Pamiela, 2005) liburuan iraganari (etorkizunari bezala) leku handia eskaini dio. *Soinujolearen semea* garai baten amaiera omen zen. Behin atzera begiratuta, orain aurrera begiratu behar.

Arrotz ikusten dut. Beste norbaitena balitz bezala. Auzi gehienetan egon naiz, irakurketetan, hitzaldietan, inor baino gehiago ibili naiz errepidean seguru asko. Eta horrelako agurra egiten duzunean, ja ez duzu iritzirik utzi duzunari buruz, zeure buruaz baizik. Eta zeure burua desertu batean ikusten duzu. Bai poesian, bai nobeletan, bai liburuetako ideietan, bizitzeko nire moduan ere, ez dut ikusten kide handirik Euskal Herrian. Eta, alde batetik, larritzen zara; baina, bestetik, oso libre sentitzen zara. Bi sentimendu horien nahasketa edo. Azken batean, zure iragana da. Eta hor uztea erabaki dut nik, apalategian edo. Eta desertu batean sentitzen naiz.

Larrituta eta libre, hor ikusten dut Etiopiako desertuetan Bernardo Atxaga oinez, iragana atzean utzirik. Orain arteko bidea justifikatu beharrean, justifikatu beharko balu bezala. Noizbait hartu zituen erabakiak behar adina eskertu, estimatu izan ez balitzaizkio bezala.

Desertuko harea ez zen lurrik anonimoena?

Kritika duindu beharraz

Jose Luis Otamendik 2005eko abenduaren 28an (Hegoaldean inozente egunean!) piztu zuen eztabaidaren txinparta *Berria* egunkarian zuzendariari bidalitako gutunarekin. Koldo Izagirrek idatzitako *Sua nahi, Mr Churchill?* liburuari egunkari horretan bertan egindako kritika zuen sutzeko arrazoi:

Kritika jarduera jaso eta duintzat daukat. Hala ere, bidean ageri diren zenbait koska eta zulo tarteko, itxaropena galtzen dut boladatan. Iritzia libre da, beldurra eta beste hainbat jarrerera eta sentimendu bezalaxe, baina egiten dena egiten dela arduraz ere egin behar da, hots, hautu horrek izan ditzakeen ondorioak aurreikusi eta aurpegi emateko gertu gaudela.

Gotzon Barandiaranek Otamendiren txinpartari heldu eta galdera interesgarriak egin zituen *Berriako* literatura saileko zutabearen (2006-I-31). Nork eta nola egiten duen kritika galdetzen zuen:

Nahikoa dira 3.500 karaktere liburu baten kritika egiteko? Non argitaratzen dira kritikak? Nork argitaratzen ditu? Norzuk dira ausartzen direnak? Zenbat espazio ematen zaie?

Barandiaranen galderak aintzat hartuz, egin nahi nituzke beste batzuk ere. Kritikagilearen perfilari lotuak lehendabizikoak: nortzuk egiten dituzte? Kualifikatuak daude? Zenbateraino daude (egon behar dute?) industria literariotik aparte? Zenbateraino baldintzatzen dituzte interes editorialek? Formazioa izan behar dute ala ez?

Kritikaren funtzioaz ere hitz egin nahi nuke. Zer funtzio bete behar du kritikak? Deskonfiantza handia dago kritikaren egitekoaz. Nola irabazi du deskreditu hori?

Deskreditu horren froga gisa edo, Julen Gabiriaren blogean (www.eibar.org/blogak/gabiria) aurkitu dut Andres Nagelen iritzi bat kritikariei buruz. Andres Nagel eskultorea izan arren, balio du adibideak literaturarako ere:

Kritikariaren irakurketa sekulako kakao mentala izaten da, eta gehien-gehienetan sinplekeriarik handiengan geratzen dira. Kritikariak ia beti aplikatzen ditu buruan dituen alde aurreko ideiak, eta berdin aplikatzen dizkio arrosenari zein paellari. Kanpoko irakurketa horri ez diozu kasurik egin behar, bestela erotu egiten zara eta.

Beraz: kritikari zenbateraino egin behar edo egin nahi zaio kasu?

Ire-k Julen Gabiriaren blogean gai beraren inguruko eztabaidan erantzuten duenez:

Gehienetan kritika ona edo sariren bat jasotzen duen liburu edo filma irakurri edo ikusten dugu. [...] Kritika, azken finean, marketingaren beste adar bat bilakatu da.

Kritika marketing-aren adar bat bakarrik baldin bada, gehiago saltzeko bakarrik balio du? Liburu batzuk salbatu eta besteak lurperatzeko? Irakurleari liburuaren beste irakurketa batzuk proposatzeko?

Ibanek:

Oso adierazgarria da idazle-jendeak kritikariak zentsuraztea. Iruditzen zait kritikaria bera geratzen dela nabarmen sinplekeriak esaten dituenean. Irakurlea inuzentetzat hartzen ote dugun? Eta idazleek? Zein da euskal idazleen maila? Nik egingo nuke gure kritikarien eta idazleen mailak hortxe-hortxe daudela.

Duinduko da kritikaren (eta literatur eztabaida, bide batez) ofizioa berez esker txarrekoa?

Uholdearen osterako

Eta Durangoko uholdearen ostean, nork berreskuratu behar ditu ito aurretik, urak jaisten direnerako, Uxue Apaolazaren (*Umeek gezurra esaten dutenetik*, Erein, 2005), Juan Kruz Igerabideren (*Hauts bihurtu zineten*, Alberdania, 2005) edota Koldo Izagirrerren (*Sua nahi, Mr Churchill?*, Susa, 2005) liburua, kritikak ez bada?

Histeria eta zarata

Inork ez al du ezer esan behar, Atxagari *Sautrelan* eginiko elkarrizketan, asteasuarrak euskal literaturaren inguruan zegoen zarata eta histeriaz esan zuenaz?

Egiaz halako histeriarik ba al dago? Eta histeriarik balego, zerk eta nork sortzen du? Komunikabideek? Euskal literaturaz gehiegi (?) edo altuegi hitz egiten delako dago histeria? ¶

«Komikiak» eta «esketzak»

Bi ezkongai elizan, apaizaren aurrean, beren ospakizun handian eta bat-batean... «mmm...», nola esan behar da, /Yau-na/ edota /Jauna/??». Arazo larria, ezin zeremoniarekin aurrera jarraitu. Baina lasai, ez arduratu, berehala dator Euskaltzaindiaren 24 orduko zerbitzua, bere Vespa xaharrean, arazoa konpontzera.

ETBko *Wazemank* programara «engantxatuta» egonez gero, jakingo duzue nola bukatu zen esketxa, eta bestela ere, zalantza-mota hori —idatziz batik bat— ez zaio batere arrotza egunerokoan euskara adostutako arauen arabera erabiltzen saiatzen den edozein euskalduni (euskara estandarra edo batua, alegia). Hitzun askori sortzen zaizkio gehiago edo gutxiago horrelako zalantzak, eta beti ez dugu vespa-giardaria aldamenean izaten.

Askotan pentsatzen dugu, ordea, «gure» arazo bat dela. Edo geroni hitzun kaxkarrak garelako («hau jakin beharko nuke»), edota «euskara» bera delako «ezegonkorra» dena, edo «horrelako arazoak» sortzen dizkiguna. Eta ez da hala. Europako beste zonaldeetan edo munduan zehar, bere egungo funtzioak eta erabilera esparruak gehitzeko ahaleginean ari diren hizkuntza guztiek gainditu beharreko «arazo»etako bat da hau, nolabaiteko «segurtasun-falta» hori neurri batean onartu beharra, eta ondo eramaten jakin beharra.

Esan bezala, ordea, ez da «guri» eta auskalo zein maldizioren ondorioz gertatzen zaigun zeozer. Hogei urtetik gora dira, esaterako, Einar Haugen soziolinguistak Estandarizazio prozesu baten urratsen eredia garatu zuela. Bertan, lau urrats bereizten zituen hizkuntza baten estandarizazio-prozesurako. Hirugarren urratsa, hain zuzen, hedapen edo so-

ziazazioa da, hau da, hizkuntzalariek hautatu (1) eta kode-tutako (2) hizkuntz irizpideak gizartean zabaltzea, ezagutzera ematea. Lehen bi urratsek bezala, hirugarren horrek ere bere baliabideak eta adituen lana eskatzen du, eta hezkuntza du zabalpenerako oinarritzko bide (baina, ondobi-dean, ez bakarria). Datozen urteetan, euskararen normalizazio prozesuak eskatuko du terminologia berria zabaltzeko, edota zalantzak sortzen dituzten formak ezagutzera emateko lan bat, pedagogia bat, helburu nagusi batekin: edozein zeregin (formaletarako) euskara erabiltzea hautatzen duen hiztunak ez dezala, «zalantza», «kritika», «zuzenketa» edota «traba» mailan, zama (estra) handirik hartu behar bere bizkar gainean, horrelakoak pilatuz joaten baitira eta azken finean hori erabilerarako traba baita. Alderantziz, zalantza horiek normalizat hartzea (hau da, neurriko garrantzia ematea), eta ahal den guztietan horietaz barre egiten ikastea, seguruenik maila pertsonalean osasungarria izateaz gain, soziolinguistikoki erabilerari begira oso mesedegarri da. «Vespa xaharra» haize berria da, beraz.

Eta, esketx batetik komiki batera. Zaldieroa komikilariaren *Berriako* tiratan bada «Gizon jakintsu» (oso ezagun) bat azken hilabeteetan, eta «txapa» handirik gabe, «lezio» soziolinguistikoak ematen dizkiguna. Egilearen kortesiaz, azpian duzue horietako bat:

Izan ere... ze gauza ederra den elebitasuna! Ezta?

Eta... zein desberdin erabiltzen eta bizitzen den kontzeptua elebitasuna «gure mundu txiki eta itxia» «zabaltzen laguntzera» goitik behera ziztu bizian datorrenean (ia beti

erabaki politikoek edota premia ekonomikoek inposatuta), edota, aldiz, gizarte batean, gehiengoaren erabakiz behetik gora —pixkanaka-pixkanaka— zabaldu nahi denean. M'On-golok bezala, munduan zeharreko milaka eta milaka hiztunek jasan behar iza(te)n ditu, derrigorrezko elebiduntzeaz gain, gizon jakintsu horren tankerako erretolikak eta adarjotzeak.

Erriflea aurretik daramanak sarri du «zapaltzen» dituen herrietako kideak baino inteligenteago sentitzeko arriskua, bestearen lekuan jartzeko gaitasuna erabat galtzeraino. Baina, *Bwanaren* lurralderaino joan gabe, gurean bezala hizkuntz-ukipen egoera ematen den gizarte «moderno»etan ere, «elebitasuna» bezalako kontzeptuak maiz erabiltzen dira modu anbiguoan eta interesatuan. Hasteko, oinarritzko bereizketa bat (nahita) ahazten da sarri: elebitasun indibidual eta sozialaren artekoa, hain zuzen. Hau da, «ni elebitasunaren alde nago» dioena elebakarra izaten da askotan, beraz, «ni gizarte honetan bi hizkuntza egotearen alde nago» bezalako zerbait esan nahi du, baina bera horretan inplikatu gabe. Lehen puntua hori litzateke, beraz, elebitasun sozialaz ari bagara: erabilera mailan bi hizkuntzen arteko eskubide berdintasun batera hurbiltzeko, gizarte elebidun bateko biztanle guztiek behar dute elebidun, ez nahi duenak bakarrik.

Maila indibidualera etorruta, elebiduntasunaren eta eskubide berdintasunaren alde dagoenak, hizkuntza minorizatua (euskara edo dena delakoa) ulertzeko gaitasun-maila lortu behar du, hortik behera besteen erabilera-aukerak mugatzen ari delako, askotan konturatu gabe. Izaba aldean jaiotako zientzialari ezagun bati entzun nion behin elkarrizketa batean, horixe izan zela bere helburua euskara ikasten hasi zenean. Horrelako zerbait zioen: «nire helburua ez zen gaztelaniaz dudana maila berera euskaraz iristea, baizik eta, euskaldunekin ari nintzenez, beraiek niregatik hizkuntza aldatu behar ez izatea». Ez da eredu txarra, ez. Ulermen maila horretara iritsi gabe «elebitasunaren bertuteak» goratzen dabilena, aurpegira edo bizkarretik, eta, jakin gabe edo

«gizon jakintsu» izanda, baina adarra jotzen ari zaie gizarte horretako hizkuntza minorizatuko kideei.

El catalán, un «deber»?

Adituek diote hizkuntza bat (edo beste edozer) zabaldu nahi duenak ongi zaindu behar dituela bere mezuak, ongi aztertu norengana iritsi nahi duen, zein gairekiko den «sensiblea» bere jasotzailea...

Gorago aipatutako «elebitasun» kontuen inguruko hainbat adibide entzun eta ikusi ditugu katalanaren kasuan, Estatut berriaren testuaren harira. Eta gurean ere, hezkuntzako eredu inguruko auziak eman du eta emango du zeresanik.

Azken finean... betikoa: inkesta bat egingo bagenu hemen edo Katalunian «gizarte hau elebidun izatearen aldekoa zara?» gisako galdera batekin, «onarpen sozial» handiko erantzuna jasoko genuke, seguruenik. Kontua da «elebidun» horrekin ez dutela hala direnek eta ez direnek gauza bera ulertzen askotan, eta beraz kontzeptu anbiguo xamarra dela eta manipulaziorako aukera pixka bat ematen duela (gutxienez).

Horra adibide bat: orain gutxi honako inkesta hau zabaldu zuen *El Mundo* egunkariak bere webgunearen bidez (www.elmundo.es/elmundo/debate/2006/01/604/prevotaciones604.html). Testuak honela zioen:

La obligación de conocer el catalán que introduce el borrador del Estatuto de Cataluña se está convirtiendo en uno de los puntos más polémicos del texto. ¿Le parece bien que conocer el catalán se convierta en un deber en Cataluña?

Tira... Estatut zirriborroan hitz bat ere aldatu gabe, galdera beste modu askotara ere egin zitekeen. Gure «Gizon jakintsu»ari laguntza pixka bat eskatuko bagenu, ziur galdera askoz gehiago findu genezakeela; esate baterako, galdetu zezaketen:

¿Le parece bien que *todos* los alumnos de Cataluña estén *obligados* a aprender una lengua —el catalán— que luego en la práctica sólo utiliza una (pequeña) parte de la población?

Edota,

¿Le parece bien que todos los niños y niñas de Cataluña tengan que hacer el gran esfuerzo de aprender el catalán, aunque no deseen utilizarlo en el futuro?

Edo beste asko.

Seguruenik, ordea, webguneko erantzunen proportzioa zertxobait aldatuko zen galdera beste modu honetan eginez gero:

¿Le parece bien que todos los jóvenes de Cataluña sepan catalán y castellano para que puedan ser libres de elegir qué lengua utilizar?

Edota,

¿Le parece bien que en una sociedad bilingüe como la catalana, todos los jóvenes lo sean al acabar su escolaridad?

Dena den, ez dago zertan arduraturik. Hizkuntz komunitate txikietako hiztunok Estatuaren boterearen ordezkari eta bozeramaile diren hainbeste «jakintsu»ren erretolika jasan behar izaten dugu, azkenean zeozer ikasi eta guzti egingo dugula, garen bezain «atzerakoi» eta «itxi» izanda ere.¶

Pasa hitza

Hitz bat 2005. urtea gogoan hartzeko. *Bertsoa Egaña C...* Bai, atzean utzi dugun urteak BEC gogoratzea dakar, argazki batean. 13.000 bertsozale areto batek batuta. Zortzi bertsolari taula gainean, milaka entzule etxean, atzerrian eta gure inguruetan. Eta bertsolaritzak denak baliatu ditu: sateliteak, Internet, sms mezu laburrak, foroak, blogak eta hormetako afixak. Kanpaina aurkeztearekin batera jabetu ginen bola handia zetorrela, eta elurrezkoen gisan handituz joanen zela. Handitu zen bai bola, ezin gehiago, eta *BECtekada* ederra utzi digu. *Password*. Pasa hitza. Eta ez dago hitz sekreturik, hitza bera delako sekretua, eta ahoz aho ari da. Ibili da, ibili dugu. Esana zuen Joseba Sarrionandiak: sekretu bat zenbat eta jende gehiagok jakin, orduan eta handiagoa bilakatzen da sekretua. *Pasa hitza*. Nik zuri, hark honi, horrek besteari... eta azkenerako bolo-bolo dabil. Eta hitzaren kirol nazionala hori bilakatu da: nazionala; edo nazioartekoa... nork daki. Eta zer ikusirik dauka horrek gure gaiarekin? Dena, uste baitut bete-betean asmatu dutela, eta komunikazio estrategia funtsezkoa izan da horretan. Propaganda euskarri eta planteamenduetatik, komunikazio integralera jo du berriki Bertsozale Elkartek. Eta hor gizarte oso batean eragiteko gaitasuna erakutsi du. Euskaldunak, euskaltzaleak, kultura jarraitzen dutenak bezala, aho bete hortz geratu dira ondoan ditugunak ere: ez euskaldun eta ezta oso kulturzaleak ere; askotan euskaldunak izanagatik ere, pasiboak direnak erabat. Radio Euskadi edo ETB2ko *Pásalon* bertsolaritzaz aritu zaizkigunean, berdin harritu dira ez euskaldunak eta euskaldun pasiboak. Euskara jakin arren, erabat erdaraz bizi direnak. Eta harrotu egin ditu(gu) bazterrak. Harrotasunez pentsatu gura dut.

Eta teknologia berriak baliagarri izan dira komunikazio estrategia integral horretan. Ohiko euskarrietatik harago —iragarkiak, kuñak, afixak, spotak...— ahoz aho ibili da pasa hitza delako lelo hori. Hitza gakoa izan dela nabarmendu du gu arestian, eta horrela izan da. Klabea izan da hitza. Bertsolaritza erabat lotuta dago komunikazioarekin. Eta orain komunikazioaren teknologia berriek ere balio dute hizkuntzaren kirolerako lanabes gisa. Blogak, webguneak, foroak... bertsolaritzaz jarduteko, geratzeko, zitatzeko, ikasteko eta eztabaidatzeko baliatu ditugu. Parte-hartzearen logika gailendu da, jarrera bertikalen aurrean. Komunikabideetatik harago, komunikazio ekintza erraldoi bat izan da bertsolari txapelketa soil behar zuenak. Memorian geratuko dira txapelketako bertsoak, aipamenak. Oharkabean gogoratuko ditugu bertsoak, eta horrez gain, Interneteko bilatzaileetan topatzen saiatzean ere, hor ageriko zaizkigu. Memoria digitala ere, beraz. Kantatu eta gogoratu, gozatuz.

Eta komunikazio estrategia integral horretan, bertsolariek eurek bere alea jarri dute. Erraza zaie jendartean jardutea, ohikoa da beraientzat. Baina agertokietatik platoetara ere egin dute. Natural. Euskaraz zein beste hizkuntzetan. Ohiko mikrofonoetatik beste mikro batzuk ere oratu dituzte. Bertsolaritzaren inguruko partaideak komentarista lez aritu dira, gaztelaniaz azalpenak eman dituzte, bat-bateko —zelan ez— itzulpenak egiteko gai izan dira. Berba batean esateko, inplikatu egin dira. Bertsolariak eta bertsozaleen elkarteak. Hitzak batu ditu. Kirolak ere. Eta uztartze horretan asmatu du Elkarteak. Elkarteak, bertsolariak, bertsozale boluntarioak, zenbait kazetari, komunikabideak eta gizarteak bera. Aritu eta erantzun. Bertsotan bezala erantzun ditu gizarteak botatako azken puntuak. Plaza, afixa, saioa, iragarkia, webgunea, txapelketanagusia.com, DVD eta horrelako berbak sorta berean erabili ditugu, errima diferenteak, baina bertsolaritza etiketatzeko *tag* bezala. Ezta?

Beraz, Elkarteak, eta txapelketak, bere mezua ondo pasatu du, ondo aritu da. Langintza horren arduraduna estraine-

koz ikusi dugu zeregin horretan, eta txalotzeko moduan aritu da, zorionak beraz Pasaiako —pasa hitzako— Joseba Kamiori, ekimen horren guztiaren estrategia eta buruzagia. Makina bat orri harrotuko lituzke batek baino gehiagok, bere ibilbidea ezagututa. Euskal Herrian gaude, baina lagun artean. Eta azken finean demostratu dena da bertsoarritza bera komunikazioa dela, hitza pasa eta pasa hitza.

Telebista eta irratia, albiste

Aurrera bezala begiratzen dugu atzera talaia honetatik. 2005eko orriak bota genituen arren, fotokopia batzuk eskuartearen darabilzkigu oraindik. Han eta hemen irakurritakoak, entzundakoak gordetzea baino, gogoeta egiteko baliatu gura genituzke. Eta gurean, 2005ean telebista eta irratia albiste izan dira. Albisteetatik harago, gogoeta eragitea litzateke gure xedea. Har dezagun lehenbizi handia: telebista. TDT edota lurreko telebista digitala izan da iragan urteko berba. Zenbat kanal eta telebista saio ezberdin jaso ditzakeen euskaldunak bere etxeko pantailan. Euskaraz zenbat jaso ditzakeen esateko ez gara gai baina. Eztabaida batzuk planteatu gura izan dira, baina gizartera ez da heldu eztabaida hori, ezta zantzurik ere. Euskarazko toki telebista apurrek profita-tu dute bere txikian eztabaidarako; Tokiko elkarteak sortu eta eztabaidaren erdian kokatzeko ahaleginak egin dituzten arren, Jaurlearitzak dena oso argi omen dauka. Inork ez dio azalpenik eman behar. Euskara bermatuta omen dago telebistaren sasoi berri honetan. Beraz, mandoa hartu eta teklatoak zapaltzeari baino ez diogu ekin behar. Besterik ez. Horretarako gura gaituzte. Ikus-entzule pasibo nahi gaituzte. Telebistak eztabaida iturri agortezina behar luke gurean, baina ez da horrela. Telebistan ikusitakoaz jarduten gara, biharamunean. Baina telebista bera zalantzan jarri barik. Ez eredia, ez administratzaileak, ez edukiak eta ezta beste ezer ere. Telebistakoaz jarduten gara, eta ez telebistaz. Hola doakigu joan. Eta telebistari berari, askoz hobeto ez. Tira, off.

Eta irratigintzak eman dizkigu albiste on batzuk. On. Piztu dugu Iruñerriako Euskalerrria irratia, eta epaileak ere, edo epaiak bederen, beraien alde. Lizentzia ofiziala eskuratzear egon daitezke agian. Nafarroako gobernuak *muturreko galanta* jaso duela esanez kausitu nituen Juan Kruz Lakasta, Mikel Bujanda eta enparauak. Muturrekoa, pentsatu nuen. Muturrekoak dira, izan ere, Nafarroako gobernuko agintariak, eskuin muturrekoak. Ondo asumituko dute hori, egingo dute maniobraren bat; Itoiz bete duten bezala, saiatuko dira Iruñerriko irratizale euskaldunak isilarazten. Legeak aldatzeko beldurrik ez daukate. Beraiek dira horretan desobedientzialari trebeenak. Behar dutenean ondo asko intsumitu jarrera hartzen dutenak. Eta gu, euskaldun irratizaleok, kuota igo eta irratia entzutera. Ez da gutxi. Baina, ea lizentzia madarikatu hori eskuratzen ahal duten, eta Nafarroako irradi panoramak arnasa hartu eta dagokiona erdiesten duen, osorik etsi, guztiz etsi baino lehen.

Info7 sortu da

Informazioaren Gizartean murgilduta gaude, oso-osorik. Askotan, euskalduna atzerago ikusten dugu, euskal kultura gurea aurreko mendeetan zangozabatuta geratu dela eman lezake, baina ari gara aurrera egiten, aurrerabideak ez dira soilik autopista, abiadura handiko lurrun-makina eta zabor-tegiak. Informazioaren Gizarteko bestelako tresnak ere sortu eta garatzen ditu. Informazioaren autopistetan ere ari gara. Mantso beharbada, baina geldi ez, sikiera. Eta Urruñan lekutu da Info7 irratia. Internetez, eta aurki satelite bidez, arituko den irratia. Teknologiarik berrienak baliatuta, egungo irratigintza egin asmo duena. RSS bidez sindikaturik jaso ditzakegu albistegi eta elkarrizketa mamitsuenak, mp3 entzungailuetan edozein unetan entzuteko moduan. Askorentzat, askoz garrantzitsuagoa izango da beharbada FMtik entzuteko moduko irratia izatea. Niri, ordea, garrantzitsuagoa zait edozein metro, hiri eta ordutan entzuteko irradi bat

izatea. Diala garrantzitsua da, duda barik, baina Internet erabakigarria, funtsezkoa da Informazioaren aro honetan. Euskaraz satelitea eta Internet uztartzea, beraz, aurrerapauso itzela da. Funtsezkoa. Euskararen indarra, herri ekimenen estrategia sendoa eta etorkizuneko baldintzetan jokatzeke ausardia erakusten du horrek, inolako ezbairik gabe. Info7 sortu izana, martxan egotea, pozteko moduko albistea da. Azken bost urteotan, oso euskara gutxi aditu ahal izan dugu Interneten. Kantu batzuk, irratsaio zenbait... baina ezer gutxi gehiago. Une honetan irratia.com ekimenak Singapurereko metroan programak aditzen dituen entzule bat du. Bakarra. Aurrerantzean, Euskal Herriari buruz, munduko edozein bazterretan aditu ahal izango da, besterik da entelegatuko gaituzten. Pasatzen ditugu mezuak konprenigarriak diren, baina teknikoki posible da. Badugu horretarako lanabes bat, Urruñako Hedagunean. Ea gehiago hedatzen ahal den, ea hurrengo agerpenetan, euskarazko sateliteak zenbat entzule dituen esateko beste datu daukagun.

Metak itxi dugu

Guri ere emailaz heldu zitzaigun mezua, «Zuetako askok entzuna izango du dagoeneko kalean dagoen esamesa...». Esamesa zurrumurrua. Berriketa, hizki-mizki, kontu, marmar, txandrio, txutxu-mutxu, zeresan edo solasketa. Esamesa salaketa zen. Metak agortzear zen. Meta amaitzear. Ez da errudunak bilatzeko garaia, ez da musikaren industriaren krisiaz berba pare bat esateko ordua baino. Orain arte, industria emankorra bilakatu da diskogintzarena. Merke ekoitzi eta garesti saltzen ziren kantu bildumak. Eta jendartean, kexua zen barra-barra. Prezio garestiak diskoenak, bildumak ezin eskuratuta, diskogintza luxu bilakatua zen. Musikazaletasuna garestiegia apaletan biltzeko. Eta apurka-apurka, buelta eman du tortilak; amak beti esan ohi du, tortilak beti ematen duela buelta, eta mundua ere borobila da tortilaren antzera. Eta merkatuan dirua metatzea da industriaren asmoa beti.

Gurean, musika eta sorkuntza metatzea izan da musikazale horien helburua. Baina nahiz eta saiakera asko egin, musikagintza ez dago erosketetarako egun. Metak-en itxierak eztabaida ekarri du. Sortzaileengan, gainontzeko diskoetxeetan, taldeetan, komunikabideetan. Eredu baten agortzea ekarri du, ez du horrelako azpiegitura sendo eta txukuna mantentzeko lain ematen. Merkatuak ez du Metak bezalako diskoe-txe bat soportatzen ahal. Pena da, baina errealitatea gaiztoa bada, aldatzeko hautua egin behar da. Zinez.

Hala ere, bestelako diskoak ere sortzen dira gurean. Bost eurogatik erosten ahal ditugu talde berrien maketak CD txukunetan. Ez ditugu kopiatuko, nahiz eta cc lizentziei esker kopiatzeko aukera ere eskaintzen diguten. Taldeek beraien ekoiztako materiala ikusten da orain kontzertuetan. Aspaldiko partez, kontzertuetan diskoak saltzen ari dira gure musikariak. Irudi hori beti nazioarteko taldeekin lotzen genuen. Eta gurera etortzen ziren aldiro, singleak, diskoak, bildumak erosteko profitatu du batek baino gehiagok. Orain gure taldeak dira bide hori hartu dutenak, apaltasun guztiaz. Eztabaida ona izango da, ezingo zaio errua Interneti bota. Internetek, egitekotan, gure musikaria lagundu dezakeelako, sarea ondo baliatuta. Gainera, aspaldion ere du eta adibide berri bat ere badaukagu sarean: Musikherria diskoetxea (www.musikherria.org). Musika eta herrigintza uztartu gura dute, zigilu alternatibo lez, euskalduna eta herritarra. Musikariek sortu dute, eta gaztetxeetatik ibili dira negu guztian kontzertuak eskaintzen. Ez da hain gorria izan negua beraiantzat. Sortzen ari dira, sortuko dira berriak.¶